

T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Arap Dili ve Belâgatı Bilim Dalı

Yüksek Lisans

**TÜRKİYE’DE BELÂGAT İLMİNİN ÖĞRETİLMESİ
MAKSADIYLA YAZILMIŞ ESERLER**

Abdurrahman Kılıç

19949033

Danışman

Prof. Dr. Mehmet Edip ÇAĞMAR

Diyarbakır 2024

T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Arap Dili ve Belâgatı Bilim Dalı

Yüksek Lisans

**TÜRKİYE’DE BELÂGAT İLMİNİN ÖĞRETİLMESİ
MAKSADIYLA YAZILMIŞ ESERLER**

Abdurrahman Kılıç

19949033

Danışman

Prof. Dr. Mehmet Edip ÇAĞMAR

Diyarbakır 2024

ÖN SÖZ

İnsanlar için dil hayati öneme haiz bir nimettir. Zira insanlar dil sayesinde birbirleri ile iletişim sağlar ve meramlarına ulaşırlar. Her milletin dili kutsaldır ve korunmalıdır. Tarihte nice diller önemszenmediği için unutulup gitmiştir. Dillerin bu durumla karşılaşmamalarının bir yolu ise, onunla ilgili çalışmaların yapılmasıdır. Dini metinlere sahip diller üzerinde fazla çalışılmış ve bu sayede söz konusu diller hem korunmuş hem de gelişmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'in Arapça olarak indirilmesi, Arap diline söz konusu meziyeti fazlası ile vermiştir. Özellikle Müslüman âlimler asıl maksat olan Kur'ân i'cazının ortaya çıkarılması için belâgat çalışmalarına ağırlık vermişlerdir. Bu çalışmalar, hicri ilk asırlardan günümüze kadar artarak devam etmiştir. Türkiye'de cumhuriyetin kurulmasından sonra Latin harflerinin kullanılmasına geçmesi ile birlikte halkın ve yeni yetişen nesillerin daha önce yazılmış ilmi eserlerle irtibatları kesilmiştir. Bu husus da yeni belâgat eserlerinin yazılmasına sebep olmuş nedenlerden birisidir. Literatürde belâgat ile ilgili yayınlanmış eserleri inceleyen bir çalışmanın yer almaması çalışmamızın çıkış noktasıdır. Zira ülkemizde telif edilen belâgat eserleri üzerinde yapılacak çalışmaların hem İlahiyat fakültelerinin öğrencileri için hem de diğer kurumlarda bu alanla ilgilenenler için yararlı olacağı düşünülmüştür.

Çalışmamız giriş, iki bölüm, sonuç, ekler ve kaynakçadan oluşmaktadır. Giriş kısmında cumhuriyetten itibaren Arap dili ile ilgili İmam-Hatip liselerinde, İlahiyat fakültelerinde, Dini Yüksek İhtisas Merkezlerinde ve Medreselerde eğitim öğretim faaliyeti hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde Türkiye'de belâgat ilminin öğretilmesi maksadıyla yazılmış eserlerin birinci baskı tarihlerine göre sıralanarak genel bir bilgi verilmiştir. İkinci bölümde ise söz konusu eserlerin her biri hakkında muhtevastan örneklerine kadar detaylı bir şekilde incelemeleri yapılmıştır. Sonuç kısmında ise bu çalışma sonucunda elde edilen neticeler belirtilmiştir.

Tez çalışmamızın her safhasında hoşgörüsünü, naifliğini esirgemeyen, bu çalışmanın ortaya çıkmasına, tashih ve değerlendirmeleri ile büyük katkısı olan saygıdeğer hocam Prof. Dr. M. Edip ÇAĞMAR'a ve bu çalışmayı baştan sona okuyup değerlendiren Mehmet Şerif ŞAHİN, Ahmet GEMİ ve Muhammed ÇİÇEK hocalarıma teşekkürü bir borç biliyorum. Son olarak, tez dönemindeki çalışmalarımı sabır ve anlayışla karşılayan ebeveynime, eşime ve sevgili çocuklarım M. Raşid ve Ömer Asaf'a içten teşekkür ediyorum.

Abdurrahman KILIÇ

ÖZET

Bu çalışmada Türkiye’de belâgat ilminin öğretilmesi maksadıyla yazılmış eserler üzerinde durulmaktadır. Söz konusu çalışma giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır.

Giriş bölümünde iki başlık ele alınmıştır. Birinci başlıkta çalışmamızın amacı, kapsamı ve yöntemi, ikinci başlıkta ise Cumhuriyet döneminde İlahiyat fakültelerinde, İmam-Hatip okullarında, Dini Yüksek İhtisas Merkezlerinde ve son olarak medreselerde Arapça öğrenimi ve öğretimi hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra iki bölümde çalışmamızın asıl konusu olan eserlerin genel bir tanıtımı ve detaylı incelenmesi ele alınmıştır.

Birinci Bölümde, Türkiye’de belâgat ilminin öğretilmesi maksadıyla yazılmış eserlerin birinci baskı tarihlerine göre sıralanarak genel bir tanıtımı yapılmıştır.

İkinci bölümde bu eserler detaylı bir şekilde incelenmiştir. Burada muhteva, metot, örnek ve alıştırmalar üzerinde durulmuştur. Söz konusu eserlerin birbirinden farklı özellikleri varsa onlara da dikkat çekilmiştir. Eserlerde olması gereken veya gerekmeyen durumlara da değinilmiştir.

Sonuç kısmında ele alınan eserlerin birbirinden farklı yönlerine, öğrenciler için hangi eserin daha yararlı olabileceğine, örneklerin türüne ve sayısına kısaca değinilmiştir.

Anahtar Sözcükler

Türkiye’de Belâgat, Bedî’, Meânî, Beyân, Belâgat İlminin Öğretimi

ABSTRACT

This study focuses on the works written with the aim of teaching the science of rhetoric in Turkey. This study consists of an introduction, two chapters and a conclusion.

Two titles are discussed in the introduction. In the first heading, the purpose, scope and method of our study, and in the second heading, information about Arabic language learning and teaching in the faculties of Theology, Imam-Hatip schools, Religious High Specialisation Centres and finally madrasahs in the Republican period is given. Then a general introduction and detailed examination of the works which are the main subject of our study are discussed in two parts.

In the first chapter, a general introduction of the works written for the purpose of teaching the science of rhetoric in Turkey was made by ordering them according to the dates of the first edition.

In the second part, these works are analysed in detail. Here, the content, method, examples and exercises are emphasised. Attention has been drawn to works in question if they have different features from each other. The situations that should or should not be in the works are also mentioned.

In the conclusion part, the different aspects of the works discussed, which work may be more useful for students, the type and number of examples are briefly mentioned.

Key Words

Eloquence in Turkey, Bedî', Meânî, Declaration, Teaching the science of Rhetoric

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖN SÖZ	I
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR	VII
GİRİŞ	1
1. ÇALIŞMANIN AMACI, ÖNEMİ, KAPSAMI VE YÖNTEMİ.....	1
2. CUMHURİYET DÖNEMİNDE ARAP DİLİ EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ.....	3
2.1. İmam Hatip Okullarında Arap Dili Eğitimi ve Öğretimi.....	3
2.2. İlahiyat Fakültelerinde Arap Dili Eğitimi ve Öğretimi	7
2.3. Dini Yüksek İhtisas Merkezlerinde Arap Dili Eğitimi ve Öğretimi	12
2.3. Medreselerde Arap Dili Eğitimi ve Öğretimi	16
BİRİNCİ BÖLÜM	24
TÜRKİYE'DE BELÂĞAT İLMİNİN ÖĞRETİLMESİ MAKSADIYLA YAZILMIŞ ESERLERİN GENEL TANITIMI	24
1.1. Belâgat (Meânî-Beyân-Bedî'): Hikmet Akdemir	25
1.2. Belâgat (Beyân-Meânî-Bedî' İlimleri), Nusrettin Boilelli	28
1.3. Anlatımlı Belâgat, Tacettin Uzun vd.	30
1.4. Hülâsatü'l-Belâga (Arapça Belâgat), Cüneyt Eren -Vecih Uzunoğlu	32
1.5. Ayet ve Hadis Örnekli Arapça Belâgat, M. Sadi Çögenli.....	33
1.6. Belâgat (Meânî-Beyân-Bedî'), Ali Bulut	35
1.7. Alıştırmalarla Belâgat, Mehmet Edip Çağmar	38
1.8. Yabancılar İçin Arap Dili Belâgati, Teysîr ez-Ziyâdât Yaşar Acat.....	41
1.9. Kur'ân Işığında Belâgat Dersleri, Fatma Serap Karamollaoğlu.....	43
1.10. Anlatımlı Kur'ân Belâgati, Süleyman Gür	46
1.11. Arapça Belâgat, Yaşar Fatih Akbaş	48
1.12. Takrîbü'l-Belâgati'l-'Arabiyye li'n-Nâtikîne bi Gayrihâ, Abdulhalim Abdullah.....	50
1.13. el-Muktezab fi'l-Belagâti'l- 'Arabiyyeti, Usâme İhtiyâr-Mustafa Kırkız.....	51
1.14. İlahiyat Fakültesi Öğrencilerine Yönelik Arapça Belâgati, Sehil Derşevî- Muhammed Raşid Derşevî	53
İKİNCİ BÖLÜM.....	54

TÜRKİYE’DE BELÂGAT İLMİNİN ÖĞRETİLMESİ MAKSADIYLA YAZILMIŞ ESERLERİN DETAYLI İNCELENMESİ	54
2.1. Muhteva	54
2.2. Metot	73
2.3. Örnekler	86
2.4. Alıştırmalar	95
SONUÇ	106
KAYNAKÇA	109
EKLER	112

KISALTMALAR

<i>b.y.y.</i>	Basım yeri yok
<i>bkz.</i>	Bakınız
<i>c.c.</i>	Celle celâluhu
<i>c.</i>	Cilt
<i>çev.</i>	Çeviren
<i>DİA</i>	Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
<i>ed.</i>	Editör
<i>Haz.</i>	Hazırlayan
<i>Hz.</i>	Hazreti
<i>Nşr.</i>	Neşreden
<i>ö.</i>	Ölümü
<i>S.</i>	Sayfa
<i>Ss.</i>	Sayfa Sayısı
<i>nr.</i>	Numara
<i>S.a.v.</i>	Sallallahu aleyhi ve sellem
<i>TDV</i>	Türkiye Diyanet Vakfı
<i>Thk.</i>	Tahkîk eden
<i>ts.</i>	Tarihsiz
<i>vb.</i>	Ve benzeri
<i>vd.</i>	Ve diğerleri
<i>vs.</i>	Ve saire

GİRİŞ

1. ÇALIŞMANIN AMACI, ÖNEMİ, KAPSAMI VE YÖNTEMİ

Ülkemizde ve dünyanın birçok yerinde Arapça yazılan eserler üzerinde çalışmalar yapılmaktadır. Ele alınan eserlerin içinde belâgat eserleri de yer almaktadır. Türkiye’de son 30 veya 20 yılda belâgat ile ilgili eserlerin telifinde bir artışın olduğu gözlemlenmektedir. Ancak literatürde bunlar ile ilgili yeterli bir araştırmanın bulunmadığı görülmektedir. Bu çerçevede çalışmamızın amacı, ülkemizde belâgat ilminin öğretilmesi maksadıyla yazılmış eserlerin üzerinde bir inceleme yaparak bu alandaki boşluğun giderilmesine katkı sağlamaktır.

Belâgat ilminin ülkemizdeki İlahiyat fakülteleri ve Dini Yüksek İhtisas Merkezleri gibi resmi eğitim kurumlarda ve klasik medreselerde önemli bir yer edindiği ortadadır. Bu kurumlarda eğitim gören öğrencilerin ülkemizde belâgat alanında eserlerin yazıldığıнын farkında olmaları ve hangilerinden yararlanması gerektiği hakkında bilgi sahibi olmaları açısından bu çalışma önemlidir. Aynı şekilde akademik alanda ülkemizde yazılmış belâgat eserleri hakkında bir çalışmanın olmaması bir eksikliktir. Bu eksikliğin giderilmesi ve boşluğun doldurulması açısından söz konusu çalışmanın önemli olacağı düşünülmektedir.

Çalışmamız giriş ve iki bölümden meydana gelmektedir. Giriş bölümü iki başlık altında ele alınmıştır. Birinci başlıkta çalışmanın amacı, önemi, kapsamı ve yöntemi ele alınırken, ikinci başlıkta Cumhuriyet Döneminde İlahiyat fakültelerinde, İmam-Hatip okullarında, Dini Yüksek İhtisas Merkezlerinde ve son olarak medreselerde Arapça öğrenimi ve öğretimi hakkında bilgi verilmiştir. Aynı zamanda bu kurumların Cumhuriyetten günümüze nasıl bir süreçten geçmiş olduğu hakkında genel malumatlar aktarılmıştır.

Birinci bölümde, detaya inilmeden ele alınan eserlerde hangi konuların yer aldığı ile ilgili genel bir bilgi verilerek eserler tanıtılmıştır. İkinci bölümde söz konusu eserlerin her biri hakkında detaylı bir şekilde inceleme yapılmıştır. Burada eserlerin muhtevası, metodu hakkında, eserlerde geçen örneklerin ele alış şeklinden sayısına

kadar ve bu eserlerin bir kısmında yer alan alıştırmalar incelenmiştir. Söz konusu eserlerin birbirinden farklı yönlerine değinilmiştir. Çalışmanın sonunda da bu eserlerin kapak resimleri eklenmiştir.

Çalışmamızın giriş bölümünde Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar eğitim kurumlarında Arapça eğitiminin durumu hakkında dergiler, makaleler, akademik tezler ve kitaplar tespit edilip incelenmiştir. Asıl konumuz belâgat olsa da Cumhuriyetten 1980’li yıllara kadar İlahiyat fakültelerinde ve İmam-Hatip liselerinde belâgat dersine yer verilmediğı için Arapça başlığı altında gerekli olan yerlerde belâgata değinmeye çalıştık. Konu ile ilgili toplanan veriler derlenmiş ve araştırmaya aktarılmaya çalışılmıştır.

Girişten sonra çalışmamızın ana konusu ele alınmıştır. Konular belâgat ilminin öğretilmesi maksadını taşıyabilecek eserlerinin taranması, literatürün taranması ve araştırmacı tarafından belirlenen başlıklarda sınıflandırılarak incelenmesi yoluyla işlenmiştir. Birinci bölümde belirlenen kitapların genel bir tanıtımı yapılmıştır. İkinci bölümde ise muhteva, metot, örnek ve alıştırmalar başlıkları belirlenerek, bu başlıklar çerçevesinde detaylı bir şekilde karşılaştırma yapılmıştır. Söz konusu çalışmalar temin edildikten sonra ilk baskı tarihine göre sıralanmış ve baştan sona okunmuştur. Birinci bölümde eserler tek tek kendi isimleri ile ele alınarak genel bir tanıtım yapılmıştır. Bu kısımda ele alınan çalışmaların neler olduğuna, sayılarına, baskılarına, basım yerlerine ve tarihlerine, yararlandıkları kaynaklara, genel bir şekilde içeriklerine değinilmiştir. İkinci bölümde ise bunlar tek tek kendi isimleri ile değil, muhteva, metot, örnek ve alıştırmalar başlıkları altında ele alınmıştır. Burada birinci bölümde olduğu gibi kitaplar ilk baskı tarihlerine göre sıralanmıştır. Eserler karşılaştırılarak birbirinden farklı olan yanlarına değinilmiştir. Yazarların konuları nasıl ele aldığı, örneklerin adedi ve nelerden oluştuğı, alıştırma kısmının niteliğı ve niceliğı üzerinde durulmuştur. Konular aktarılırken örneklerle izah edilmiştir. Eserlerin tespit edilen eksik ya da artı yönleri üzerinde de durulmuştur.

2. CUMHURİYET DÖNEMİNDE ARAP DİLİ EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ

Cumhuriyet dönemine bakıldığında Arapça öğrenimi ve öğretimi hem resmi hem de gayr-i resmi olarak devam etmiştir. Gayr-i resmi eğitim medreselerde verilirken resmi eğitim ise İmam-Hatip okullarında ve İlahiyat fakültelerinde verilmiştir. Aşağıda bu kurumlarda verilen Arapça eğitim ve öğretiminden bahsedilmiştir.

2.1. İmam Hatip Okullarında Arap Dili Eğitimi ve Öğretimi

Cumhuriyet döneminde, 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile beraber medreseler kapatılarak yeni isimlerle eğitim kurumları açılmıştır. 1924 yılında, 29 yerde öğretim süresi 4 yıl olan İmam-Hatip Mektepleri açılmıştır. Ancak, sadece ortaokul seviyesinde açılmış olmaları, kırsalda okuyanların medrese eğitimi gördükleri esnada kendilerine verilen burs gibi desteklerin kesilmiş olması, mezunlarının iş alanlarının olmayışı, devletin teknik ve genel öğretim kurumlarını ülkenin her tarafına yayma politikası ve buralarda okuyacak olanlara sağladığı imkânlar gibi farklı sebeplerle bu okullar yıldan yıla azalmış ve nihayetinde 1930 yılında kapatılmıştır.¹

İmam-Hatip Mekteplerinin kapatılmasından sonra Milli Eğitim Bakanlığına bağlı dini veya Arapça eğitim veren bir kurum kalmamıştır. Ancak Kur'an okuma ve hafızlık eğitimi vermekte olan Kur'an Kursları (Dâru-l Kurralar) mevcudiyetini korumuştur. Arapça ile ilgili herhangi bir eğitim verilmeyen bu kurslar Diyanet İşleri Başkanlığına bağlıydı.² Bu kurslar da 1928 yılında çıkartılan Harf İnkılabıyla kapatılmıştır. Fakat bir yıl sonra bu kursların, sadece 12 yaşından büyük olanları kapsayacak şekilde ve sadece Kuran-ı Kerim, namazda okunacak sûrelerin ve duaların öğretilmesi şartıyla, çok sınırlı sayıda açılmalarına izin verilmiştir.³ 1951 yılına kadar

¹ Ahmet Ünsür, *Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Liseleri*, (İstanbul: Paşahan Matbaası, 1995), 89-92; Mustafa Öcal, "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/7 (Ocak 1998), 242; İbrahim Aşılmacı, *Pakistan Medreselerine Bir Model Olarak İmam Hatip Okulları* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014), 70-72-83-84.

² Ünsür, *Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Liseleri*, 92-93; Aşılmacı, *Pakistan Medreselerine Bir Model Olarak İmam Hatip Okulları*, 88.

³ Aşılmacı, *Bir Model Olarak İmam Hatip Okulları*, 88.

herhangi bir gelişme yaşanmamıştır. 1931 ile 1951 arasındaki yıllara bu açıdan fetret dönemi denmiştir.⁴

1948-1951 yılları arasında ise Milli Eğitim Bakanlığına bağlı İmam-Hatip kursları açılmıştır. Bu kurslarda önceleri beş aylık bir süre eğitim verilirken, son dönemlerde ise bu süre on aya çıkarılmıştır. Ancak dönemin tanıklarından olan Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki, bu kursların bir göz boyamadan başka bir işe yaramadığını, dolayısıyla hükümetin layıkıyla bu işin üstüne gitmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu kursların ders programlarına bakıldığında programlarında Arapça derslerinin olmadığı görülmüştür.⁵

1951 yılından sonra çok partili döneme geçilir geçilmez konuşulmayan şeyler konuşmaya başlanmıştır. Siyasi arenada tekel olmaktan çıkan CHP'ye alternatif ve cesur vaatlerde bulunan partiler ortaya çıkmıştır. Demokrat Parti de ezanın Arapça okunacağına, İmam-Hatip okullarının açılacağına dair sözler vererek iktidara gelmiş ve bu vaatleri yerine getirmiştir.⁶

Dönemin Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri, Mecliste sorulan bir soru üzerine açılacak okulların amacı ve eğitim süresi ile ilgili şunları söylemiştir: “5980 sayılı kanuna göre İmam-Hatip Okulları birinci devresi 4, ikinci devresi 3 yıldan ibaret olmak üzere ilköğretim üzerine en az yedi yıl öğrenim veren ve münevver İmam-Hatip yetiştiren müesseselerimiz olarak şimdilik yedi ilimizde açılmış bulunmaktadır.”⁷ Bu okullarda okutulan dersler arasında Arapça dersi de bulunmaktadır. 1951 yılında açılan İmam-Hatip Okulları; ilkokula dayalı, orta kısmı dört, lise kısmı üç yıllık olan ve bir bütün teşkil eden ayrı eğitim kurumları olarak planlanmış ve 1971 yılına kadar bu yapı içinde faaliyet göstermişlerdir. Bu okulların açılışından ders müfredatına kadar, İmam Hatip kursu müdürü ve aynı zamanda dönemin bakanı olan Tevfik İleri'nin hocası olan Celalettin Ökten'in katkısı büyüktür. Celalettin Ökten'in, Arapça dersinin okutulmamasını ve Kuran'ın Latince okutulmasını savunan dönemin hocalarıyla ve bürokratlarıyla çetin bir mücadeleye girmesi sonucunda müfredata Arapça dersi

⁴ Öcal, “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi”, 243; Ünsür, *Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Liseleri*, 92.

⁵ Ünsür, *Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Liseleri*, 96-101; *Aşalmacı, İmam Hatip Okulları*, 96.

⁶ Ünsür, *Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Liseleri*, 102-103.

⁷ Ünsür, *Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Liseleri*, 104-105.

konulmuştur. 1951-1971 yılları arasında İmam-Hatip orta kısmının birinci sınıfında 5, ikinci sınıfında 5, üçüncü sınıfında 6 ve dördüncü sınıfında 5 saat Arapça dersi okutulmuştur. Lise kısmında ise 5+5+5 saat şeklinde Arapça dersi verilmiştir.⁸

Bu okulların açılışının ilk yıllarında en büyük sıkıntılarından biri ders kitaplarının yetersizliği ve meslek hocalarının eksikliği olmuştur. Mesela bu dönemde, Arapça ders hocaları genellikle medresede okumuş kişilerden oluşmaktadır. Bu hocalar medresede olduğu gibi tek bir Arapça kitaptan ders okutmayı tercih etmiştir. Bu durum verimlilik ve medreselerin devamı olması hususunda okullara kuşku ile bakılmasına neden olmuştur.⁹

13.10.1951 tarih ve 601 sayılı Müdürler Komisyonu kararı ile ilkokula dayalı, yedi yıllık eğitim sürelİ İmam-Hatip Okulları, 4 Ağustos 1971 tarih ve 225 sayılı kararla yerini eğitim süresi dört yıl olan İmam-Hatip Okullarına bırakmıştır. Bu okulların sayısı 72'dir. Müfredat karşılaştırıldığında 1971 müfredatı, öncesi ile birkaç ders dışında paralellik arz etmektedir.¹⁰ Bu okullar, 1973 tarihinden itibaren İmam-Hatip liselerine dönüştürülmüştür. Böylece yeni bir dönem başlamıştır.¹¹ Bu isim değişikliği ile beraber eskiye göre önem arz edecek şartlar, imkânlar ortaya çıkmıştır. Mesela 1973 yılı öncesi, mezunlar sadece Yüksek İslam Enstitülerine gidebiliyorken, söz konusu tarihten sonra tüm yükseköğretim kurumlarına gidebilme imkânına kavuşmuşlardır.¹² 1997 yılında ilköğretim zorunlu ve kesintisiz bir şekilde sekiz yıla çıkarılmış ve böylece doğal olarak İmam hatiplerin orta bölümleri kaldırılmıştır. Bununla beraber bir boşluk ortaya çıktığı için bunu doldurmak adına İmam-Hatip Liselerine hazırlık sınıfı eklenerek burada 15 saat, geri kalan yıllarda ise 4'er saat Arapça dersler verilmiştir.¹³

30 Mart 2012 tarihinde çıkarılan yeni kanun ile 4+4+4 sistemi getirilerek zorunlu eğitim 12 yıla çıkarılmış oldu. Bu yeni kanun ile kapanan İmam-Hatip Liselerinin orta kısmı yeniden açılmış ve İmam-Hatip liselerine büyük bir ilgi

⁸ Aşalmacı, *Bir Model Olarak İmam Hatip Okulları*, 101-104.

⁹ Aşalmacı, *Bir Model Olarak İmam Hatip Okulları*, 105.

¹⁰ Ünsür, *Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Liseleri*, 121-123.

¹¹ Ünsür, *Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Liseleri*, 125.

¹² Ünsür, *Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Liseleri*, 126.

¹³ Ahmet Altun, *Türklere Arapça Kelime ve Gramer Öğretim Yöntem ve Teknikleri Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, (Yalova: Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016), 154.

gösterilmiştir. Bu nedenle talebî karşılamak için İmam-Hatip Liselerinin sayısı artırılmıştır. Kısaca yıllara göre İmam-Hatip liselerinde öğrencilerin sayısına bakıldığında 1996 yılında 188 bin 896 öğrenci, 2004 yılında ise 84 bin 898 öğrenci öğrenim görmüşken, bu sayı 2022 yılında toplamda 514 bin 630 öğrenciye ulaşmıştır.¹⁴ 2014 yılında da tüm İmam-Hatip liseleri, Anadolu İmam-Hatip liselerine dönüştürülmüştür.

Açılışının ilk yıllarında İmam-Hatip okullarının orta kısmında haftalık Arapça dersi, birinci ve ikinci sınıfta haftada 5, üç ve dördüncü sınıflarda ise haftada 6 saat olarak yer almaktadır. Açılışının ilk yıllarında İmam-Hatip okullarının lise kısmında ise haftalık Arapça dersi, birinci yılında haftada 7, ikinci ve üçüncü yılında 4 saat okutulmuştur. 1970 yılına ait programda ise, orta kısmında haftalık olarak 21 saat, lisede ise 15 saat Arapça dersi okutulmuştur. 1972’de orta kısmı kapatılmış 4 yıllık İmam-Hatip liselerinde haftalık toplam 14 saat Arapça dersi konulmuştur. 1975’te tekrar orta kısmı açılan İmam-Hatip liselerinde, orta kısımda toplam 9, liselerde ise 18 saat Arapça dersi verilmiştir.¹⁵ 1998’de 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitim uygulamasıyla orta kısmı kaldırılan İmam-Hatip Liseleriyle Anadolu İmam-Hatip liselerinde haftalık Arapça dersi, İmam-Hatip liselerinde 15 saat, Anadolu İmam-Hatip liselerinde 9 saat olmuştur.¹⁶ 2014-2015 yılından itibaren 9. sınıflarda haftalık dört saat, 10. sınıflarda ise beş saat Arapça dersine yer verilmiştir. 11. sınıflarda dört saat, 12. sınıflarda ise üç saat Mesleki Arapça dersi işlenmiştir.¹⁷

İmam-Hatip Lisesi mezunlarının Arapça seviyeleri iç açıcı değildir. Bunun pek çok sebebi olsa da derslerin Arapça ve Mesleki Arapça olarak ayrılmış olmasının önemli bir etken olduğu söylenebilir. 9. ve 10. sınıflarda alanda uzman Arapça hocaları dersi işlerken, 11. ve 12. Sınıflarda ise Mesleki Arapça derslerini mesleki ders hocaları işlemektedir. Birinci sınıftan son sınıfa kadar alanında uzman Arapça hocalarının dersi işlemelerinin daha yararlı olacağı söylenebilir.

¹⁴ Independent Türkçe (İNDYTURK) “İmam Hatiplerin Tüm Okullar Arasındaki Oranı” (Erişim 23 Nisan 2024).

¹⁵ MEB. “Din Öğretimi Genel Öğretimi” (Erişim 5 Mart 2024).

¹⁶ Altun, *Türklere Arapça Kelime ve Gramer Öğretim Yöntem ve Teknikleri Sorunlar ve Çözümleri*, 153-154.

¹⁷ MEB. “Din Öğretimi Genel Öğretimi”.

İmam Hatipler tekrar açıldığında zaman kısıtı nedeniyle, ilk olarak derli toplu olmayan ve alelacele hazırlanmış kitaplardan veya kitap olmadığı zamanlarda da hocaların tutturduğu notlar aracılığıyla dersler işlenmiştir. İmam-Hatip okullarında Arapça dersinde detaya inilmeden nahiv ve sarf dersleri işlenmiştir. Ancak belâgat dersi işlendiğine dair herhangi bir veriye ulaşılmamıştır. 1985 yılına kadar okullarda okutulan kitaplar, Hayrettin Karaman ve Bekir Topaloğlu'nun "*Arapça Dilbilgisi*" ve "*Arapça Metinler*" adlı eserlerdir.¹⁸ 1985 yılından sonra daha kaliteli ve etkili kitaplar yazılmaya başlanmıştır. Bu eserlerden önemli bir kısmı şunlardır:

- *Ta'limü'l-lugati'l-'Arabiyye*: Suat Cebeci
- *el-Lugatü'l-'Arabiyye*: Komisyon
- *Hazırlık Arapça*: Mehmet Zeki Aydın başkanlığında bir komisyon
- *Heyya Nete'allet el-'Arabiyye*: Emrullah İşler başkanlığındaki bir komisyon¹⁹
- *Ders ve Öğrenci Çalışma Kitabı 9*: Komisyon (MEB)
- *Sâneviyyetü'l-Eimme ve'l-Hutabâ li'l-Anadol 10-11-12*: Komisyon (MEB)

2.2. İlahiyat Fakültelerinde Arap Dili Eğitimi ve Öğretimi

İlahiyat fakülteleri, Osmanlının son döneminde kurulan Dârülfünun adlı üniversitenin devamı niteliğinde olan kurumlardır. 3 Mart 1924 tarihli Tevhîd-i Tedrîsat Kanunu'nun 2. maddesi gereğince, Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti veya özel vakıflar tarafından idare olunan tüm medrese ve mektepler Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanınca medreseler kapatılmıştır. Bu kanunun 4. Maddesi gereğince de "yüksek diniyyat mütehasısları yetiştirmek üzere", İstanbul'da Dârülfünun adlı üniversite çatısı altında bir İlahiyat fakültesi açma yetkisi Maarif Vekâleti'ne verilmiştir. 21 Nisan 1924 yılında, konferans salonunda Dârülfünun rektörü İsmail Hakkı'nın konuşması ile İlahiyat fakültesi fiilen eğitime başlamıştır.²⁰ 31.05.1933 tarihinde Dârülfünun kapatılmış yerine İstanbul Üniversitesi kurulmuştur. İlahiyat fakülteleri ise

¹⁸ Altun, *Türklere Arapça Kelime ve Gramer Öğretim Yöntem ve Teknikleri Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, 156-159.

¹⁹ Altun, *Türklere Arapça Kelime ve Gramer Öğretim Yöntem ve Teknikleri Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, 156-159.

²⁰ Salih Aybey - Seyfullah Kara (ed.), *Klasikten Moderniteye Geçiş Bağlamında Türkiye'de Dini Eğitim* (İstanbul: İlahiyat Yayınları, 2022), 245; Öcal, "*Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi*", 242.

gerekli altyapı hazırlıkları yapılmadan eğitime açılması nedeniyle olması gereken ilgiyi görememiş, öğrenci sayısının gittikçe azalması sonucu kapatılmıştır.²¹

1949 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi eğitim vermeye başlamıştır. Ancak İmam-Hatip liselerinden mezun olan öğrenciler yüksek tahsil yapmak için ne bu fakülteye ne de başka bir bölüme kayıt yapmışlardır. Çünkü o dönemde İmam-Hatip Okulu mezunlarını, Ankara İlahiyat fakültesi dâhil hiçbir fakülte kabul etmemiştir. Bütün bu sıkıntıları ortadan kaldırmak üzere 19.11.1959 tarihinde İstanbul'da Yüksek İslam Enstitüleri kurulmuştur.²² 1982 yılında çıkan yeni kanun ile bu enstitüler İlahiyat fakültelerine dönüştürülmüştür. 2011 yılından itibaren hızlı bir şekilde devlete ait veya özel ilahiyatlarda bir artış göze çarpmaktadır.²³ İlahiyat fakültelerinde Arapça dersleri, 1983 yılına kadar haftada 6-4-4-4 saat okutulmuştur. 1983 yılından sonra da haftalık ders saati, 4-4-2-2, 1998'den sonra ilk üç yılda 10-6-4 saat ders verilirken son sınıfta Arapça derslerine yer verilmemiştir.²⁴ 2013-2014 yılından sonra YÖK tarafından bütün İlahiyat fakültelerinde, dört kur üzerinden 32 haftalık zorunlu Arapça hazırlık sınıfında en az haftada 26 saat olmak üzere Arapça dersleri okutulmaya başlanmıştır. Bazı İlahiyat fakültelerinin lisans sınıflarında da Arapça derslerinin %30'u dört yıl süreyle kesintisiz devam etmiştir.²⁵

İlahiyat fakültelerinde son yirmi yılına kadar henüz set halindeki kitaplar yaygınlaşmamışken genellikle İbn Hişâm'ın (ö.761/1360) *Katrü'n-nedâ* ve *Şüzûrû'z-zehab* adlı eserleri, Ali el-Cârimî (ö.1881/1949) ve Mustafa Emîn tarafından hazırlanan *en-Nahvü'l-Vâzıh* ve *el-Belâgatü'l-vâzıha* isimli kitaplar,²⁶ İmam Birgivî'nin (ö.981/1573) *İzhârü'l-esrâr*'ı ve el- *Maksûd*,²⁷ Hayrettin Karaman-Bekir

²¹ Mehmet Şahin, *Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze İlahiyat Fakültelerinde Arap Dili Belâgatî Öğretimi*, (İzmir: İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 27-37; Kara - Aybey (ed.) *Türkiye'de Dini Eğitim*, 245.

²² Öcal, "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi", 251-252.

²³ Şahin, *Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze İlahiyat Fakültelerinde Arap Dili Belâgatî Öğretimi*, 50.

²⁴ Altun, *Türklere Arapça Kelime ve Gramer Öğretim Yöntem ve Teknikleri Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, 155.

²⁵ Altun, *Türklere Arapça Kelime ve Gramer Öğretim Yöntem ve Teknikleri Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, 166.

²⁶ Altun, *Türklere Arapça Kelime ve Gramer Öğretim Yöntem ve Teknikleri Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, 159-161.

²⁷ Söz konusu eserin müellifi hakkında kesin bir bilgiye ulaşılmamıştır.

Topaloğlu'nun *Sarf-Nahiv* kitabı, Ali Özek ve Nihad Çetin'in *Seçme Metinler* adlı eseri okutulmuştur.²⁸

Daha sonra set halindeki kitaplar yaygınlaşınca İlahiyat fakültelerinde setler okutulmaya başlandı. İlahiyat fakültelerinde okutulan set halindeki eserlerden bir kısmı aşağıda yazılmıştır:

1. Kral Suud Üniversitesi Dil Enstitüsü Serisi

1.1. *el-Kavâ'idü'l- 'Arabiyyetü'l-Müessera*: Muhammed İsmâ'il Sînî, İbrâhîm Yûsuf Seyyid ve Muhammed er-Rifâ'î eş-Şeyh. Türkiye'de Cantaş Yayınları tarafından iki cilt halinde basılmıştır. Nahiv konuları ve sarf konuları metinlerle beraber ele alınmıştır.

1.2. *el- 'Arabiyyetü li'l-hayât*: Muhammed İsmâ'il Sînî, Nâsif Mustafa Abdulaziz, Muhyiddin Ahmed Salih, Mustafa Ahmed Süleyman. Muhadese ağırlıklı dersler ve alıştırmaların yanında gramer konularını da içeren bir eserdir. Türkiye'de üç cilt şeklinde Cantaş Yayınları tarafından 2010 yılında yayınlanmıştır. Bu seride nahiv ve sarf konuları, okuma parçaları, yazılı anlatım parçalarına yer verilmiştir.

1.3. *el-Kıra'âtü'l-Muyessera*: Kral Suud Üniversitesi hocalarından Nâsif Mustafa Abdulaziz, Muhammed İsmâ'il Sînî Mahmut İsmail Sînî ve arkadaşları tarafından yabancılara Arapça öğretmede okumanın sağladığı yararlar göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır. Türkiye'de Cantaş Yayınları üç cilt halinde yayınlamıştır.

2. *el- 'Arabiyyetü li'n-Nâşi'in*: Mahmud İsmail Sînî, Nâsif Mustafa Abdulaziz ve Muhtâr et-Tâhir Hüseyin tarafından hazırlanmıştır. Mektebetü Arabiyye li's-Su'ûdiyye tarafından 1983 yılında ilk defa basılmıştır. Bu eser altı kitaptan meydana gelmektedir. İlk dört kitap sözlü ve yazılı becerileri ortaya koymaya yönelikken son iki kitap ise okuma ve dinlemeye yönelik hazırlanmıştır. Gramer konularına az yer verilmiştir.

3. *Silsiletü Ta'lîmi'l-lugati'l- 'Arabiyye*: İmam Muhammed b. Suud Üniversitesi Dil Enstitüsü tarafından hazırlanmıştır. Mektebetü Arabiyye li's-Su'ûdiyye tarafından

²⁸ Altun, *Türklere Arapça Kelime ve Gramer Öğretim Yöntem ve Teknikleri Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, 159.

2004 yılında üçüncü baskısı yayınlanmıştır. Üç kitap nahiv, üç kitap sarf ve iki kitap ta'bîr şeklinde basılmıştır.

4. *İlahiyat Önlisans Programı Arapça Kitapları (I-II)*: Nasuhi Ünal Karaaslan ve Muharrem Çelebi tarafından iki cilt halinde yazılmıştır. Kitaplar her ne kadar açık öğretim öğrencileri için yazılmış olsa da bazı üniversitelerde ders kitabı olarak okutulmuştur. Bu eser metinler üzerinden sarf ve nahiv konuları işlenmektedir.
5. *el-Kavâ'idü'l-muşecci'â*: Halil İbrahim, Ali Bulut Yılmaz Özdemir adlı yazarlar tarafından hazırlanmıştır. Marmara İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları tarafından basılmıştır. 2023 yılında 13. Baskı olarak yayınlanmıştır. Bu eser üçü nahiv, ikisi sarf, ikisi istima, ikisi ta'bîr ve beşi kıraat kitabı şeklinde basılmıştır.
6. *Arapça Hazırlık Sınıfı Kitapları Seti*: Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları tarafından yedi kitap şeklinde basılmıştır.
7. *el-Kitâbü'l-Esâsî*: Said Muhammed Bedevî ve Fethi Ali Yunus adlı yazarlar tarafından 1988 yılında üç kitap şeklinde yazılmıştır. Bu kitaplar üç konu üzerinde ilerlemektedir: Alfabe giriş, basit dil yapıları aşaması, irab, yapı ve irab. Bu eserde nahiv, sarf ve bol okuma parçalarına yer verilmiştir.
8. *el-'Arabiyyetü li'l-Câmi'ât*: Süleyman Kaplan tarafından diğer bir ismi Akademik Arapça Seti Sarf üç, nahiv 4, kıraat 4, muhadese 4, imla-inşa 2, istima 1 kitap olmak üzere 18 kitap halinde yazılmış ve Mektep Yayınları tarafından basılmıştır.
9. *Mebâdî'ü 'İlmi's-Sarf*: Hüseyin Avni Çelik tarafından yazılmıştır. Bu eser bazı üniversitelerde sarf dersinde okutulmaktadır.
10. *el-Vâzih fi'l-belâgati'l-'Arabiyye*: Muhammed Zerka Ferah tarafından hazırlanmıştır. Tevzî'u-Safahât yayınları tarafından 1996 yılında birinci baskısı yapılmıştır.
11. *Durûsü'l-Lugati'l-'Arabiyye*: Fania Mabadi Abdurrahim tarafından ele alınmıştır. Ravza Yayınları bu eseri 50. Baskı ve dört cilt şeklinde 2021 yılında yayınlamıştır. Her cildi belli bir seviyeye göre sarf, nahiv, müfredat ve üslup yönleri dikkate alınarak hazırlanmıştır.
12. *en-Nahvü't-Tatbîkî*: Halid Abdulaziz tarafından yazılmıştır. Arapça dilbilgisinin temel meselelerini kapsar ve uygulamalarla konuları öğrencilerin zihnine yaklaştırır. Dâru Lu'lue 2018 yılında yayınlamıştır.

13. *Mebâdi'ü'l- 'Arabiyye fi's-Sarf ve'n-Nahv*: Râşid eş-Şertûnî tarafından yazılmıştır. Hem sarf hem de nahiv konularını ele alınan bir eserdir. 1967 yılında el-Matbaatü'l Katolikiyye tarafından basılmıştır.
14. *Câmi'u'd-durûsi'l- 'Arabiyye*: Mustafa el-Galâyinî tarafından yazılmıştır. Söz konusu eser gramerin önemli kaynaklarından. Sarf ve nahiv ilminin yanında belâgat konuları da detayına kadar ele alınmıştır. 1912 yılında yazılmaya başlanmıştır. Haşimi Yayınları tarafından basılan bu eserde sarf ve nahvin konuların tamamı yer almıştır.
15. *Arapça Dil Bilgisi*: Mustafa Meral Çörtü tarafından yazılmıştır.²⁹ Birinci kitap nahiv, ikinci kitap sarf ve üçüncü kitap sarf-nahiv edatlar ve dördüncü kitap ise pratik Arapça şeklinde Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından yayınlanmıştır.
16. *Silsiletü'l-Lisân*: el-Lisânu'l-Ümm isimli kurum tarafından hazırlanmıştır. Arapçaya Giriş 1-2, Başlangıç Seviyesi 1-2, Orta Seviye 1-2 ve İleri Seviye 1-2 şeklinde 4 ayrı seviye ve 8 ayrı kitap olarak ele alınmıştır.

Bunların dışında bazı İlahiyat fakültelerinde hocaların bireysel yazmış oldukları eserler de okutulmuştur.³⁰

İlahiyat Fakültelerinde belâgat ilmine gelince genelde belâgat ilmi sarf, nahiv vb. ilimlerin çok gerisinde kalmıştır. Zira Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk İlahiyat Fakültesi niteliğine sahip olan Dârülfünun Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin programına bakıldığında Arap Dili ve Belâgati dersinin olduğu görülmektedir. Ancak kaç saat okutulduğu ve nasıl işlendiği ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.³¹ Dârülfünun çatısı altında olan İlahiyat Fakültesinin tasfiyesinden 1982 yılına kadar yapılan araştırmalarda farklı söylentilerin olduğu tespit edilmiştir. Belâgat dersinin okutulmadığını sadece Arapça dersinin okutulduğu söyleyenler olduğu gibi belâgat

²⁹ Şahin, *Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze İlahiyat Fakültelerinde Arap Dili Belâgati Öğretimi*, 69-73; Ahmet Bostancı, "İlahiyat Fakültelerinde Arapça Öğretiminde Kullanılan Ders Kitapları ve Diğer Araç Gereçlerin Tespit ve Analizi", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/11 (Haziran 2005), 6-24.

³⁰ Şahin, *Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze İlahiyat Fakültelerinde Arap Dili Belâgati Öğretimi*, 73-74.

³¹ Şahin, *Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze İlahiyat Fakültelerinde Arap Dili Belâgati Öğretimi*, 32.

dersinin bir ders olarak varlığını koruduğunu söyleyenler olmuştur.³² 1983'ten 1988'e kadar nahiv, sarf, metin ve mükâlemeye ağırlık verilmiştir. 1998 yılından itibaren hemen hemen tüm İlahiyat fakültelerinde belâgat dersleri seçmeli ders olarak okutulmuştur. 2008 yılından itibaren tekrar hazırlık sınıfların açılmasıyla programda değişikliğe gidilmiş ve böylece Arap Dili ve Belâgatı dersi hazırlık sınıfında olabildiğince yerini almıştır.³³ Ancak mezun olanların belâgat seviyesinde önemli bir ilerleme gözlemlenmemektedir. Bunun birçok nedeni vardır. Bunlardan bir kaçışunlardır:

- a. Genel olarak hasbîlik yoktur. Eğitimde hem öğretici hem de talebe açısından gönüllülük üzerine kurulmuş bir bağ yoktur.
- b. Hocanın öğrenciyi, öğrencinin hocayı tercih etme hakkı yoktur.
- c. Arapça'da derinleşme yoktur.
- d. Verilen eğitim talebeye tahlil melekelerini kazandırmamaktadır.
- e. Günlük yoğun program yoktur. Öğrenciler ders saatlerinde okula gelip gitmekle sorumludur. Okuldan sonra serbesttir.

2.3. Dini Yüksek İhtisas Merkezlerinde Arap Dili Eğitimi ve Öğretimi

Dini Yüksek İhtisas Merkezi, dini araştırmalarda, eğitim-öğretimde kendini ispat etmiş ve din alanında kendini yetiştirmek isteyen kişilere eğitimler sunan bir kurumdur.³⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğüne bağlı Dini Yüksek İhtisas Merkezlerinin açılması ile ilgili bazı amaçlar hedeflenmiştir. Bu hedeflerin başında Diyanet İşleri Başkanlığı adı altında istihdam edilen personelin mesleki açıdan daha etkin ve verimli olmasını sağlamak, müfettişlik veya müftülük gibi üst görevlere hazırlanmasını sağlamaktır. Bunun yanında İslam dininin asıl kaynaklarından doğrudan yararlanacak seviyeye getirmek ve dini konularda

³² Şahin, *Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze İlahiyat Fakültelerinde Arap Dili Belâgatı Öğretimi*, 40-42.

³³ Şahin, *Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze İlahiyat Fakültelerinde Arap Dili Belâgatı Öğretimi*, 55-55.

³⁴ Bilgidunyasi.com (BD), "Dini Yüksek İhtisas Merkezi" (Erişim 05.07.2024). <https://www.bilgidunyasi.com/merkezi/dini-yuksek-ih-tisas-merkezi-ne-is-yapar>

toplumumuzun ihtiyaçlarını yerine getirebilecek personel yetiştirmek de hedeflenen amaçların başında gelmektedir.³⁵

Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde çalışan personellerin etkin ve verimliliğini artırmak üzere dönemin ilim ve devlet adamları bazı girişimlerde bulunmuşlardır. Özellikle dönemin Diyanet işleri Başkan Yardımcısı Tayyar Altıkulaç'ın özel çabası sonuç vermiřtir³⁶. Bütün bu girişimlerden sonra 20 Ocak 1976 yılında İstanbul'un Fatih semtinde Haseki Sultan Külliyyesi hizmete açılmıştır. İlk yıllarda eğitim süresi iki yıl iken 1983 tarihinden itibaren 30 aya çıkarılmış ve 1988 yılında programa 10 ay süreli Arapça hazırlık eğitimi eklenmiştir. 1989 yılında Konya Selçuk Eğitim Merkezi hizmet vermeye başlamıştır. 2000'li yıllarda nitelikli personel ihtiyacını karşılamak için bu kurumların sayısında artırılmaya gidilmiştir. 20 şubat 2000'de Erzurum, 30 Ekim 2000'de Trabzon, 07 Ekim 2002'de Kayseri ve 19 Ekim 2009 tarihinde Rize'de ihtisas merkezleri eğitim vermeye başlamıştır. 2011 yılından sonra bu eğitim merkezleri Dini Yüksek İhtisas Merkezlerine dönüştürölmüştür.³⁷ Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından eğitim programı 2016 yılında yeniden güncellenmiş ve hazırlık eğitimi 4 dönem, ihtisas eğitimi ise 7 dönem olarak planlanmıştır. Dini Yüksek İhtisas Eğitim Merkezlerinde uygulanan programlar alanı etkileyen değişkenler dikkate alınarak güncellenmektedir. Son güncellenme 2021 yılında yapılmıştır. İlk iki yıl dörder dönem olup son yıl ise üç dönemden oluşmaktadır. 3 dönem hazırlık, 8 dönem ihtisas olmak üzere toplam 11 dönem olacak şekilde güncellenmiştir.³⁸

Dini Yüksek İhtisas merkezlerinde okumak için farklı dönemlerde farklı şartlar getirilmiştir. 1976-2007 yılları arasında dört yıllık dini yükseköğrenim mezunu personel arasında başkanlıkça kurulan sınav komisyonu tarafından sözlü sınavla seçimi yapılmaktaydı. 2008 yılından itibaren ise yazılı ve sözlü şeklinde iki aşamalı bir sınav uygulanmaya başlanmıştır. Sözlü sınav başkanlık merkezinde oluşturulan

³⁵ Yakup Ekşi, *Dini Yüksek İhtisas Merkezlerinin Eğitim Süreçlerinin Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi*, (İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 22.

³⁶ Adil Bor, *Dünü ve Bugünüyle Haseki Dini Yüksek İhtisas Merkezi* (İstanbul: Haseki Mezunları ve Mensupları, 2020), 27.

³⁷ *Dini Yüksek İhtisas Merkezleri* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 2020), 10-14.

³⁸ *Dini Yüksek İhtisas Merkezleri*, 16.

komisyon tarafından yapılmakta ve bu sınavda 70 ve üzeri puan alan adaylar başarılı kabul edilmektedir.³⁹

Bu eğitim merkezleri üç bölümden oluşmaktadır. Birincisi Arapça öğretim programı, ikincisi Temel İslam Bilimleri Eğitim Programları, üçüncüsü ise Vaaz ve İrşat Hizmetleri Bilgi ve Beceri Geliştirme Programlarıdır.

Hazırlık bölümünde, Kur'ân-ı Kerim ve Meali, Sarf, Nahiv, Belâgat, Muhadese, Dini ve Edebi Metinler dersleri okutulmaktadır. Dönemler içinde yapılan sınavların yanında hazırlık dönemlerinin bitiminde sözlü bir sınav yapılarak başarılı olanlar ihtisas bölümüne geçmektedirler.⁴⁰

İhtisas bölümünde ise; Tefsir, Tefsir Usulü, Hadis ve Hadis Usulü, Güncel Tefsir Problemleri, Güncel Hadis Problemleri, Fıkıh Fıkıh Usulü, Ahval-i Şahsiye, Feraiz, Fetva Usulü, Güncel Fıkıh Problemleri, Eleştirel Düşünce ve Mantık, Akaid, Tasavvuf, Yaşayan Dünya Dinleri, İslam Mezhepleri Tarihi, İslam Düşünce Tarihi⁴¹ dersleri işlenmektedir. Her dönem sonunda bir sınav uygulanmaktadır. Başarılı olamayanlar eski görev yerlerine gönderilmektedir. Başarı olanlar Ankara'da Diyanet İşleri Başkanlığında yapılacak sözlü sınavdan sonra vaiz olarak atamaları yapılmaktadır.

Sarf ilmi alanında Dini Yüksek İhtisas Merkezinde aşağıdaki eserler okutulmaktadır:⁴²

- a. *el-Emsile*⁴³
- b. *Binâ*⁴⁴
- c. *el-Maksûd*⁴⁵
- d. *et-Tatbîkû's-Sarfî*: Abduh er-Râcih (1937-2010)

³⁹ Dini Yüksek İhtisas Merkezleri, 20-22.

⁴⁰ Ekşi, *Dini Yüksek İhtisas Merkezlerinin Eğitim Süreçlerinin Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi*, 14.

⁴¹ Ekşi, *Dini Yüksek İhtisas Merkezlerinin Eğitim Süreçlerinin Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi*, 14.

⁴² Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), “İhtisas Eğitim Programı” (Erişim 24 Nisan 2024).

⁴³ Yazarı hakkında kesin bir bilgiye ulaşılmamıştır.

⁴⁴ Yazarı hakkında kesin bir bilgiye ulaşılmamıştır.

⁴⁵ Yazarı hakkında kesin bir bilgiye ulaşılmamıştır.

e. *el-‘İzzî fi’t-tasrîf*: Ebü’l-Meâlî İzzüddîn Abdülvehhâb ez-Zencânî el-Hazrecî (ö.660/1262)

Dini Yüksek İhtisas Merkezinde nahiv ilmi alanında ise aşağıdaki eserler okutulmaktadır: ⁴⁶

- a. *‘Avâmilü’l-Birgivî*: Muhammed b. Ali b. İskender Muhyiddin (ö.981/1573)
- b. *İzhârü’l-esrâr*: Muhammed b. Ali b. İskender Muhyiddin (ö.981/1573)
- c. *Şerhü Katri’n-nedâ ve belli’s-sadâ*: Ebû Muhammed Cemâluddîn ‘Abdullah b. Yûsuf İbn Hişâm (ö.761-1360)

Belâgat alanında okutulan eserler ise şunlardır: ⁴⁷

el-Belâgatü’l-vâziha: Ali el-Cârimî ile Mustafa Emîn

Bunların yanında Arapça metin okumaları dersleri, sözlü anlatım dersleri, yazılı anlatım dersleri, çeviri dersleri, tefsir metinleri, hadis metinleri, fıkıh metinleri dersleri Arapça olarak okutulmaktadır.

Dini Yüksek İhtisas Merkezlerinde mezun olan kursiyerlerin Arapça bilgi seviyelerine değinilmesinde yararlı olacağı kanaatindeyiz. Öncelikle bu kurumlara ancak belli bir Arapça seviyesi olanlar kayıt yapmaktadırlar. Ayrıca onlara da çok yoğun bir eğitim programı mevcuttur. Dolayısıyla kursiyerlerin büyük bir bölümünün belli bir seviyeye gelmeleri kaçınılmazdır. Mezun olduklarında herekesiz Arapça bir metni kolaylıkla okuyabilecek ve anlayabilecek seviyeye gelmektedirler.

Dini Yüksek İhtisas Merkezlerinde ilk yıllarda belâgat dersinin okutulup okutulmadığına bakıldığında şunlar söylenilebilir: Bu kurumun kuruluşunda ikinci dönemde dersin okutulacağı söylenmiş olsa da okutulduğuna dair kesin bir bilgiye ulaşılammıştır. ⁴⁸ Ancak 1978 yılından itibaren alet ilimlerine açık bir şekilde belâgat dersi eklenmiştir. 1978 yılından 1999 yılına kadar ilk üç ayda ağırlık olarak gramer ve hadis derslerine ağırlık verilmiştir. İkinci üç ayda yine ağırlık hadis dersine verilmiş ve bu dönemde alet ilimlerine belâgat dersi eklenmiştir. Haftalık 10 saat olarak el-

⁴⁶ DİB, “İhtisas Eğitim Programı”.

⁴⁷ DİB, “İhtisas Eğitim Programı”.

⁴⁸ Bor, *Dünü ve Bugünüyle Haseki Dini Yüksek İhtisas Merkezi*, 55-56.

Belâgatü'l-vazıha adlı eser takip edilmiştir.⁴⁹ 2007 yılındaki programa bakıldığında ise belâgat dersine yer verilmediği görülmüştür. 2007 yılından itibaren hazırlık dönemi, her biri on bir hafta olacak şekilde üç dönem olarak planlanmıştır. Belâgat dersi ikinci ve üçüncü dönemde okutulmuştur.⁵⁰

2.3. Medreselerde Arap Dili Eğitimi ve Öğretimi

Medrese kelimesi sözlükte “okumak, anlamak, bir metni öğrenmek ve ezberlemek için tekrarlamak” anlamında olup ders kökünden gelen bir mekân ismidir.⁵¹ Kavram olarak ise İslam tarihinde eğitim ve öğretim kurumlarının genel adıdır.⁵²

Medrese ismi kullanılmasa da İslam'ın ilk dönemlerinde eğitim ve öğretim Mekke'de çoğunlukla evlerde, Medine'de ise, evlerle birlikte Mescid-i Nebevî ve Mescid-i Nebeviye'ye bitişik Suffe denen yerde yapılmıştır.⁵³ Daha sonra çeşitli nedenlerden dolayı camilerden ayrı mekteplerde ve hücrelerde ders verilmeye başlanmıştır.⁵⁴ Bu medreselerin asıl önemli tarafı, sadece eğitim amaçlı olarak kurulmalarıdır. Zira medreselerden önce camilerin asıl görevi ibadetleri yerine getirme mekânları olmasıdır. Bununla beraber camii ve medrese birbirinden tamamen kopma aşamasına gelmemiştir.⁵⁵ Müstakil olarak medreselerin kurulması yaklaşık olarak h.250 yılına tekabül ettiği bilinmektedir.⁵⁶ Emeviler döneminde camiden müstakil yapılara mektep denirdi. Abbasiler döneminde bunlar, Beytu'l-Hikme, Dâru'l-İlim şeklinde isimlendirilerek kurumsal bir hale dönüşmüştür. Karahanlılar, Selçuklular ve Osmanlılar döneminde bu kurumlara medrese adı verilmiştir. Medreseler Selçuklularla

⁴⁹ Bor, *Dünü ve Bugünüyle Haseki Dini Yüksek İhtisas Merkezi*, 57-58.

⁵⁰ Bor, *Dünü ve Bugünüyle Haseki Dini Yüksek İhtisas Merkezi*, 63.

⁵¹ Nebi Bozkurt, “Medrese”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayın Matbaacılık, 2003), 28/323.

⁵² *Vikipedi* “Medrese” (Erişim 10 Nisan.2024).

⁵³ Mehmet Edip Çağmar, “Siirt ve Çevresindeki Medreselerde Eğitim”, *Uluslararası Siirt Sempozyumu* (İzmir: Birleşik Matbaacılık, 19-21 Eylül 2007), 669.

⁵⁴ Ersoy Taşdemirci, “Medreselerin Doğuş Kaynakları ve İlk Zamanlar”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2 (1988), 269-270; Mehmet Taha Baran, “Din Eğitiminde Şark Medreselerinin Dünü Bugünü ve Yarını”, *Yecder III. Ulusal Din Görevlileri Sempozyum Tebliğleri*, (İstanbul: Pelikan Basım, 13 Mayıs 2013), 260-261.

⁵⁵ Hüseyin Kasım Koca, “Medreseler ve Cumhuriyet Dönemi Medrese Eğitimi”, *Gök Medrese İlahiyat Araştırmaları* 5, ed. Ebubekir Sıddık Yücel- Hacı Mustafa Kiriş (Ankara: Sonçağ Akademi Yayınları, 2020), 87-88.

⁵⁶ Halil Çiçek, “Yakın Dönemde Cizre Medreseleri”, *Hz Nuh'tan Günümüze Cizre Sempozyumu*; ed. Metin Tuncel vd. (İstanbul: Emin Matbaa, 1999), 126; Nizamettin Yakışık, “İlim ve İrfan Aşyanı Medreseler”, *Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler Uluslararası Sempozyum*, (Muş: M.Ş.Ü. Yayınları, 2013), 1/503.

birlikte zirve noktaya ulaşmış ve Nizamiye Medreseleri ismiyle her tarafa nam salmıştır. Ancak şunu söylemek gerekir ki medrese ismi ile ilk eğitim kurumlarını açanlar ile ilgili ihtilaf söz konusudur. Genel kanaat Selçuklu veziri Nizâmülmülk (ö.485/1092) olduğu yönünde olsa da bu durum kesinlik kazanmamıştır. Çünkü ondan önce Horasan, Maverâünnehir ve Merv gibi yörelerde hicri üçüncü asır ile beşinci asır arasında otuza yakın medresenin kurulduğu söylenmektedir.⁵⁷ Osmanlılar döneminde medreseler uzun bir süre canlılığını ve etkinliğini devam ettirmiş olsa da son 200 yılda farklı nedenlerden dolayı gerileme sürecine girmiştir. Cumhuriyetin kurulmasıyla da resmi bir şekilde bu kurumlar tasfiye edilmiştir.⁵⁸

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte hazırlanan Tevhidi Tedrisat yasası, 3 Mart 1924'te Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilmiş, 6 Mart 1924'te Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu yasanın maddeleri uyarınca bütün medrese ve mektepler Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır. Bununla beraber İlahiyat Fakültesi ve İmam-Hatip liseleri açmanın önü açılmış oldu. Zira medreselerin kapatılıp eğitim kurumlarının tek çatı altında toplanmayı gerektiren kanunun devamında şu cümleler önemlidir: “Maarif Vekâleti, yüksek diniyat mütehasşısıları yetiştirmek üzere Daru'l-Funun'da bir İlahiyat Fakültesi tesis ve imamet ve hitabet gibi hıdemat-ı diniyenin ifası vazifesi ile mükellef memurların yetişmesi için ayrı mektepler küşat edecektir.”⁵⁹

Medreseler yasaklanmış olmasına rağmen Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde varlıklarını sürdürmelerinin sebebinin devlet ile herhangi bir organik bağlarının olmaması ve yöredeki halk ile bütünleşmiş olması olduğu ifade edilmiştir.⁶⁰ Kanaatimizce halkın dinine bağlı olmaları, ilme değer vermeleri ve medreselerin toplumdaki mevcudiyetinin köklü olması sebeplerin başında gelmektedir.

1950'li yıllarda Demokrat Partinin iktidarı ele almasıyla medreselerde bir canlanma ve rahatlama meydana gelmiştir. Cumhuriyet sonrası önemli dönüm

⁵⁷ Şevket Topal, “Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Geçiş Dönemi Sonrası Kurulan İmam Hatip Liseleri Medreselerin Devamı Sayılabilir mi?”, *100. Yılında İmam Hatip Liseleri Uluslararası Sempozyumu*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015), 749; Kasım Koca, “Medreseler ve Cumhuriyet Dönemi Medrese Eğitimi”, 89.

⁵⁸ Musa Bağcı, “Medrese Eğitiminde Hadis Birikimi”, *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 1 (Nisan 2009), 45.

⁵⁹ Kasım Koca, “Medreseler ve Cumhuriyet Dönemi Medrese Eğitimi”, 94.

⁶⁰ Kasım Koca, “Medreseler ve Cumhuriyet Dönemi Medrese Eğitimi”, 94.

noktalardan biri de 1980’li yıllar ve sonrasıdır. Bu yıllarda medreselerin birçoğu kapanmış, ayakta kalanlar da çok kısıtlı şartlarda varlıklarını devam ettirmişlerdir. 2002 yılından itibaren medreselerde hiç olmadığı kadar bir rahatlama meydana gelmiş ve bu kurumların açılmasından derslerin verilmesine kadar özgür bir alan açılmıştır.⁶¹ Günümüzde bazı medreseler, Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı yatılı Kur’ân Kursu olarak eğitim faaliyetlerine devam etmekte, bazıları da maddi imkanları ile kendi medreselerine özgü vakıflar kurarak ve farklı adlarla Kur’an Kursu yaşatma dernekleri oluşturarak ayakta kalmaya devam etmektedir.⁶² Aynı şekilde medreseden mezun olan seydaların veya mollaların Diyanet İşleri Başkanlığınca istihdam edilmesi; medreseler hakkında sempozyumlar icra edilmesi de bu kurumlara verilen önemin bir göstergesidir.⁶³ Bu medreselerde resmi bir eğitim söz konusu olmadığı gibi her medrese müstakil olarak dini faaliyetlerine devam etmekte, genelde aynı kitaplar okutulmakta ve aynı yöntem izlenmektedir. Nahiv, sarf ve belâgat gibi alet ilimlerine ağırlık verilmektedir.⁶⁴

Medreselerde yukarıda zikri geçen alet ilimlerinin dışında mantık, vaz‘, istiare, münazara, akaid, kelim tefsir ve usulü, hadis ve usulü, fıkıh ve usulü gibi birçok ilim okutulmaktadır. Genellikle medreselerde önce sarf ile ilgili eserler, sonra nahiv ile ilgili eserler ve daha sonra mantık ve belâgat eserleri öğretilmektedir. Genelde aynı kitaplar okutulmakla birlikte medreseler müstakil olduğu için medreseden medreseye bazen sıra kitaplarında farklılık oluşmaktadır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde yer alan medreselerde okutulan eserler aşağıda yer verildiği gibidir:

1. Sarf ile ilgili eserler

a. *el-Emsile*⁶⁵

b. *Bina*⁶⁶

⁶¹ Kasım Koca, “Medreseler ve Cumhuriyet Dönemi Medrese Eğitimi”, 95.

⁶² Ahmet Yıldız, “Türkiye’de Geleneksel Medrese Süreci ve Şark Medreseleri”, *Geçmişten Geleceğe İslam Medeniyetinde Bilgi Bütünlüğü Sempozyumu*, ed. Mehmet Bulut vd. (İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Yayınları, 2018), 19.

⁶³ Davut Işıkdogan, “Güneydoğu Medreselerinde Eğitim-Öğretim Faaliyetleri: Mardin Örneği”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 53/2 (Ağustos 2012), 46.

⁶⁴ Abdurrahman Kardaş, *Medrese Öğrencilerinin Eğitimsel Tercihlerine İlişkin Bir Araştırma* (Gaziantep: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 2015), 56-60.

⁶⁵ Yazarı hakkında kesin bir bilgiye ulaşılmamıştır.

⁶⁶ Yazarı hakkında kesin bir bilgiye ulaşılmamıştır.

- c. *el-İzzî*
- d. *Şerhü Tasrîfî 'z-Zencânî (Sa'dînî)*: Sa'duddîn Mes'ûd b. 'Umer et-Teftâzânî (ö.792/1390)

2. Nahiv ile ilgili eserler

- a. *'Avâmilü 'l-Cürcânî*: Ebû Bekr Abdulkâhir b. Abdurrahman el-Cürcânî (ö.471/1078-79)
- b. *'Avâmilü 'l-Birgivî*: Muhammed b. Ali b. İskender Muhyiddin (ö.981/1573)
- c. *Zurûf*: Melâ Yûnis-i Helketî (el-Erkâtinî)⁶⁷
- d. *Terkîb*: Melâ Yûnis-i Helketî (el-Erkâtinî)
- e. *Mukaddimetü 'l-Acurrûmiyye*: Muhammed b. Muhammed b. Davud es-Sanhâcî (ö.723/1323)
- f. *Sa'dullâh es-sağîr*: Muhammed b. Sa'd b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Berde'î (ö.793/1390)
- g. *Şerhü Katri'n-nedâ ve belli's-sadâ*: Ebû Muhammed Cemâluddîn 'Abdullah b. Yûsuf İbn Hişâm (ö.761-1360)
- h. *Şerhü 'l-Muğnî fi'n-Nahvi*: Bedruddîn Muhammed b. Abdurrahîm el-Meylânî (ö.811-1408)
- i. *Hallu 'l-Me'âkidi 'l-Kavâ'id*: Şemsuddîn Ahmed b. Muhammed ez-Zîlî es-Sîvâsî (ö.1006-1601)
- j. *Sa'dullâh-i Kebîr*: Muhammed b. Sa'd b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Berde'î
- k. *Şerhü Elfiyeti İbn Mâlik (el-Behcetü 'l-merdiyye)*: Celâluddîn 'Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Suyûtî (ö.911-1505)
- l. *el-Fevâ'idü 'z-Ziyâ'iyye (Molla Câmî)*: 'Abdurrahman b. Ahmed el-Câmî (ö.898/1492)
- m. *Hâşiye 'alâ şerhi 'l-Câmî li 'l-Kâfiye*: Radiyyuddîn 'Abdulgafûr el-Lârî (ö.912/1506)

3. Mantık ile ilgili eserler

- a. *Hâşiyetü Kavî-i Ahmed*: Ahmed b. Muhammed b. Hıdır (ö.785/1383)
- b. *Muğnî't-Tullâb*: Mahmud Hasen el- Mağnisâvî (ö.1222/1807)

⁶⁷ Hayatı ve ölümü hakkında yeterli bir bilgiye ulaşılmamıştır.

- c. *Husâm Kâtî*: Husâmuuddîn Hasen el- Kâtî (ö.760/1359)
 - d. *el-Fevâ'idü'l-Fenârîyye*: Şemseddîn Muhammed b. Hamza el-Fenârî (ö.834/1431)
 - e. *Tahrîrû'l-kavâ'idü'l-mantikiyye fî Şerhi Risâleti's-Şemsiye*: Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed er-Râzî et-Tahtânî (ö.766/1365)
4. Belâgat ile ilgili eserler
- a. *Muhtasarü'l-Meânî*: Sa'duddîn Mes'ûd b. 'Ömer et-Teftâzânî (ö.792/1390)
 - b. *Metnü'l-İsti'âra*: Seyda Şeyh Fahrüddîn (ö.1392/1972)
 - c. *Sutûr*: Molla Abdulhakim ed-Dirşevî
 - d. *Telhîsü'l-Miftâh*: Muhammed b. Abdurrahman b. Ömer b. Ahmed el-Kazvînî (ö.739/1338)
5. Kelam ile ilgili eserler
- a. *Şerhü'l-'Akâid*: Sa'duddîn Mes'ûd b. Ömer et-Teftâzânî
 - b. *Nehcü'l-Enâm*: Molla Halil el-İs'irdî (ö.1259/1843)
6. Fars Edebiyatı ile ilgili
- a. *Golistan*: Sa'di-yi Şirâzî Müşerrefüddîn Ebû 'Abdillâh (ö.691/1292)
7. Usûl-i Fıkh ile ilgili eserler
- a. *el-Bedrü't-Tâlî* Şerhu Cem'i'l-Cevâmi' li's-Subkî: Celâluddîn Muhammed b. Ahmed el-Mahallî (ö.864/145)
 - b. *el-Vecîz fî Usûli'l-Fıkh*: Abdülkerîm Zeydân (ö.1435-2014)
8. Fıkh ile ilgili
- a. *Ravzatü't-Tâlibîn*: Ebû Zekerîyya Muhyiddîn Yahya b. Şeraf en-Nevevî (ö.676/1277)
9. Siyer ile ilgili eserler
- a. *Nûru'l-Yakîn fî Sîrati Seyyidi'l-Mürselîn*: Muhammed b. 'Afîfî el-Hudârî Bek (ö.1345/1925)
 - b. *Muhammed Rasûlullah*: Muhammed Rıdâ (ö.1369/1950)
10. Munâzara ile ilgili eserler
- a. *er-Risâletü'l-velediyye*: Saçaklızâde Muhammed b. Ebî Bekr el-Mar'âşî (ö.1145/1732)

Yüz yıllardır medreselerin tüm zorluklara rağmen ayakta kalmalarının önemli bir nedeni takip ettiği eğitim ve öğretim yöntemleridir. Uygulanan yöntemlerden bazıları aşağıda anlatılmaktadır:

a. Takrir Yöntemi

Hoca talebenin duyabileceği şekilde konuyu anlatır. Hocanın öğrenciye bildiklerini aktarmasıdır.⁶⁸

b. Soru-Cevap

Dersin daha işlenir ve anlaşılır hale gelmesi için yeri geldiğinde hocanın talebeye, yeri geldiğinde talebenin anlamadığı yeri hocaya soru sormasıdır. Dolayısıyla talebe konuyu anlamak için soru sormaktan çekinmez ve anlaşılmayan meseleden başka bir meseleye geçilmezdi.⁶⁹

c. Kavrama ve Kavratma

Medresenin en önemli denilebilecek yöntemi hocanın öğrenciye konuyu kavratma ve anlaşılır kılma gayretidir. Dolayısıyla öğrenci dersteiken o meseleyi kavrar hale gelirdi.⁷⁰

d. Ezber

Medrese denilince akla gelebilecek ilk şeylerden biri metin ezberlemedir. İlimin bel kemiğini oluşturmaktaydı.⁷¹

e. Mütalaa

Dersin daha verimli olması için mütalaa kaçınılmaz bir yöntemdir. Öğrencinin genellikle yatsıdan sonra ertesi gün okuyacağı derse hazırlık yaparak hocanın huzuruna çıkmasıdır.⁷²

⁶⁸ Kasım Koca, Medreseler ve Cumhuriyet Dönemi Medrese Eğitimi, 85-100.

⁶⁹ Kasım Koca, Medreseler ve Cumhuriyet Dönemi Medrese Eğitimi, 85-101.

⁷⁰ Kasım Koca, Medreseler ve Cumhuriyet Dönemi Medrese Eğitimi, 85-101.

⁷¹ Kasım Koca, Medreseler ve Cumhuriyet Dönemi Medrese Eğitimi, 85-102.

⁷² Kasım Koca, Medreseler ve Cumhuriyet Dönemi Medrese Eğitimi, 85-102.

f. Yakın mekân yöntemi

Öğrenci hocasından ders alırken en az bir metre kadar yakınında oturma mesafesi olurdu. Bu da aralarındaki sevgi ve saygıyı, derse odaklanmayı pekiştirirdi.⁷³

Medreselerde eğitimin verimli olmasındaki sebeplerin başında kanaatimizce hiçbir kurumda olmayan ve doğal bir şekilde oluşan ve süregelen hiyerarşik yapısı gelmektedir. Hiyerarşik yapısı aşağına gösterildiği gibidir.

- a. **Seyda:** medreselerde sözü kıymetli olan ve en üst mercide yer alan kişiye seyda denir. Seyda hem talebeye ders vermekle hem de iâşe ve ibatesini sağlamakla ilgilenir. Seyda talebeler için aynı zamanda ahlak açısından bir örnektir.⁷⁴
- b. **Seydayê Mezin:** Bir yerde birden fazla seyda söz konusu olunca orada en yetkili kimseye bu isim kullanılmaktadır.⁷⁵
- c. **Müderris:** Öğrencilerin sayısının fazla olduğu yerde seydadan sonra sadece ders vermekle görevli olan ve maaşının seyda tarafından hayır sahibi kimselerden temin edildiği kişiye müderris denmektedir.⁷⁶
- d. **Mir:** Medrese mîrî, tâlîb denen öğrencilerden birisi olur. Medresenin en yetkili hocası tarafından, medresenin bütün işlerini idare etmekle görevlendirilendir.⁷⁷
- e. **Tâlîb:** Molla Câmi'nin “*el- Fevâ'idü'z-Ziyâ'iyye (Molla Câmi)*” adlı eserini ondan sonraki eserleri okuyan medrese öğrencilerine denir. Bir yandan ders almaya devam ederken diğer yandan isterse öğrencilere ders de verirler ya da müzakere ederler. Ayrıca tâlîb diğer öğrencilerin yapmakla mükellef olduğu bazı işlerden muaftır.⁷⁸
- f. **Fakî:** Medreselerde “*el- Fevâ'idü'z-Ziyâ'iyye (Molla Câmi)*” adlı esere yetişmeyen öğrencilere fakî denmektedir.⁷⁹

⁷³ Kasım Koca, Medreseler ve Cumhuriyet Dönemi Medrese Eğitimi, 85-102.

⁷⁴ M.Edip Çağmar, “Siirt ve Çevresindeki Medreselerde Eğitim”, 673.

⁷⁵ M.Edip Çağmar, “Siirt ve Çevresindeki Medreselerde Eğitim”, 673.

⁷⁶ M.Edip Çağmar, “Siirt ve Çevresindeki Medreselerde Eğitim”, 673.

⁷⁷ M.Edip Çağmar, “Siirt ve Çevresindeki Medreselerde Eğitim”, 674.

⁷⁸ M.Edip Çağmar, “Siirt ve Çevresindeki Medreselerde Eğitim”, 674.

⁷⁹ M.Edip Çağmar, “Siirt ve Çevresindeki Medreselerde Eğitim”, 674.

g. Suhte: Bu kavram bazı yerlerde özellikle çocuklar veya medreseye yeni başlayanlar için kullanılmaktadır.⁸⁰

Bütün bu verilere bakıldığında gerçek manada Arap dili ile ilgili eğitim ve öğretimin medreselerde verildiği tespit edilmiştir. Daha sonra sırasıyla en fazla ve etkili olarak Arap Dili öğretiminde Dini Yüksek İhtisas Merkezleri, İlahiyat fakülteleri ve İmam-Hatip liseleri gelmektedir.

⁸⁰ Çağmar, “Siirt ve Çevresindeki Medreselerde Eğitim”, 674; Baran, “Din Eğitiminde Şark Medreselerinin Dünü Bugünü ve Yarını”, 269-271; Mehmet Yalar, “Şark Medreselerine Analitik ve Eleştirel Bir Bakış”, *Medrese ilahiyat kavşağında İslami ilimler Uluslararası Sempozyum* ed. İsmail Narin (Bingöl: Bingöl Üniversitesi Yayınları 2013), 1/87-88.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE BELÂGAT İLMİNİN ÖĞRETİLMESİ MAKSADIYLA YAZILMIŞ ESERLERİN GENEL TANITIMI

Türkiye’de Cumhuriyetin kurulması ile birlikte resmi olarak Arap dilinin eğitimi ve öğretimi belli bir süre ortadan kaldırılmıştır. Gayriresmi olarak ise Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri hariç hemen hemen hiçbir bölgede Arapça eğitimi verilememiştir. Bu iki bölgede Arap dilinin eğitimi ve öğretimi medreseler yolu ile devam etmiştir. Medreselerde gramere ağırlık verilmiştir. Medreselerde kesintisiz bir şekilde sarf, nahiv, belâgat vb. ilimler öğretilmiştir. Bütün ilimler için ders kitabı olarak Cumhuriyetten önce yazılmış kitaplar okutulmuştur. Ancak zamanla İlahiyat fakültelerinin açılması ve medrese dışındaki bazı çevrelerin Arap diline ilgi duymaları ile birlikte yukarıda zikredilen ilimlerle ilgili yeni eserler yazılmıştır. Bunlardan belâgat ilmi ile ilgili eserler daha geç ve az yazılmıştır.⁸¹ Muhtemelen bunda belâgatin nahiv ve sarf ilmine göre daha zor olması ve Arapça cümlelerinin ilk anlamından ziyade ikinci sırada olan anlamları ile ilgili olması etkili olmuştur.

Tespitlerimize göre, cumhuriyetten sonra belâgat ilmi ile ilgili aşağıdaki eserler yazılmıştır:

1. *Belâgat (Meânî-Beyân-Bedî’)*: Hikmet Akdemir (1999)
2. *Belâgat Beyân Me’âni Bedî’ İlimleri Arap Edebiyatı*: Nusrettin Bollelli (2000)
3. *Anlatımlı Belâgat*: Tacettin Uzun vd. (2008)
4. *Hulâsâtü’l- Belâga*: Cüneyt Eren-Vecih Uzunoğlu (2012)
5. *Ayet ve Hadis Örnekli Arapça Belâgat*: M. Sadi Çögenli (2012)
6. *Belâgat (Meânî-Beyân-Bedî’)*: Ali Bulut (2013)
7. *Alıştırmalarla Belâgat*: Mehmet Edip Çağmar (2013)
8. *Yabancılar İçin Arap Dili Belâgati*: Teysîr ez-Ziyâdât-Yaşar Acat (2013)
9. *Kur’ân Işığında Belâgat Dersleri*: Fatma Serap Karamollaoğlu (2013)

⁸¹ Ahmet Altun, *Türklere Arapça Kelime ve Gramer Öğretim Yöntem ve Teknikleri Sorunlar ve Çözümleri Önerileri*, 152. Abdurrahman Kardaş, *Medrese Öğrencilerinin Eğitimsel Tercihlerine İlişkin Bir Araştırma*, 56.

10. *Belâgat-i Müyessera (Meânî-Beyân-Bedî‘)*: Ali Bulut⁸² (2015)
11. *Anlatımlı Kur’ân Belâgati*: Süleyman Gür (2017)
12. *Arapça Belâgat*: Fatih Akbaş (2017)
13. *Takrîbü’l-Belâgati’l- ‘Arabiyye*: Abdulhalim Abdullah (2017)
14. *el-Muktezab fî’l-Belâgatil- ‘Arabiyye*: Mustafa Kırkız-Usâme İhtiyâr (2019)
15. *İlahiyat Fakültesi Öğrencilerine Yönelik Arapça Belâgati*: Sehil Derşevi-Muhammed Raşid Derşevi (2020)

Türkiye’de yazılmış belâgat ile ilgili kitapların ele alınacağı bu bölümde detaya girmeden onların genel bir tanıtımı yapılacaktır. Bu eserlerin başka baskıları da varsa mümkün olduğu kadar söz konusu baskılar dikkate alınarak tanıtılacaktır. Eserlerin tanıtım sıralamasında baskı tarihleri dikkate alınacaktır.

1.1. Belâgat (Meânî-Beyân-Bedî‘): Hikmet Akdemir⁸³

Ülkemizde ders kitabı olarak telif edilen belâgat kitaplarından biri Hikmet Akdemir’in *Belâgat (Meânî-Beyân-Bedî‘)* adlı eseridir. Bu çalışmanın telif sebebini müellif, eserin ön sözünde şöyle açıklamıştır:

“1994 senesinin Ekim ayında Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesine yardımcı doçent unvanıyla Tefsir Anabilim Dalı öğretim üyesi olarak atandım. Girdiğim lisans derslerinde tefsir metinlerini okuyup izah ederken öğrencilerimizin belâgat konularında çok yetersiz olduklarını gördüm. Öğrencilerimizden bu konulara dair Türkçe doküman veya ders notu talebî gelince, bu konuda bir eser var mı, diye küçük bir araştırma yaptım. İstediğim vasıflara sahip bir eserin mevcut olmadığını görünce kendim telif etmeye karar verdim. Daha geniş kitlelere hitap etsin ve

⁸² Bu çalışmanın Ali Bulut’un *Belâgat (Meânî-Beyân-Bedî‘)* adlı eserinden pek bir farkı olmadığı için, işlenen konuların ve bunların tertibi hususunda aralarında benzerlik olmasından hareketle ele alınmayacaktır.

⁸³ 1959 Yılında Ardahan’da doğdu. 1981 yılında Erzurum Atatürk Üniversitesi İslamî İlimler Fakültesinden mezun oldu. 10 Temmuz 1985 tarihinde Adıyaman-Besni İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretmenliğine tayin edildi. 7 Ekim 1994 tarihinde Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesine, yardımcı doçent unvanıyla “Tefsir Ana bilim Dalı Öğretim Üyesi” olarak atandı. 2009 yılının 26 Kasımında aynı göreve profesör olarak atandı. Halen Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesindeki bu görevine devam etmektedir. Evli ve iki çocuk babasıdır. Yasamoykusu.com (YO), “Hikmet Akdemir” (Erişim 7 Kasım 2023). <https://yasamoykusu.com/biyografi/hikmetakdemir>.

kullanımı daha pratik olsun düşüncesiyle ansiklopedi tarzında hazırladığım eser, 1999 yılında *Belâgat Terimleri Ansiklopedisi* adıyla yayımlandı.”⁸⁴

Eserin iki baskısı vardır. Birinci baskısı 1999 yılında Nil Yayınları tarafından 429 sayfalık bir kitap olarak basılmıştır. Yukarıda ifade edildiği gibi ilk ismi *Belâgat Terimleri Ansiklopedisi* şeklindedir. Tezimizde son baskısı olan ikinci baskısı esas alınacaktır. İkinci baskısının ismi *Belâgat (Meânî-Beyân-Bedî’)* iken sayfa sayısı 366’dır. İkinci baskısı Ağustos 2021’de İstanbul Semerkant Yayınevi tarafından basılmıştır.

Müellif, ikinci baskı ile birinci baskı arasındaki farklarla ilgili olarak aşağıdaki maddeleri ifade etmiştir:

1. Eserin birinci baskısı ansiklopedik bir tarzda yazılmışken, ikinci baskısında bu tarz terkedilmiş ve klasik belâgat eserlerinin konuları ele alma biçimi esas alınmıştır.
2. Birinci baskısındaki ayetlerin ve diğer Arapça metinler harekeli olarak verilmemişken ikinci baskısında ayetler ve Arapça metinler harekeli olarak verilmiştir.
3. Birinci baskıda geçen şiirlerin tercümesi toplu ve nesir şeklindeyken ikinci baskısında şiirlerin tercümesi şiir tarzında verilmiştir.
4. İlk baskıda geçen tüm Arapça şiirler klasik ve çağdaş kaynaklarda bir daha taranmış ve tashih edilmiştir.
5. Az da olsa farklı konular ve misallerle ikinci baskısı zenginleşmiştir.⁸⁵

Eser, bazı üniversitelerde ders kitabı olarak okutulmaktadır. Eser detaylı bir şekilde incelendiğinde gerçekten de öğrencileri sıkmayan ve detaylarda boğmayan bir eser olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu çalışmanın yararlandığı kaynaklara bakıldığında modern olsun klasik olsun belâgattan hadis kaynaklarına, tefsir kaynakları ve usullerinden Türk edebiyatı kaynaklarına kadar birçok farklı çalışmadan

⁸⁴ Hikmet Akdemir, *Belâgat : Meani-Beyan-Bedî’*. (İstanbul : Nizamiye Akademi, 2016), 13.

⁸⁵ Akdemir, *Belâgat*, 14.

yararlandığı görülmüştür. Müellif toplamda 69 kaynaktan yararlanmıştır. Bazı önemli kaynaklar şunlardır:

1. *el-Belâgatü'l-vâzıha*: Ali el-Cârimî ile Mustafa Emîn
2. *Cevâhirü'l-Belâga fî'l-Meânî ve'l-Bedî'*: Ahmed el-Hâşimî
3. *'Ulûmü'l-Belâga el-Beyân ve'l-Meânî ve'l-Bedî'*: Ahmed Mustafa Merâğî
4. *Delâilü'l-İ'câz*: Abdulkahir Cürcânî
5. *Esrârü'l-Belâga*: Abdulkahir Cürcânî
6. *el-Müsned*: Ahmed b. Hanbel
7. *Belâgat-ı Osmâniyye*: Ahmed Cevdet Paşa
8. *el-Beyân ve't-Tebyîn*: Ebû Osman Amr b. Bahr el-Câhız
9. *Miftâhu'l-'Ulûm*: Ebû Yakub Sekkâkî
10. *Nihâyetü'l-İ'câz fî Dirâyeti'l-İ'câz*: Fahreddin er-Râzî
11. *el-İzâh fî 'Ulûmü'l-Belâga*: Hatîb Muhammed b. Abdurrahman Kazvînî
12. *Esâsü'l-Belâga*: Mahmud b. Ömer ez-Zemahşerî
13. *el-Belâga ve'l-Fesâha Lugaten ve İstilâhen*: Muhammed Câbir Feyyâz
14. *el-Câmi'u's-Sahîh*: Muhammed b. İsmail Buhârî
15. *el-Mutavvel 'ale't-Telhîs, /Muhtasaru'l-Meânî*: Sa'deddîn Tefâtânî
16. *Mebâhis fî 'Ulûmü'l-Kur'ân*: Sübhi Salih

Eser bir ön söz ve giriş ile başlamıştır. Giriş'te; fesâhat ve belâgat konuları işlenmiş, belâgat ilminin Kur'ân tefsirindeki öneminden bahsedilmiştir. Daha sonra üç ana bölüm olan meânî ilmi, beyân ilmi ve bedî' ilminden bahsedilmiştir. Kaynakça kısmı ile de son bulmuştur.

Birinci bölüm olan meânî ilmi, giriş bölümü ile başlamıştır. Haber, inşâ, müsnedün ileyh, müsned, fiilin mütealliklerinin halleri, kasr, fasl, vasl, icâz, itnâb, müsavât, kelâmın zâhirin muktezasından çıkması, bazı meânî terimleri başlıklı konular işlenmiştir. İkinci bölüm olan beyân ilmi, giriş kısmı ile başlamıştır. Teşbih, hakikat, mecâz, istiâre, kinaye, delâlet başlıklı konular ele alınmıştır. Üçüncü bölüm olan Bedî' ilmi, giriş kısmı ile başlamıştır. Muhassinât-ı lafzî ve muhassinâtı manevî başlıklı konular kısımlarıyla işlenmiştir. Böylece eserin üç ana bölümü tamamlanmış, kaynakça kısmı ile de son bulmuştur.

1.2. Belâgat (Beyân-Meânî-Bedî' İlimleri), Nusrettin Bolelli⁸⁶

Bu eser şimdiye kadar 14 defa basılmıştır. Eserin adı birinci baskısında “*Belâgat - Kur’ân Edebiyatı - Beyân-Meani-Bedî’*” diye geçmektedir. 14. baskısında ise “*Belâgat (Beyân-Meânî-Bedî’ İlimleri) Arap Edebiyatı*” olarak geçmektedir.

Bu eserden birçok İlahiyat ve Edebiyat fakültesinde gerek ders kitabı olarak gerekse yardımcı kaynak olarak istifade edilmektedir. Sadece İlahiyat fakültelerinde değil Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı Dini Yüksek İhtisas Merkezlerinde de yardımcı kaynak olarak okutulmaktadır.

Çalışmanın birden fazla baskısı olduğu zikredilmişti. İlk baskısı İstanbul’da Haziran 2000 yılında Rağbet Yayınları tarafından yapılmıştır. Son baskısı olan on dördüncü baskısı Ekim 2020 tarihinde İstanbul Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları tarafından basılmıştır. İlk baskısı sonraki baskılarla kıyaslandığında sonraki baskılarda azımsanmayacak miktarda eklemeler, çıkarmalar ve değişikliklerin yapıldığı görülecektir. İlk baskısının sayfa sayısı toplamda 400 iken yukarıda bahsedilen baskıların sayfa sayıları ise 575 sayfadır. Sonraki baskılarında ana başlıklara yeni alt başlıklar eklenmiş ve bazen konu sıralamasında yer değişiklikleri gibi farklılıklar mevcut olduğu görülmüştür.

Yazar, belâgat ile ilgili söz konusu çalışmayı yazmasındaki maksadını şu şekilde açıklamıştır: “Bu eseri hazırlamakla, başta Kur’ân -ı Kerim olmak üzere, diğer Arapça metinlerdeki edebi sanatları öğrenmede denizden bir katre mesabesinde katkıda bulunmuşsak kendimizi bahtiyar hissederiz.”⁸⁷

⁸⁶ 1949 yılında Bingöl ili Kiğı ilçesi, Adaklı nahiyesine bağlı Kaynakdüzü (Feriz) köyünde doğdu. 1982’de İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Arap-Fars Dilleri ve Edebiyatları bölümünden mezun oldu. İmamlık, Haseki merkezinde memurluk yaptıktan sonra, 1984’te M.Ü. İlahiyat Fakültesi’nde Arapça okutmanı olarak göreve başladı. 1991’de Doktor unvanını aldı. 1993 yılında Yrd. Doçent, 2013 yılında Doçent oldu. 2018 yılında Profesör oldu. 2012-2015 yılları arasında Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Arapça Öğretim Üyesi ve Yaşayan Diller Enstitüsü Müdürü olarak çalıştı. Halen Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Arap Dili ve Belağatı Anabilim Dalı Başkanı olarak çalışmaktadır. Evli ve dört çocuk babasıdır. Evli ve dört çocuk babasıdır. Nusrettin Bolelli, *Belâgat Tarihi* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2018), 4.

⁸⁷ Nusrettin Bolelli, *Belâgat : Beyan-Meani-Bedî’ İlimleri Arap Edebiyatı* (İstanbul : Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı (İFAV), 2001), 540.

Söz konusu çalışmanın yararlandığı kaynaklara gelince yazar genel olarak aşağıda ismi verilen eserlerden istifade ettiğini belirtmektedir.⁸⁸ Ancak bibliyografyadan anlaşıldığı kadarı ile belâgat, tefsir, hadis ile ilgili yüzlerce kitaptan faydalandığı görülmektedir. Bakıldığında toplamda 147 eserden istifade edilmiştir. Aralarında en fazla istifade edilenlerden bazıları şunlardır:

1. *el-Belâgatü'l-Vâzıha*: Ali el-Cârimî - Mustafa Emîn
2. *Delîlü'l-Belâgati'l-Vâzıha*: Ali el-Cârimî - Mustafa Emîn
3. *İlmü'l-Meânî, İlmü'l-Beyân, İlmü'l-Bedî'*: Abdulaziz 'Atîk
4. *el-Belâgatü'l-'Arabiyye Ususuhâ 'Ulûmuhâ Funûnuhâ*: Abdurrahman Hasan Habenneke el-Meydânî
5. *Mu'cemü'l-mustalahâti'l-belâgiyye ve tetavvuruhâ*: Ahmed Matlub
6. *'Ulûmü'l-belâga el-Beyân ve'l-Meânî ve'l-Bedî'*: Ahmed Mustafa el-Merâğî
7. *Arûsü'l-efrâh*: Bahâuddin Ahmed b. Ali es-Sübkî
8. *Miftâhu'l-'ulûm*: Ebu Yakub Yusuf b. Ebi Bekr Muhammed b. Ali es-Sekkâkî
9. *el-Îzâh fî 'Ulûmi'l Belâga*: el-Hatîb Muhammed b. Abdurrahman el-Kazvînî
10. *el-Câmi' li-fünûni'l-lugati'l-'Arabiyye*: İrfân Matracî
11. *el-Mu'cemü'l-mufasssal fî 'ulûmi'l-belâga*: İn'âm Fevvâl 'Akkâvî
12. *el-Mutavvel 'ale't-Telhîs/Muhtasaru'l-Meânî*: Sadüddîn Tefâtânî
13. *Cevâhirü'l-belâga*: es-Seyyid Ahmed el-Hâşimî
14. *Mu'cemü'l-Belâgati'l-'Arabiyye*: Tabâne Bedevî
15. *Tahrîrü't-tahbîr*: Zekiyüddin 'Abdul-Azîm b. 'Abdülvâhid⁸⁹

Bu eser bir girişten, üç ana bölümden ve bir sonuçtan ibarettir. Girişte belâgat ilminin önemli kavramları olan “fesahat”, “belâgat” ve “üslûp” konuları işlendikten sonra “istişhâd”ın ne olduğu da açıklanmıştır.

Ana bölümleri olan birinci bölümünde beyân ilmi, ikinci bölümünde meânî ilmi ve son bölümde ise bedî' ilmi işlenmektedir. İlk bölüm olan beyân ilminde “teşbih, istiâre, hakikat-mecâz, mecâz-ı mürsel anlatılmaktadır. İkinci bölümde ise meânî ilmi'nin temel konuları olan haber, inşa, emir, nehiy, istifhâm, temenni, nidâ,

⁸⁸ Bolelli, *Belâgat*, 9.

⁸⁹ Bolelli, *Belâgat*, 9.

kasr, fasl, vasıl, îcaz, îtnab, musâvât, takdîm ve hazf konuları anlatılmıştır. Üçüncü ve son bölüm olan bedî' kısmında ise ilminin tanımı yapılmıştır. Burada muhassinât-ı manevî ve lafzî işlenmiştir.

1.3. Anlatımlı Belâgat, Tacettin Uzun⁹⁰ vd.

Türkiye’de telif edilen belâgat eserlerinden Tacettin Uzun, Muhammet Tasa⁹¹, Sedat Şensoy⁹², Ayhan Erdoğan⁹³, Şehabeddin Kırdar⁹⁴, Yusuf Sami Samancı⁹⁵ ve Latif Solmaz⁹⁶ adlı müelliflerin telif ettikleri *Anlatımlı Belâgat* adlı çalışmadır. Bu eser kısa tutulmuştur. Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları tarafından 2018 yılında birinci baskı, Eylül 2021 tarihinde ise ikinci baskısı

⁹⁰ Tacettin Uzun, 1949 yılında Afyon’un Çay ilçesinde dünyaya gelmiştir. Arap dili konusunda uzman olan Tacettin Uzun, yükseköğrenimini Konya Yüksek İslam Enstitüsünde tamamlamıştır. 2003 yılında profesörlük unvanını alan yazar Arap Dili alanında birçok çalışma ve araştırma yapmıştır. Tacettin Uzun, yazdığı kitapların yanı sıra sözlük, deneme ve çeviri yazıları da yazmıştır. İlkharf.com (İH), “Tacettin Uzun” (Erişim 03.07.2024). <https://www.ilkharf.com/yazar/taceddin-uzun>.

⁹¹ 1963 yılında Konya’da doğmuştur. Ayşegül ve Nesrin Kardeşler İlkokulu, Konya İmam Hatip Ortaokulu ve Sarayönü İmam Hatip Lisesi mezunudur. 1985 yılında Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun olmuş ve 1986 yılı 27 Ocak tarihinde Ankara Bahçelievler Ortaokulu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenliğine atanmıştır. 27-10-1997 tarihinde Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belağatı Anabilim Dalı Öğretim Görevlisi olmuştur. 17 Ekim 2008 tarihinde Arap Dili ve Belağatı Bilim Dalında Doçent olmuştur. 7 Aralık 2012 tarihinde Konya Üniversitesi 11-04-2012 tarihinde Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat fakültesinde çalışmaktadır. İlahiyat. Erbakan.edu.tr (İE), “Muhammet Tasa” (Erişim 03.07.2024). <https://www.erbakan.edu.tr>muhammet-tasa>

⁹² Yazarın özgeçmişi ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılmamıştır.

⁹³ Ayhan Erdoğan Arap dili ve edebiyatı araştırmacısıdır. Ummul-Qura Üniversitesi Arap Dili ve Edebiyatı Fakültesi Dil, Nahiv ve Sarf Bölümünden (1989) mezun olmuştur. Yüksek lisansını Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arap Dili ve Eğitimi Anabilim Dalında (1991), doktorasını Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arap Dili ve Belağatı Anabilim Dalında (1998) tamamlamıştır. Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslâm Bilimleri Bölümü Arap Dili ve Belağatı Anabilim Dalında öğretim görevlisi olarak görev yaptı. Biyografya.com, “Ayhan Erdoğan” (Erişim 03.07.2024). <https://www.biyografya.com/biyografi/3118>

⁹⁴ Yazarın özgeçmişi ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılmamıştır.

⁹⁵ 1980 yılında Niğde’de doğdu. İlk ve orta öğrenimini Konya’da tamamlamıştır. 2003 yılında Selçuk Üniv. İlahiyat Fk.’den mezun olmuştur. 2005 yılında Selçuk Üniv. İlahiyat Fk. Temel İslam Bilimleri ABD Arap Dili ve Belâgatı BD’da araştırma görevlisi olarak göreve başladı. 2018 yılında Selçuk Üniv. İslami İlimler Fk. Temel İslam Bilimleri ABD’da Dr. Öğr. Üyesi olarak çalışmaya başladı. Halen bu görevinde çalışmaktadır. Evli ve üç çocuk babasıdır. İlim ve Hikmet Araştırma Merkezi (İLHAM), “Yusuf Sami Samancı” (Erişim 03.07.2024). <https://www.ilham.gen.tr/kadro/84-yusuf-sami-samanci>

⁹⁶ 1973 yılında Libya Üniversitesi’nde Arap Dili ve Edebiyatı Fakültesi’nden mezun oldu. Yüksek Lisansını 1989’da, Doktorasını 2003 yılında Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde tamamladı. Emeklidir. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi (KMU), “Latif Solmaz” (Erişim 03.07.2024). <https://www.eskieserler.com/Eski/Eserler/Yazar/3868/Latif-Solmaz>

yapılmıştır. Toplamda 210 sayfadan oluşmaktadır. Birinci baskısına ulaşamadığı için hakkında malumat verilemeyecektir. İkinci baskı esas alınarak bilgi verilecektir.

Eserin telif nedeni net olarak bilinmemekle beraber müellifler ön sözde şöyle demektedir: “Sarf ve nahiv bilgilerini alan öğrencilerimizin bu önemli ilim hakkında da bilgi sahibi olmaları için elinizdeki kitap hazırlanmıştır.”⁹⁷

Eserin göze çarpan bazı özelliklerine değinmek gerekir. Bu kitap, özellikle teferruata girmemiştir. Belâgat konularının birçoğu işlenmemiştir. Zaten bu çalışma İlahiyat Fakültesi öğrencilerine yönelik hazırlanmıştır. Dolayısıyla tüm konuları ele alması, teferruata girmesi beklenmemelidir. Öğrencilerin kısa sürede öğrenebileceği ve onlar için gereken konular ele alınmıştır. Çoğu zaman ayet ve şiirlerden örnek verilmiş olsa da hadis ve günlük konuşmalardan da örnekler verilmiştir.

Eserde sadece Arapça örnekler değil, Türkçe örnekler de yer almıştır. Eserde konuların hem Arapça metni hem de tercümesi ve detaylı açıklamasına yer verilmiştir.

Müellifin yararlandığı kaynaklara bakıldığında toplamda 16 kaynaktan istifade ettiği görülmektedir. Bu kaynakların bazıları şunlardır:

1. *İlmü'l-Beyân*: Abdulaziz 'Atîk
2. *'Ulûmü'l-Belâga, el-Beyân ve'l-Meânî ve'l-Bedî'*: Ahmed Mustafa el-Merâğî
3. *Telhîsü'l-Miftâh*: Hatîb el-Kazvînî
4. *Belâgat Terimleri Ansiklopedisi*: Hikmet Akdemir
5. *Edebiyat Bilgi ve Torileri*: M. Kaya Bilgegil
6. *el-Belâgatü'l-Vâzıha*: Mustafa Emîn - Ali el-Cârimî
7. *el-Lübâb fî Kavâ'idü'l-Lugati ve Âlâtü'l-Edeb*: Muhammed Ali es-Serrâc
8. *Belâgat, Arap Edebiyatı ve Teorileri*: Nusrettin Bolelli
9. *es-Sünen*: Tirmizî

Bu kitap “içindekiler” kısmından sonra “ön söz”, “kısaltmalar” ve “giriş” bölümleriyle devam etmiştir. Giriş bölümünde “fesâhat ve belâgat” konuları ele alınmıştır. Daha sonra belâgatin ana konuları olan sırasıyla “meânî, beyân ve bedî”

⁹⁷ Tacettin Uzun vd., *Anlatımlı Belâgat*, (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları, 2021), 5.

işlenmiştir. Meânî bölümünde “haber ve inşâ, fasl ve vasl, zikir ve hazif, takdim ve ta’hir, kasır, musâvât, îcâz ve itnâb” konuları ele alınmıştır. Beyân bölümünde de “teşbih, hakikat ve mecâz, istiâre, kinaye” konuları işlenmiştir. Bedî’ ilminde ise “lafzi güzelleştiriciler ve manevi güzelleştiriciler” ele alınmış ve böylece ana konular tamamlanmıştır. Hemen sonrasında “bibliyografya” kısmı ile eser son bulmuştur.

1.4. Hülâsatü’l-Belâga (Arapça Belâgat), Cüneyt Eren⁹⁸-Vecih

Uzunoğlu⁹⁹

Türkiye’de telif edilen ve ders kitabı mahiyetinde olan bir diğer belâgat eseri de *Hülâsatü’l-Belâga (Arapça Belâgat)* adlı eserdir. Bu eser, 2012 yılında İstanbul’da Cantaş Yayınları tarafından basılmıştır. Eserin hacmi küçük olup 134 sayfadan oluşmaktadır. Eserin henüz ikinci baskısı yapılmış değildir.

Hülâsatü’l-Belâga (Arapça Belâgat) adlı eser incelendiğinde çok muhtasar, detaya inilmemiş, daha çok talebeler için temel meseleler ele alınmıştır. Dolayısıyla söz konusu eser talebeye belâgat ilminin konuları ile ilgili yüzeysel bir bilgi vermektedir.

Hülâsatü’l-Belâga (Arapça Belâgat), hem klasik hem de modern toplamda 87 kaynaktan yararlanmıştır. Kaynaklarından bazıları aşağıda isimleri zikredilen kitaplardır:

1. *el-Belâga Fünûnüha ve Efnâüha*: ‘Abbas Fadıl Hasan

⁹⁸ Cüneyt Eren 1962 yılında Eskişehir’de dünyaya geldi. Ürdün Üniversitesi Arap Dili Bölümünde Arapça eğitimi aldı. Yabancı Diller Eğitim Merkezinde Arapça öğretim üyesi olarak görev yaptı. Ankara Üniversitesinde doktorasını aldı. Uluslararası Malezya Üniversitesi IRKH fakültesinde öğretim üyesi ve bölüm başkanı olarak çalıştı. Ankara Üniversitesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları bölümüne atandı. 2003 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında görev aldı. Bu üniversitede Yrd. Doç. olarak görev yapmaktadır. Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (DEÜ), “Ali Cüneyt Eren” (Erişim 12 Aralık 2023). https://ilahiyyat.deu.edu.tr/files/cuneyt_cv_ozet1.pdf

⁹⁹ 7 Ocak 1972’de Hatay’ın Altınözü ilçesinde doğdu. 1994 yılında DEÜ İlahiyat fakültesinden mezun oldu. 27.12.1996’da DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsüne Araştırma Görevlisi olarak atandı. 11.08.1997’de Yüksek Lisansını tamamladı. Aynı yıl doktora başladı. 2000 yılında askerlik hizmetini Sivas’ta tamamladı. 2002-2003 Eğitim-Öğretim yılında Milli Eğitim bursunu kazanarak bir yıllığına Ürdün’e gitti. Burada tezi ile ilgili çalışmaların yanında dil becerilerini geliştirdi. Mayıs 2006’da Doktorasını tamamladı ve Aralık 2007’de Öğretim Görevlisi kadrosuna, Temmuz 2009’da da Yardımcı Doçentlik kadrosuna atandı. Halen bu görevde çalışmalarına devam eden M. Vecih Uzunoğlu evli ve iki çocuk babasıdır. Eski Eserler (EE), “M. Vecih Uzunoğlu”. (Erişim 12 Aralık 2023) <http://www.eskieserler.net/yazardetayi.php?id=3920>

2. *fi'l-Belâgati'l-'Arabiyye*: Abdulaziz 'Atîk
3. *Fünûn Belâgiyye el-Beyân el-Bedî'*: Ahmed Matlûb
4. *Belâgat-ı Osmaniyye*: Ahmed Cevdet Paşa
5. *'Ulûmü'l-Belâga el-Beyân ve'l-Meânî ve'l-Bedî'*: Ahmed Mustafa el-Merâgî
6. *Lisânü'l-Arab*: Cemâluddîn İbn Manzûr
7. *el-Câmi 'u's-Sagîr*: Celâluddîn es-Suyûtî
8. *Telhîsü'l-Miftâh*: Celâleddin Muhammed el-Kazvînî
9. *Hak Dini Kur'an Dili*: Elmalılı Hamdi Yazır
10. *Telhîsü'l-Miftâh*: Hatîb el-Kazvînî
11. *Belâgat Terimleri Ansiklopedisi*: Hikmet Akdemir
12. *Belâgat (Beyân-Meânî-Bedî' İlimleri)*: Nusrettin Bolelli
13. *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'an*: Râğîb el-İsfehânî
14. *Cevâhirü'l-Belâga*: Seyyid Ahmed el-Hâşimî
15. *Sırrü'l-Fesâha*: Sa'îd el- Halebî

Hülâsatü'l-Belâga (Arapça Belâgat) adlı eserin genel olarak içeriği şunlardan ibarettir: Ön söz ile başlamıştır. Daha sonra belâgatin tarifi, konuları ve gayesi; fesâhat bahsi ile devam etmiştir. Ana bölümler üç kısma ayrılmış olup birinci bölüm meânî ilmi ve ana konuları, ikinci bölümde beyân ilmi ve ana konuları, üçüncü bölümde ise bedî' ilmi ve alt konuları işlenmiştir. Sonuç kısmı ile de kitap tamamlanmıştır

Birinci bölümde meânî ilmi ve konuları olan haber, inşâ, müsned ve müsnedün ileyhin durumları, müsnedün ileyhin zahirin muktezasından çıkması işlenmiştir. İkinci bölümde de beyân ilmi ve konuları olan teşbih, mecâz ve kinaye ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise bedî' ilmi ve bölümleri olan muhassinât-ı lafziyye ve muhassinât-ı maneviyye konuları işlenmiştir.

1.5. Ayet ve Hadis Örnekli Arapça Belâgat, M. Sadi Çöğenli¹⁰⁰

Türkiye'de telif edilen belâgat kitaplarından bir tanesi de M. Sadi Çöğenli'nin telif ettiği *Ayet ve Hadis Örnekli Arapça Belâgat* adlı eserdir. Bu çalışma çok kısa bir

¹⁰⁰ 11 Temmuz 1947'de Erzurum'da dünyaya geldi. Aralık 1967 yılında fahri vaizlik imtihanına girdi ve altı yıl bu görevi Erzurum'da icra etti. 1975 yılında girdiği Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap-Fars Dilleri ve Edebiyatları Bölümünden mezun oldu. 9 Eylül 1983 yılında aynı üniversiteye okutman olarak atandı. 28 Ekim 1986 yılında Arap Dili ve Edebiyatı doktoru, 23 Ekim 1989 yılında doçenti, 16 Aralık 1994 yılında profesörlük unvanını aldı. 2013-2015 yıllarında Atatürk

şekilde hazırlanmıştır. Toplamda 144 sayfadan oluşmaktadır. Söz konusu eser, İstanbul’da 2016 yılında Cantaş Yayınları tarafından basılmıştır. Birinci baskısına ulaşamadığı için hakkında bilgi verilemeyecektir. Sadece 2012 yılında birinci baskının yapıldığı bilinmektedir.

Müellifin de ifade ettiği gibi bu eser; İlahiyat fakülteleri, hizmet içi eğitim kursları ve Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü öğrencilerine yönelik hazırlanmıştır. Eserin telif nedenine müellif ön söz kısmında değinmiş ve onu şöyle ifade etmiştir: “Arapça belâgat eğitimi için hazırlanmış olan *Ayet ve Hadis Örnekli Arapça Belâgat* adlı bu kitap, öteden beri duyulan bir ihtiyacı karşılamak amacıyla hazırlanmıştır.”¹⁰¹

Bu kitabın göze çarpan özelliklerinden bahsetmekte yarar olacaktır. Öncelikle eserde kullanılan dil çok sade ve akıcıdır. Konular ve kavramlar teferruata inilmeden kısa bir açıklama ya da tanımla ortaya konmuştur. Aslında bu güzel bir metot olsa da bazı konuların ve kavramların anlaşılmasında güçlükler sebep olmuştur. Bir diğer özelliği de eserin isminden de anlaşıldığı gibi örnekler sadece ayet ve hadislerden meydana gelmektedir. Ancak belâgat ve fesâhat kısımlarında şiirlerden de yararlanılmıştır. Ayetler ve hadisler mealleri ile verilmiştir. Bazı örneklerin açıklamasına dipnotta yer verilmiş olsa da birçoğunun konu ile ilgili noktasına değinilmemiştir. Konu başlıklarının hem Arapça hem de Türkçe verilmesi de dikkat çekicidir. Eser bu kadar küçük hacimli olmasına rağmen hemen hemen tüm konular işlenmiştir. Eserin sonuna Osmanlı medreselerinde asırlarca okutulan “*el-Arûzu’l-Endelûsî*” isimli aruz risalesi eklenmiştir.

Müellif toplamda 36 kaynaktan yararlanmıştır. Bu kaynaklardan bazıları şunlardır:

1. *el-Belâgatü’l-‘Arabiyye Usesuhâ ve ‘Ulûmuhâ ve Funûnuhâ*: Abdurrahman el-Meydânî
2. *Cevâhirü’l-Belâga fî’l-Meânî ve’l-Beyân ve’l-Bedî’*: Ahmed el-Hâşimî
3. *el-İ‘câzü Sarfî fî’l-Kur’âni’l-Kerîm*: Ahmed Yûsuf Hendâvî

Üniversitesi rektör yardımcılığında bulundu. 2016 yılında emekli oldu. Evli ve dört çocuk babasıdır. M. Sadi Çöğenli, *Ayet ve Hadis Örnekli Arapça Belâgat*, (İstanbul: Cantaş Yayınları, 2016), 3.

¹⁰¹ Çöğenli, *Ayet ve Hadis Örnekli Arapça Belâgat*, 7.

4. *Mu‘cemü’l-Mustalahât el-Belâgiyye ve Tatavvuruhâ*: Ahmed Matlub
5. *‘Ulümü’l-Belâga el-Beyân ve ‘l-Meânî ve ‘l-Bedî‘*: Ahmed Mustafa el-Merâgî
6. *Belâgat-ı Osmaniyye*: Ahmet Cevdet Paşa
7. *Edebü’l-Hadis en-Nebeviyye*: Bekrî Şeyh Emîn
8. *Uslûbü’l-İltifât fî ‘l-Belâgati ‘l-Kur’âniyye*: Hasan Tabl
9. *Mecâmi ‘ul-Edeb*: Manastırlı Mehmed Rıfat
10. *Î‘câzü’l-Kur’âni ve ‘l-Belâgati ‘n-Nebeviyye*: Mustafa Sadık er-Rifâ‘î
11. *el-Belâgatü ‘n-Nebeviyye Dirâsetu Tatbikiyye*: Muhammed Abdulhalim Ğanîm
12. *Mu‘cemü’l-Müfehres li Elfâzi Kur’âni Kerîm*: Muhammed Fuad Abdulbaki
13. *Kitâbü’l-Mutavvel*: Sa‘deddin et-Teftâzânî
14. *Esâlîbü’l-Kasri fî ‘l-Kur’âni ‘l-Kerîm ve Esrâruha ‘l-Belâgiyye*: Sabbâh ‘Ubeyd Derâz
15. *Esâlîbü’l-emri ve ‘n-nehî fî ‘l-Kur’âni ‘l-Kerîm ve Esrâruha ‘l-Belâgiyye*: Yusuf Abdullah el-Ensârî

Bu çalışma, “içindekiler” bölümünden sonra “ön söz” kısmı ile devam etmiştir. Daha sonra “fesâhat ve belâgat” konularına değinilmiştir. Her eserde olduğu gibi bunda da belâgatin ana konuları işlenmiştir. Sırasıyla meânî, beyân ve bedî‘ bahisleri işlenmiştir. Meânî bölümünde “haber, inşâ, cümlelerin öğeleri, kasr, vasl, fasl, îcâz, itnâb, müsâvat ve söz üslupları” konuları ele alınmıştır. Beyân bölümünde de “teşbih, mecâz ve kinaye” konuları zikredilmiştir. Bedî‘ bölümünde ise muhassinât-ı lafziyye ve muhassinât-ı maneviyye konuları incelenmiştir. “Kaynaklar” ve “aruzu’l-endelusi” ile de eser son bulmuştur.

1.6. Belâgat (Meânî-Beyân-Bedî‘), Ali Bulut¹⁰²

Ali Bulut’un *Belâgat (Meânî-Beyân-Bedî‘)* adlı eseri Türkiye’de yazılan belâgat çalışmalarından biridir.

Söz konusu çalışmanın ilk baskısı M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları tarafından Haziran 2013 yılında İstanbul’da basılmıştır. Kitabın adı *Belâgat Meânî* –

¹⁰² Samsun/Vezirköprü’de doğdu. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden mezun oldu. Milli Eğitim Bakanlığına bağlı değişik okullarda, Ondokuz Mayıs Üniversitesi ve Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi’nde görev yaptı. Halen İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde Arap Dili ve Belâgati Anabilim Dalı Başkanı olarak görev yapmaktadır. Ali Bulut, *Belâgat : meânî-beyân-Bedî‘*. (İstanbul : M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı, 2013), 2.

Beyân – Bedî' dir. Eser 362 sayfadan müteşekkildir. Son olarak Eylül 2021 yılında İstanbul'da 11. baskısı çıkmıştır. Bu çalışmada son baskı temel alınmıştır.

Bu kitap; bir giriş, üç ana bölüm ve sonuçtan oluşuyor. Girişte tarihçe, fesâhat ve belâgat kavramları işlenmiştir. Birinci bölümde ise haber, inşâ, müsnedün ileyhin durumları, müsnedin durumları, fiilin müteallakları, kasr, fasıl-vasıl, îcâz-itnâb-musâvât ele alınmıştır. İkinci bölümde de teşbih, hakikat-mecâz-ı mürsel istiâre ve kinaye konuları ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise muhassinât-ı maneviyye, muhassinât-ı lafziyye ele alınarak sonuç kısmı ile de eser tamamlanmıştır.

Eserin son baskısı ile diğer baskıları karşılaştırıldığında aralarında bazı farklılıklar göze çarpmaktadır. Mesela birinci baskısı 362 sayfadan oluşurken on birinci baskısı 469 sayfadan oluşmaktadır. Aynı şekilde bazı yerlerde kavramlar değişik isimlerle ifade edilmiş ve çalışmanın konularının tertibi hususunda da değişikliğe gidilmiştir. Mesela birinci baskıda birinci bölüm olan meânî kısmında önce haber ve inşâdan bahsedilmişken son baskısında ise müsned ve müsned ileyhten bahsedilmiştir. Farklılıklardan bir tanesi de eklemelerin ve çıkarmaların olmasıdır. Birinci baskısında ikinci bölümde yer alan beyân kısmında teşbih-i zimni, teşbih-i mübtezel ve teşbih-i garib konularından bahsedilmemişken son baskısında bunlar ele alınması örnek olarak verilebilir. Aynı şekilde birinci baskısında istiâre başlığı altında istiâre tehekkümiyye-temlîhiyye, istiâre 'ammiyye-hassîyye, istiâre temsiliyye konularından bahsedilmemişken son baskısında bunlardan bahsedilmiştir.

Bu eser klasik belâgat eserlerin tertibine göre telif edilmiştir. Ancak konu bütünlüğü bozulmasın diye, az da olsa, küçük değişiklikler yapılmıştır. Belâgatin genel konuları söz konusu eserde işlenmiştir. Ancak detaylara girmeden okuyucuyu boğmadan anlaşılır bir şekilde telif edilmiştir. Müellifin de ön söz kısmında değindiği eserin öne çıkan genel özellikleri şu şekildedir:

- Eserin giriş bölümünde kısaca belâgatin oluşum sürecinden, bu alanda telif edilen önemli kaynaklar ve müelliflerinden bahsedilmiştir.
- Müellif, Türk Edebiyatından oldukça yararlanmış. Mümkün mertebe terim ve kavramların izahının anlaşılır olması için gayret gösterilmiştir. Gerektiğinde terimler Arapça ve Türkçe şeklinde verilmiştir.

- Edebi sanatların en yaygın olanları tercih edilmiştir.
- Verilen örnekler daha çok ayet, hadis ve Arap şiirinden oluşsa da gerektiğinde atasözlerinden de yararlanmıştır.
- Genel olarak Arapça örneklerden önce daha iyi anlaşılması için Türkçe örnekler verilmiştir. Bakıldığında Türkçe dahil toplamda 246 şiir örnek olarak verilmiştir.
- Konuların işleniş tasnifi klasik kaynaklar, özellikle de Kazvî'nin *Telhîsu'l-Miftâh* adlı eseri esas alınmıştır.
- Konuların izahı esnasında kullanılacak özel terimler varsa da bunların tanımı da uzatılmadan verilmiştir.
- Yeri geldiğinde edebi sanatların birbiri ile olan ilişkilerine değinilmiştir.
- Ayet ve hadislerin karışmasını önlemek için belli işaretler kullanılmıştır.¹⁰³
- Dipnotlarda yeri geldiğinde hadis ve ayetlerin Arapça metni verilmiştir. Bazen de gerektiğinde gerekli açıklamalar yapılmıştır.
- Önemli bazı meseleleri kutucuklar içerisinde açıklayarak zihne yaklaştırmıştır.
- Bazen örnekleri resmedecek şekilde tablolarla, işaretlerle tek tek açıklamıştır.
- Tanımlar genel olarak kısa ve öz olsa da bazen çok uzatılmıştır.

Müellif, ön söz ile kitabına başlamıştır. Hemen sonrasında giriş kısmını getirmiştir. Girişte konular, tarihçe ve kavramsal çerçeve ile başlamıştır. Daha sonra belâgat ilminin meşhur âlimleri ve müellifleri, Arapça dil bilimleri, belâgat ilminin önemi, belâgat ilimleri ve son olarak da fesâhat ve belâgat kavramları ele alınmıştır. Eser üç ana bölümden oluşmaktadır. Birincisi meânî ilmi, ikincisi beyân ilmi, üçüncüsü de bedî' ilmidir. Meânî kısmında isnad, müsnedün ileyh, müsned, haber, inşâ, kasr, fasl, vasl, îcâz, itnab, müsâvât konuları işlenmiştir. Beyân bölümünde ise teşbih, mecâz ve kinaye konuları ele alınmıştır. Üçüncü bölüm olan bedî' kısmında ise muhassinât-ı maneviyye ve muhassinât-ı lafziyye konuları işlenmiştir. Sonuç ve kaynakça ile eser tamamlanmıştır.

Söz konusu eser eğitim camiasında müstesna bir yere sahiptir. Birçok üniversitede ders kitabı olarak okutulmasının yanında, Diyanet İşleri Başkanlığı Yüksek İhtisas Merkezlerinde kendisinden en çok yararlanan ana kaynaklardan

¹⁰³ Bulut, *Belâgat*, 12.

biridir. Belâgat ile ilgili hazırlanan birçok tezde de kaynak eser olarak işlev görmüştür.¹⁰⁴

Toplamda eserin yararlandığı kaynakların sayısı 332'dir. Aşağıda isimleri zikredilen eserler yazarın yararlandığı kaynaklardan bazılarıdır:

1. *Fennü'l-Bedî'*: Abdulkadir Huseyn
2. *Envârü't-Tenzîl ve Esrâri't-Te'vîl*: Abdullah b Ömer b Muhammed Nasıruddin el Beydâvî
3. *el-Müsned*: Ahmed b Hanbel
4. *Belâgat-ı Osmaniyye*: Ahmed Cevdet Paşa
5. *Târîhü âdâbi'l-Lügati'l-Arabiyye*: Corci Zeydan
6. *el-Beyân ve't-Tebyîn*: Ebû Osman Amr b. Bahr el-Câhız
7. *el-Belâga Funûnuhâ ve Efnânuhâ İlmu'l-Meânî*: Fadl Hasan Abbas
8. *Makâmât*: Harîrî
9. *Lisânü'l-'Arab*: İbn Manzûr
10. *Sahîhü'l-Buhârî*: Muhammed b İsmail el- Buhârî
11. *Kur'ân'ın Belâgati ve İ'câzı Üzerine*: Narullah Hacımüftüoğlu
12. *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*: Nihat Sami Banarlı
13. *Belâgat Beyân – Meânî – Bedî' İlimleri Arap Edebiyatı*: Nusrettin Bolelli
14. *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat*: Yekta Saraç
15. *Esâsü'l-Belâga*: Mahmud b. Ömer ez-Zemahşerî

1.7. Alıştırmalarla Belâgat, Mehmet Edip Çağmar¹⁰⁵

Türkiye'de ders kitabı olarak telif edilen belâgat çalışmalardan biri de *Alıştırmalarla Belâgat* adlı eserdir. Bu çalışma farklı yayınevleri tarafından toplamda

¹⁰⁴ Trabzon Dini Yüksek İhtisas Eğitim Merkezinde eğitim alırken belâgat dersinde yan kaynak olarak çalışılması tavsiye edilen eserlerin başında gelmekteydi. Tüm Dini Yüksek İhtisas Eğitim Merkezlerinde yan kaynak olarak istifade edilen bir eserdir.

¹⁰⁵ M. Edip Çağmar: 30 Ocak 1966 tarihinde Diyarbakır'ın Silvan ilçesinde doğdu. Lisans eğitimini Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde tamamladı.1994 yılında Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Arap Dili ve Belâgatı anabilim dalında araştırma görevlisi kadrosuna atandı. 2012 yılında profesörlük kadrosuna atanan M.Edip Çağmar, Dicle üniversitesi İlahiyat Fakültesinde eğitim üyeliği görevine devam ederek Arap Dili Belâgatı Anabilim Dalı Başkanlığına atandı. Şimdi akademisyenlik görevi ile birlikte Hazırlık Koordinatörlüğü görevini icra etmektedir. Evli ve dört çocuk babasıdır. M. Edip Çağmar, *Alıştırmalarla Belâgat Arapça Dilbilgisi* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2023), 4.

iki defa basılmıştır. Birinci baskısı toplamda 232 sayfa olup Ekim 2013 yılında Ravza Yayınları tarafından basılmıştır. İkinci baskısı ise toplamda 420 sayfadan meydana gelip Aralık 2022 tarihinde Ensar Neşriyat tarafından basılmıştır.

Eserin telif sebebine gelince müellif, ön söz kısmında belâgat ilminin gerekliliğinden bahsederken sebebini şu şekilde açıklamıştır: “Başta Kur’ân’ı Kerim ve hadis-i şerif olmak üzere klasik metinlerin çoğunun anlaşılması için gerekli olan ilimlerden birisi de belâgattir. Zira onlarda birçok edebi sanat ve ince nükteler bulunmaktadır. Söz konusu vasıflar da ancak belâgat ilmi sayesinde anlaşılır. Ayrıca dilin donukluktan çıkarılması, düşüncenin geliştirilmesi, söze etkileyici bir şeklin verilmesi, insanın iç dünyasının sezilmesi ve çeşitli İslamî ilimlerin belâgatten etkileneceği olması itibari ile belâgat çok elzem bir ilimdir. İşte bu özelliklerden dolayı belâgatle ilgili pratiğe ve teoriye önem veren eserlerin yazılmasının faydalı olacağı kanaatindeyiz. Bu kitap da, ifade ettiğimiz maksatla yazılmış bir eserdir.”¹⁰⁶

Bu eserin birinci ve ikinci baskıları karşılaştırıldığında sayfalarından da anlaşıldığı gibi büyük bir farkın olduğu, eklemelerin ve çıkarmaların olduğu tespit edilmiştir. Örnek verecek olursak birinci baskısında öz geçmiş kısmına, ikinci baskısında giriş kısmında yer alan üslûb kısmına yer verilmemiştir. Aynı şekilde birinci baskısında yer alan “Daha önce verilen metinde geçen kelimeler ve terkipler” başlığı yer alırken ikinci baskısında yer verilmemiştir. Ayrıca alıştırmalar kısmında gerek farklı uygulamaların eklenmesiyle gerek de yeni ifadelerin kullanılmasıyla farklılık söz konusudur.

Eserin öne çıkan bazı özelliklerine değinmek gerekir. Müellifimizin de ifade ettiği gibi şu şekildedir¹⁰⁷:

1. Genel kabul görülen kaide ve kavramlar işlenmiştir.
2. Teferruatlara girilmeyip, meseleler birçok örnekle izah edilmiştir.
3. Sadece belâgat kaynaklarından değil, diğer İslamî ilimlerden de yararlanmıştır.
4. Yeri geldiğinde müellif tarafından örnekler oluşturulmuştur.

¹⁰⁶ Çağmar, *Alıştırmalarla Belâgat Arapça Dilbilgisi*, 10.

¹⁰⁷ Çağmar, *Alıştırmalarla Belâgat Arapça Dilbilgisi*, 7.

5. En fazla alıştırılmaları ve örnekleri ele alan bir eser olmuştur.

Söz konusu çalışmanın kaynaklarına bakıldığında müellifin toplamda 86 kaynak eserden istifade ettiği tespit edilmiştir. Bu çalışma klasik ve modern belâgat eserlerinden, hadis kaynaklarından, tefsir ve tefsir usullerinden, şiir divanlarından yararlanılmıştır. Bu kaynakların önemli bir kısmı şunlardır:

1. *Esrârü'l-Belâga*: Abdulkâhir el-Cürcânî
2. *Sirrü'l-Fesâha*: Abdullah b. Muhammed Hafâcî
3. *Mu'cemü'l-Mustalahâtî'l-Belâgiyye ve Tatavvuruhâ*: Ahmed Matlûb
4. *Ta'rîfât*: Ali b. Muhammed el-Cürcânî
5. *el-Burhân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*: Bedruddîn Zerkeşî
6. *Mu'cemü'l-Belâgati'l-'Arabiyye*: Bedevî Tabâne
7. *Nihâyetü'l-Î'câz*: Fahreddîn Razî
8. *Cevâhirü'l-Belâga*: el-Hâşimî
9. *el-Îzâh fî 'Ulûmi'l-Belâga / Telhîsu'l-Miftâh*: Hatib Kazvînî
10. *et-Tibyân*: el-Hüseyn b. Abdillâh et-Tîbî
11. *el-Keşşâf*: Mahmud b.Ömer ez-Zemahşerî
12. *el-Belâgatü'l-'Arabiyyetu'l-Vâzıha*: Râcî Esmer
13. *Efânînü'l-Belâga*: Rağib el-Asfahanî
14. *Muhtasarü'l-Meânî*: Saduddîn Teftâzânî
15. *el-Kitâb*: Sîbeveyhi

Bu çalışma önce “Öz Geçmişim” kısmı ile başlamıştır. Hemen sonra da “Önemli Not” “Ön Söz” ve “İçindekiler” ile devam etmiştir. Eserin içeriğinden genel olarak bahsedecek olursak şu şekildedir: Giriş kısmının içeriği fesâhat, belâgat ve üslûb konularından meydana gelmektedir. Bu konulardan sonra eserin asıl bahsi olan birinci bölüm ve ikinci bölüm işlenmiştir.

Birinci bölüm, meânî ilminden bahsetmektedir. Bu bölümde şu konular işlenmiştir: Kelam hakkında genel bir bilgi verildikten sonra kelamın kısımlarından, müsned ve müsnedün ileyhin hallerinden, inşâ, kasr, vasl ve fasl, müsavât, îcâz ve itnâb konuları irdelenmiştir. İkinci bölüm ise beyân ilminden bahsedilmiştir. Bu bölümde genel olarak şu konular işlenmiştir: Teşbih konusu ile başlamıştır. Daha sonra

mecâz-ı mürsel, istiare I, istiare II, kinaye konuları detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Eser, kaynakça bölümü ile son bulmuştur.

1.8. Yabancılar İçin Arap Dili Belâgatı, Teysîr ez-Ziyâdât¹⁰⁸ Yaşar

Acat¹⁰⁹

Türkiye’de telif edilen belâgat eserlerinden bir tanesi de Teysîr ez-Ziyâdât-Yaşar Acat adlı müelliflerin kaleme aldıkları *Yabancılar İçin Arap Dili Belâgatı* adlı çalışmadır. Bu eserin hacmi oldukça küçüktür. Zira toplamda 102 sayfadan meydana gelmektedir. Bu eser 2013 yılında Kitâbî Yayınları tarafından basılmıştır.

Yazarlar eserin telif nedenini kitabın ilk sayfasında kısaca şöyle ifade etmiştir: “Bu kitap, Kur’ân-ı Kerîm’in anlaşılması için belâgat konularının çok basit bir şekilde sunmak için yazılmıştır.”¹¹⁰

Söz konusu eser; anlaşılır, akıcı ve hacmi küçük bir çalışmadır. Belâgat ilminin birçok konusuna değinilmemiş olsa da kanaatimizce öğrencilerin kısa bir sürede öğrenmeleri gereken konular işlenmiştir. Öncelikle bu eser Türkçe ve Arapça olarak yazılmıştır. İlk başta belâgat kavramları izah edilmiştir. Daha sonra örnekler verilerek izah edilmiştir. Örneklerin ekseri ayetlerden, şiiirlerden meydana gelse de hadislerden ve günlük konuşmalardan örnekler de vardır. Konuların başında tablo şeklinde meselelere ve sonunda da alıştırma bölümlerine yer verilmesi eserin güzel yanlarından biridir. Kitabın sonunda da tüm konular ile alakalı cevapları ile beraber talebenin zihnini canlı tutacak sorular sorulmuştur. Dipnotların yer almaması da dikkat çeken

¹⁰⁸ Ürdün vatandaşı olan Taysir az-Ziyadat 1972 yılında Salt şehrinde doğdu. Yermük Üniversitesi Arap Dili ve Edebiyatından mezun olduktan sonra 2000 yılında, Kahire’de dil ve edebiyat alanında yükseköğrenim gördü. 2003 yılında ise Çağdaş Arap Edebiyatı alanında yüksek lisans yaptı. 2008 yılında da aynı alanda doktorasını tamamladı. Ürdün Üniversitesi, Ürdün Uluslararası İslami Bilimler Üniversitesi ve Kral Faysal Üniversitesinde öğretim görevlisi olarak çalışmasının yanı sıra Medine Taybe Üniversitesinde de dekan yardımcılığı yaptı. Hâlihazırda Şırnak Şırnak Üniversitesi Arap Dili Anabilim Alanında yardımcı doçent olarak çalışmaktadır. Teysîr ez-Ziyâdât-Yaşar Acat, *Yabancılar İçin Arap Dili Belâgatı*, (İstanbul: Kitâbî Yayınlar, 2013), 4.

¹⁰⁹ 1974 yılında Mardin’de doğdu. 1992’de Midyat İmam-Hatip Lisesinden mezun oldu. 1993’te Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde başladığı lisans tahsilini 1998’de bitirip aynı sene Dokuz Eylül Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Arap Dili ve Belâgatı Dalından yüksek lisans tahsiline başladı. 2001 yılında mezun oldu. 2008 aynı üniversitede doktora başladı. 2013 yılında da mezun oldu. 2011 yılında Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalında öğretim görevlisi oldu. Halen aynı Üniversitede yardımcı doçent olarak çalışmaktadır. Ziyadat,- Acat, *Yabancılar İçin Arap Dili Belâgatı*, 5.

¹¹⁰ Ziyadat - Acat, *Yabancılar İçin Arap Dili Belâgatı*, 9.

yanlarındandır. Arapça kısmında verilen örnekler tercüme edilmemiştir. Türkçe izah kısmında ise Türk edebiyatından örneklerle yer verilmiştir.

Toplamda 32 eserden yararlanılmıştır. Aşağıda isimleri zikredilen çalışmalar yazarların istifade ettikleri kaynaklardan bazılarıdır.

1. *Esrârü'l-Belâga*: Abdulkâhir el-Cürcânî
2. *Kitâbü'l-Bedî'*: Abdullah b. Mu'tez
3. *el-Muhtasar fî Târîhi'l-Belâga*: Abdulkadir Hüseyin
4. *'İlmü'l-Bedî'*: Abdulazîz 'Atîk
5. *el-Beyân fî Dav'i Esâlîbi'l-Kur'ân*: Abdulfettah Lâşîn
6. *Esâlîbü'l-Belâga*: Ahmed Matlûb
7. *el-Belâgatü'l-'Arabiyye*: Ahmed Matlûb
8. *Belâgat-ı Osmaniyye*: Ahmed Cevdet Paşa
9. *Cevâhirü'l-Belâga*: Ahmed el-Hâşimî
10. *'Ulümü'l-Belâga*: Ahmed Mustafa el-Merâğî
11. *el-Belâgatü'l-vâziha*: Ali el-Cârimî-Mustafa Emîn
12. *el-Belâgatü'l-'Arabiyye Funûnuhâ ve Efnânuhâ*: Fazıl Hasan Abbâs
13. *el-Belâga fî Sevbihâ el-Cedîd*: Bekrî Şeyh Emîn
14. *Belâgat (Beyân-Meânî-Bedî')* *Arap Edebiyatı*: Nusrettin Bolelli

Söz konusu çalışmanın içeriğinden bahsetmeye gelince “içindekiler” kısmından hemen sonra ön söz mahiyetinde Arapça bir pasaj bulunmaktadır. Daha sonra “giriş” kısmında “fesâhat ve belâgat” konuları işlenmiştir. Diğer kitaplardan farklı olarak bu eser dört ana bölüme ayrılmıştır. Aynı zamanda farklı olarak birinci bölüm, beyân ilmi ile başlamıştır. Bu bölümde teşbih, mecâz, istiâre ve kinaye konuları ele alınmıştır. İkinci bölümde meânî ilminden bahsedilmiştir. Bu bölümde “haber, inşâ, kasr, îcâz ve itnâb” konuları işlenmiştir. Üçüncü bölüm olan bedî' ilminde de muhassinât-ı lafziyye ve muhassinât-ı maneviyye konuları ele alınmıştır. Dördüncü bölümde ise “çözümlü sorular” kısmı yer almaktadır. Kaynakça kısmı ile beraber bu eser tamamlanmıştır.

1.9. Kur’ân Işığında Belâgat Dersleri, Fatma Serap Karamollaoğlu¹¹¹

Türkçe yazılan belâgat çalışmalarının arasında yer alan bir diğer eser de *Kur’ân Işığında Belâgat Dersleri* adlı kitaptır. Bu eserin bir ve ikinci baskılarına ulaşamadığı için söz konusu baskılar hakkında bir bilgi verilemeyecektir. Ancak 2013 yılında ilk baskısı İşaret Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Son baskısı olan üçüncü baskısından hareketle bilgi verilecektir.

Söz konusu çalışma üç cilt halinde basılmıştır. Her bir ciltte belâgat ilminin ana bölümlerinden biri işlenmiştir. Birinci cilt, *Kur’ân Işığında Belâgat Dersleri Meânî İlmi* şeklinde telif edilmiştir. Bu eser, İstanbul’da 2023 tarihinde İşaret Yayınları tarafından basılmıştır. Toplamda 420 sayfadan oluşmaktadır.

Söz konusu eserin müellifi onu telif etme maksadını şu şekilde ifade etmektedir: “Bu kitap Kur’ân’ı anlamaya yönelik okuduğumuz derslerde duyulan ihtiyaca binaen, okurken ve öğretirken çektiğimiz sıkıntıları azaltmak gayesiyle hazırlandı. Kur’ân’ı anlamak isteyenler için çok önemli, olmazsa olmaz olduğuna inandığımız ve dilimiz döndüğü kadar anlatmaya, açıklamaya çalıştık. Kur’ân’ı anlamak için başladığımız Arapça derslerimizde lügat, nahiv ve sarf derslerinden sonra geldiğimiz noktada, belâgat dersleri için teferruatlı, bol örnekli, açıklamalı olarak yazılmış yeterli bir ders kitabı olmadığı için çeşitli Arapça ve Türkçe belâgat kitaplarından faydalanarak bu kitabı yazma zorunluluğu hâsıl oldu.”¹¹²

Söz konusu eserin öne çıkan bazı özellikleri şunlardır:

1. Tam teferruatlı, bol örnekli, açıklamalı bir eserdir.
2. Örneklerin birçoğu ayetlerden oluşmaktadır.

¹¹¹ 1955 de Balıkesir’de doğdu. İlk, orta ve lise tahsilinden sonra 1977 yılında Hacettepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesinden mezun oldu. Çeşitli kuruluşlarda mesleğini icra ettikten sonra emekli oldu. Hep arzu ettiği İslami ilimlere yöneldi. Kısa sürede Arapça öğrendi. Bu esnada çeşitli kurslarda İslami temel eğitimini tamamladı. Bir taraftan hat derslerine devam ederek sülüs-nesih icazeti aldı. Belâgat derslerine devam ettikten sonra medrese icazetini aldı. Belâgat dersleri kitapları, Kur’ân ve tefsir ile alakalı tercüme çalışmaları vardır. Arapça ve Belâgat dersleri vermekte, Kur’ân çalışmalarıyla meşgul olmaktadır. İngilizce ve Arapça bilen müellif evli, iki çocuk ve altı torun sahibidir. Fatma Serap Karamollaoğlu, *Kur’ân Işığında Belâgat Dersleri Meânî İlmi* (İstanbul: İşaret Yayınları, 2014), 2.

¹¹² Karamollaoğlu, *Kur’ân Işığında Belâgat Dersleri: Meânî İlmi*, 9.

3. Dili kolay, tarifleri kolayca anlaşılır, gerektiğinde tablolarla desteklenmiş bir eserdir.
4. Anlaşılması zor olan konuları daha fazla örnekler getirilerek açıklanmıştır.
5. Her konunun sonunda kısa özetler verilmiştir.
6. Söz konusu özetler, kitabın sonunda telhis başlığı adı altında bir araya getirilmiştir.
7. Müellifin ifadesi ile kitap fazla şişirilmesin diye dipnotlara yer verilmemiştir.¹¹³

Söz konusu çalışmanın yararlandığı kaynaklar incelendiğinde bunların yaklaşık 15 eserden müteşekkil olduğu anlaşılır. Ancak müellifin de söylediği gibi en çok istifade edilen kitap Besyûnî Abdu'l-Fettâh Feyyûd'un *İlmu'l-Meânî* isimli eseridir. Aşağıda isimleri verilen kitaplar yazarın istifade ettiği kaynaklardan bazılarıdır.

1. *el-Meânî fî Dav'i Esâlîbi'l-Kur'ânî'l-Kerîm*: Abdulfettah Lâşîn
2. *el-Belâgatü'l-Vâzıha*: Ali el-Cârimî ve Mustafa Emîn
3. *el-Meânî fî Dav'i Esâlîbi'l-Kur'ânî'l-Kerîm*: Abdulfettah Lâşîn
4. *Delâilü-l İ'câz*: Abdulkahir el-Cürcânî
5. *İlmü'l-Meânî*: Besyûnî Abdu'l-Fettâh Feyyûd
6. *Telhîsü'l-Miftâh*: Celâleddin Muhammed el-Kazvînî
7. *el-Belâga Funûnuha ve Efnânuhâ İlmu'l-Meânî/ İlmu'l-Beyân/İlmu'l-Bedî'*: Fadl Hasan Abbas
8. *Klasik Edebiyat Bilgisi*: M.A. Yekta Saraç
9. *el-Belâga el-Meânî-el-Beyân-el-Bedî'*: Ömer b. Alevî
10. *Kur'ân-ı Kerim ve Kur'ân İlimlerine Giriş*: Suat Yıldırım

Eserin hangi konularadan oluştuğuna bakıldığında “mukaddime” ile başladığı görülmektedir. Daha sonra eser üç bölüme ayrılmıştır. Konular bittikten sonra da sırasıyla “telhis”, “müracaat” ve “ayet fihristi” başlıkları ayrı ayrı ele alınarak bu cilt tamamlanmıştır.

¹¹³ Karamollaoğlu, *Kur'an Işığında Belağat Dersleri: Meani İlmi*, 10.

Mukaddime bölümünde eserin öneminden bahsedilmiştir. Birinci bölümde ise genel olarak şu konular işlenmiştir: fesâhat, belâgat ve üslûb. İkinci bölümde de haberi isnad ve bahisleri, inşâ bahisleri detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise cümle hakkında bilgi vermiş ve cüzlerinin hallerinden bahsedilmiştir.

Müellif, tüm bölüm sonlarındaki özetleri “telhis” kısmında bir araya getirerek kitabın özeti yapmıştır. Müracaat kısmında da yararlandığı kaynaklar zikredilmiştir. En son kısım olan ayet fihristinde ise eserde örnek olarak getirilen ayetlerin bulunduğu sure isimlerini ve ayet numaralarını vermiştir.

Söz konusu eserin üç ciltten meydana geldiği bilgisi daha önce verilmişti. İkinci cilt olan *Kur’ân Işığında Belâgat Dersleri*’nde ise beyân ilmi anlatılmaktadır.

Aslında ikinci cildin birinci ciltten pek de bir farkı yoktur. Konuların işleniş tarzı aynı olmakla beraber dikkat çeken bir fark vardır, o da içerik ile ilgilidir. Bir de ikinci cilt, hacim olarak daha küçüktür. Zira toplamda 328 sayfadan meydana gelmektedir. Söz konusu cilt, “Mukaddime” ile başlamıştır. Ondan sonra “Giriş” kısmı gelmektedir. Girişten sonra beyân ilmi üç bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde teşbih ile alakalı meseleler, ikinci bölümde de hakikat ve mecâz bahisleri, üçüncü ve son bölümde de kinaye bahsi işlenmiştir. Ana konular bittikten sonra sonuç kısmı zikredilmiştir. Sonuç kısmından sonra bölümlerin sonundaki özetler kısmı bir araya getirilerek “Telhis” bölümünde zikredilmiştir.

Yararlandığı kaynakların zikredildiği yer olan müracaat ve ayet fihristi kısımları ile eser son bulmuştur.

İstifade edilen kaynakların sayısı 11’dir. Bunlardan Muhammed Ali es-Sâbûnî’nin *el-İbdâ’u-l Beyânî fî l-Kur’âni l- ‘Azîm* ve Süleyman Kaplan’ın *Arap Dili ve Belâgatında Mecâz-ı Mursel ve Alakaları* adlı eserleri dışında hepsi birinci cildin kaynakları ile aynıdır.

Yukarıda söylediklerimizin aynısı üçüncü cilt olan *Kur’ân Işığında Belâgat Dersleri Beyân İlmi* için de söylenebilir. Konuların işleyiş tarzı hatta içerik sıralaması da aynıdır. Diğer ciltlere göre daha az sayfaya sahiptir. Zira sayfa sayısı toplamda 240’tır. Eser şu başlıklar ile başlamaktadır: “Mukaddime” ve “Giriş” Daha sonra iki

ana bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde manevi güzellikler işlenmişken ikinci bölümde lafzî güzellikler işlenmiştir. Bu cilt “sonuç, telhîs, müracaat ve ayet fihristi” ile son bulmuştur.

Aşağıda isimleri verilen kitaplar yazarın istifade ettiği kaynaklardan bazılarıdır.

1. *el-Bedî‘ fî Dav’i Esalîbi-l Kur’âni-l Kerîm*: Abdulfettâh Lâşîn
2. *İlmü’l-Bedî‘*: Abdülaziz ‘Atîk
3. *İlmü’l-Bedî‘*: Abdulfettâh Feyyûd Besyûnî
4. *Telhîsü’l-Miftâh*: Celâlüddîn Muhammed el-Kazvînî
5. *Hulâsatü’l-Belâga (Arapça Belâgat)*: Cüneyt Eren ve M. Vecih Uzunoğlu
6. *Kur’ân-ı Kerim’de Edebi Sanatlar*: Cüneyt Eren ve Halil Özcan
7. *el-Belâga Funûnuha ve Efnânuhâ İlmü’l-Meânî/ İlmü’l-Beyân/İlmü’l-Bedî‘*: Fadl Hasan Abbas
8. *İlmü’l-Bedî‘*: Mahmud Hasan el- Merâğî
9. *Klasik Edebiyat Bilgisi*: M.A. Yekta Saraç
10. *Belâgat ve Edebi Sanatlar Lügati*: Selçuk Uysal
11. *İlmü’l Bedî‘*: Velid İbrahim Kassab

1.10. Anlatımlı Kur’ân Belâgati, Süleyman Gür¹¹⁴

Türkçe telif edilen önemli belâgat çalışmalarından bir tanesi de *Anlatımlı Kur’ân Belâgati* adlı eserdir. Bu kitap Rağbet Yayınları tarafından İstanbul’da 2017 yılında basılmıştır. 328 sayfadan oluşan bu eserin henüz ikinci baskısı yapılmamıştır.

Müellif, bu çalışmanın telif nedenine ön söz kısmında değinmiştir. Bunun için şöyle demektedir: “Son yıllarda belâgat ile ilgili telif edilen Türkçe eserlerin sayısının artmaya başladığını sevinerek müşahade etmekteyiz. Şüphesiz bu eserler önemli bir

¹¹⁴ 02.01.1977 tarihinde Trabzon ili Dernekpazarı ilçesi Akköse köyünde doğdu. 2002’de Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 2011 yılında Erzurum Ömer Nasuhi Bilmen Dini Yüksek İhtisas Eğitim Merkezini tamamladı. Ardından Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belâgatı Anabilim Dalında öğretim görevlisi olarak hizmete başladı. 2009 yılında Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde yüksek lisansını tamamladı. Aynı yıl Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde doktorasını tamamladı. Halen Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalında öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Evli ve üç çocuk babasıdır. Süleyman Gür, *Anlatımlı Kur’ân Belâgati*, (İstanbul: Rağbet Yayınları, İstanbul-2017), 2.

boşluğu doldurmaktadır. Ancak sadece Kur'ân ayetlerinin ele alındığı müstakil bir belâgat kitabına ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca mevcut eserlerde örnek olarak verilen ayetlerin bazen yetersiz bazen de yeterince izah edilmediği görülmektedir. Hem bu eksikliği gidermek hem de belâgat alanına yeni bir eser kazandırmak düşüncesiyle bu kitabı yayımlamaya karar verdik.”¹¹⁵

Söz konusu çalışmanın belâgatın tüm konularını ihtiva ettiği söylenemez. Ancak ele alınan konuların birçoğu herkesin önüne çıkabilecek önemli konulardır. Konuları işleme tarzı sade ve akıcı bir mahiyettedir. Bu eser genel olarak klasik sistemin tertibi üzerinde hazırlanmıştır. En önemli özelliklerinden bir tanesi de müellifin belâgî tefsirlerde geçen konuları işlemesidir. Konular ele alınırken önce ilgili sanat hakkında genel bir bilgi verilmiş ve en az bir örnekle izah edilmiştir. Gerekli olmadığı sürece örnekler tekrar edilmemiştir. Alıntı yapılan kaynakların ilk geçtiği yerlerde müellifi ve kendisi hakkında bilgi verilmiştir.

Müellifin yararlandığı kaynaklara bakıldığında klasik ve modern belâgat eserlerinden tefsir kitaplarına kadar toplamda 101 kaynaktan yararlandığı görülecektir. Aşağıda isimleri zikredilen çalışmalar kitabın önemli kaynaklarından bazılarıdır.

1. *Delâilü'l-İ'câz*: Abdülkâhir el-Cürcânî
2. *Rûhü'l-Meânî*: Alûsî
3. *Belâgat*: Ali Bulut
4. *Envârü't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*: Beyzâvî
5. *el-Îzâh fî 'Ulûmi'l-Belâga*: Celâlüddîn el-Kazvînî
6. *Telhîsü'l-Miftâh*: Hatîb el-Kazvînî
7. *Îrşâdü'l-'Akli's-Selîm*: Ebussuûd Efendi
8. *Nihâyetü'l-Îcâz fî Dirâyeti'l-İ'câz*: Fahrüddîn er-Râzî
9. *Belağat Terimleri Ansiklopedisi*: Hikmet Akdemir
10. *Edebiyat Bilgi ve Teorileri*: Mehmet Kaya Bilgegil
11. *İ'câz ve Belâgat Deyimleri*: Nasrullah Hacımüftüoğlu
12. *Muhtasarü'l-Meânî*: Sa'düddîn et-Teftâzânî
13. *Miftâhu'l-'Ulûm*: es-Sekkâkî

¹¹⁵ Gür, *Anlatımlı Kur'an Belâgatı*, 16.

14. *el-İtkân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*: es-Suyûtî
15. *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat*: Yekta Saraç
16. *el-Keşşâf*: Mahmud b. Ömer ez-Zemahşerî

Söz konusu eser; öncelikle “kısaltmalar”, “takrîz” ve “ön söz” kısımları ile başlamıştır. İçerik olarak da Giriş kısmında belâgat tarihi, Kur’ân ve belâgat ilişkisi, fesâhat ve belâgat başlıkları ele alınmıştır. Giriş kısmından sonra da belâgat ilminin ana bölümleri olan meânî, beyân ve bedî’ bölümleri işlenmiştir. Birinci bölümde meânî ilmi ele alınmıştır. Bu bölümde “haber, inşâ, zikretmek ve hazfetmek, takdim ve tehir, marifelik ve nekrelilik, kelâmın mükteza-i zahirin dışına çıkması, kasr sanatı, fasl ve vasl, müsâvât, îcâz ve itnâb konuları ele alınmıştır. İkinci bölümde ise beyân ilmi ele alınmıştır. Bu bölümde “teşbih, istiâre, hakikat ve mecâz, kinaye ve ta’rîz” konuları işlenmiştir. Son bölüm olan üçüncü bölümde de bedî’ ilmi ele alınmıştır. Bu bölümde de “mühassinât-ı manevîyye ve mühassinât-ı lafzîyye” konuları izah edilmiştir. Bu çalışma sonuç ve kaynakça kısmı ile tamamlanmıştır.

1.11. Arapça Belâgat, Yaşar Fatih Akbaş¹¹⁶

Türkiye’de telif edilen bir diğer belâgat eseri de Yaşar Fatih Akbaş’ın yazmış olduğu *Arapça Belâgat* adlı kitabıdır. Bu çalışmanın birinci baskısı 2017 yılında yapılmıştır. Cantaş Yayınları tarafından İstanbul’da Eylül 2021’de üçüncü baskısı yapılmıştır. Eser, 260 sayfadan oluşmaktadır. Bu değerlendirmede son baskısı olan üçüncü baskısı esas alınmıştır. Eserin telif nedenine bakıldığında müellifin ön söz kısmında konuya ilişkin ifadesi şu şekildedir: “Günümüze kadar devam eden süreç içerisinde dini ve edebi maksatla birçok kıymetli eser kaleme alınmıştır. Biz de belâgat ilmini özet halinde vermeyi amaçladığımız bu mütevazı çalışmayla bu alana az da olsa bir katkı sağlamayı amaçlamaktayız.”¹¹⁷

Söz konusu kitapta ele alınan konular fazla uzatılmamıştır. Bunun yanında belâgatin tüm konuları işlenmemiş olsa da öğrencinin önüne çıkabilecek önemli konuların ele alınmış olduğu kanaatindeyiz. Genel olarak eserin özelliklerinden

¹¹⁶ Müellifin özgeçmişi ile alakalı herhangi bir bilgiye ulaşılmamıştır.

¹¹⁷ Y. Fatih Akbaş, *Arapça Belâgat Meani-Beyan-Bedî’* (İstanbul: Cantaş Yayıncılık, 2017), 10.

bahsedilmesinde yarar olacaktır. Müellifin de kısmen ön söz kısmında maddeler halinde zikrettiği şu özelliklerdir:

- Konu başlıklarının birden fazla ismi söz konusu olduğunda diğer isimleri de parantez içinde verilmiştir.
- Ayetlerin tercümesinde Diyanet İşleri Başkanlığının meâli esas alınmıştır.
- Çoğunluk olarak ayetlerden örnekler getirilmiş olsa da yeri geldiğinde şiirlerden de örnek verilmiştir.
- Örneklerin birçoğu izah edilerek anlamaya yardımcı olunmuştur.
- Birçok konu tablo şeklinde verilerek zihinde canlı kalması amaçlanmıştır.
- Güzel yanlarından bir tanesi de nahiv ile alakalı bir şey geçtiğinde kapalı bırakılmayarak izah edilmesidir.
- Verilen bilgilerin kaynakları dipnotta yer verilmiştir.

Müellifin yararlandığı kaynaklara bakıldığında klasik ve modern belâgat kitaplarından lügatlere kadar, tefsir ve tefsir usulü çalışmalarından hadis ve hadis usulü kitaplarına kadar toplamda 67 kaynaktan istifade etmiştir. Önemli görülen bazı kaynaklar şunlardır:

1. *el-Belâga Funûnuhâ ve Efnânuhâ 'İlmu'l-Meânî*: Abbas Fadıl Hasan
2. *Delâilü'l-İcâz*: Abdülkâhir el-Cürcânî
3. *fi'l-Belâgati'l-'Arabiyye*: Abdulaziz 'Atîk
4. *Funûn Belâgiyye el-Beyân el-Bedî'*: Ahmed Matlûb
5. *Belâgat-ı Osmaniyye*: Ahmed Cevdet Paşa
6. *el-Îzâh fî 'Ulûmi'l-Belâga ve Telhîsu'l-Miftâh*: Celâlüddîn el-Kazvînî
7. *Lisânü'l-'Arab*: Cemâluddîn İbn Manzûr
8. *Te'vîlü Müşkili'l-Kur'ân*: İbn Kuteybe
9. *Belâgat (Beyân-Meânî-Bedî' İlimleri)*: Nusrettin Bolelli
10. *Belâgat Terimleri Ansiklopedisi*: Hikmet Akdemir
11. *Sırrü'l-Fesâha*: Sa'îd el-Halebî
12. *el-Muhtasaru'l-Meânî*: Sa'düddîn et-Teftâzânî
13. *Miftâhu'l-Ulûm*: es-Sekkâkî
14. *Cevâhiru'l-Belâga*: Seyyid Ahmed el-Hâşimî

15. *el-İtkân fî ‘Ulûmi ‘l-Kur’ân*: es-Suyûtî¹¹⁸

Eser “ön söz” ile başlanmıştır. Daha sonra “Giriş” kısmı gelmektedir. “Giriş” kısmında içerik olarak diğer çalışmalarda olduğu gibi belâgat ve fesâhat kavramları işlenmiştir. Yine eser üç ana bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde meânî, ikinci bölümde beyân, üçüncü bölümde de bedî‘ ilimleri ele alınmıştır. Birinci bölüm olan meânîde “isnâd”, “cümle çeşitleri”, “müsned ve müsned ileyhın durumları”, “fiilin müteallakları”, “sözün zahiri duruma uygun gelmediği haller” vb. konular ele alınmıştır. İkinci bölüm olan beyân ilminde ise “teşbih”, “mecâz”, “kinaye” konuları açıklanmıştır. Son bölüm olan bedî‘ ilminde ise “muhassinât-ı lafziyye”, “muhassinât-ı maneviyye” konuları ele alınarak böylece belâgatin ana konuları tamamlanmıştır. Sonuç ve kaynakça ile de eser bitirilmiştir.

1.12. Takrîbü’l-Belâgati’l-‘Arabiyye li’n-Nâtikîne bi Gayrihâ, Abdulhalim Abdullah¹¹⁹

Türkiye’de telif edilen belâgat eserlerinden biri de Abdulhalim Abdullah’ın telif ettiği *تقريب البلاغة العربية للناطقين بغيرها* adlı kitaptır. Bu eser Arapça olarak İlahiyat fakültesi öğrencilerine yönelik hazırlanmış bir çalışmadır. Ne fazla uzatılmış ne de kısa bırakılmıştır. Toplamda 256 sayfadan meydana gelmektedir. Söz konusu eser Ağustos 2019 yılında Akdem Yayınları tarafından ikinci defa basılmıştır. Aynı şekilde birinci baskısı da aynı yayınevi tarafından 2017 yılında basılmıştır.

Müellif, telif nedenini eserin başında “ehdaf” başlığı altında açıklamıştır. Müellif, öğrencilerin Araplara yönelik yazılmış belâgat eserleri ile belâgati anlamaları mümkün olamayacağını söylemiştir. Dolayısıyla yeni bir yöntem ile yabancı öğrencileri dikkate almak gerektiği ifade ederek, bu çalışmanın yabancı öğrencilere yönelik olması hasebiyle klasik yöntemin dışında yeni bir yöntem ve esas ile yazıldığını ifade etmiştir.¹²⁰

Söz konusu eserde kanaatimizce belâgatin en elzem olan konuları ele alınmıştır. Zaten müellif buna şu şekilde değinmiştir: “Öğrenmek isteyen belâgatin

¹¹⁸ Akbaş, *Arapça Belâgat*, 11.

¹¹⁹ Müellifin özgeçmişi ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılmamıştır.

¹²⁰ Abdulhalim Abdullah, *Takribü ‘l-Belâgati ‘l-Arabiyye* (İstanbul: Akdem Yayınları, 2021), 11.

tüm konularını hazırladığımı iddia etmiyorum. Ancak ben haftalık iki saat olmak üzere bir eğitim öğretim yılı içerisinde bitebilecek şekilde, o yeterlilikte yazdım. Ben Kur’ân-ı Kerim’deki belâgati anlama zevkini elde edecek kadar esasları sundum.”¹²¹

Eserde kaynaklar kısmı olmadığı için ve dipnotlarda kaynaklara yer verilmediği için tam olarak hangi eserlerden yararlandığı tespit edilememiştir. Sadece hadis kaynaklarına yer verilmiştir. Zaten müellif bunun nedenini eserin bir ders kitabı olduğu için dipnotlara ve kaynakçaya yer verilmediği şeklinde ifade etmiştir.

Müellif daha önce zikredilmiş olan eserlerden farklı bir yol izlemiştir. İçindekiler kısmından hemen sonra “ikinci baskının ön sözü” ile başlamıştır. İçerik olarak da söz konusu çalışma, diğer müelliflerin yaptığı gibi üç ana bölüme ayrılmıştır. Ancak diğer müelliflerden farklı olarak birinci bölümde “bedî’ ilmini” ele almıştır. İkinci bölümde ise “beyân ilmini”, üçüncü bölümde de “meânî ilmini” açıklamaya çalışmıştır. Birinci bölüm olan bedî’ ilminde “mühassinât-ı lafziyye ile mühassinât-ı maneviyye” bahisleri işlenmiştir. İkinci bölüm olan beyân ilminde de “teşbih, istiâre, kinaye” konuları açıklanmıştır. Üçüncü bölüm olan meânî ilminde ise “cümle-i fiiliyye ve ismiyye, haber ve inşâ, hazf, zikr, tenkir, tarif, takdim, tehir, kasr” konuları ele alınmıştır. Üçüncü bölümle kitap tamamlanmıştır.

1.13. el-Muktezab fi’l-Belağati’l- ‘Arabiyyeti, Usâme İhtiyâr¹²²-Mustafa Kırkız¹²³

Türkiye’de telif edilen belâgat eserlerinden bir tanesi de Usâme İhtiyâr-Mustafa Kırkız tarafından Arapça olarak yazılan *المقتضب في البلاغة العربية* adlı kitaptır.

¹²¹ Abdullah, *Takrîbu’l-Belağati’l-Arabiyye*, 19.

¹²² 1967 yılında Şam’da doğmuştur. 1987-1991 yılları arasında Şam Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap Dili ve Edebiyatı Bölümünde lisans eğitimini aldı. Daha sonra aynı üniversitede 1998 yılında yüksek lisans eğitimini aldı. Daha sonra üniversitede 1998 yılında yüksek lisans, 2004 yılında da doktora eğitimini tamamladı. 2006 yılında yardımcı doçent olarak başladığı Şam Üniversitesinde, 2011 yılından itibaren doçent olarak çalıştı. Daha sonra Bingöl Üniversitesinde 2017 yılında profesör oldu ve halen Bingöl Üniversitesinde görev yapmaktadır. Arapça ve İngilizce bilen yazarın ulusal ve uluslararası hakemli dergilerde ve yayınevlerinde birçok makale ve kitapları yayımlanmıştır. Usâme İhtiyâr-Mustafa Kırkız, *El-Muktezab fi’l-Belağati ‘Arabiyyeti* (Rağbet Yayınları, İstanbul-2017), 4.

¹²³ 1963 yılında Bingöl’de doğmuştur. 1989-1993 yılları arasında Ezher Üniversitesi Arap Dili ve Edebiyatı Fakültesinde lisans eğitimini aldı. Daha sonra 1998’de Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yüksek lisans, 2009’da Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde doktora eğitimini tamamladı. 1994-2011 yılları arasında Fırat Üniversitesinde Arapça Okutmanı olarak çalışan yazar, 2011 yılında başladığı Bingöl Üniversitesinde halen öğretim üyesi olarak görev

Bu çalışma toplamda 149 sayfadan oluşup İstanbul'da 2017 yılında Rağbet Yayınları tarafından basılmıştır. Tek bir baskısı vardır.

Eserin telif nedeni için “mukaddime” kısmında tam olarak aşağıdaki cümleler kullanılmaktadır: “Bu eser Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencilerine yönelik hazırlanmıştır. Belâgat ilmine yeni başlayanlar içindir. Bu talebelerin kolay bir şekilde anlamaları, ilmin bablarını ve ilgili hükümlerini kolaylaştırmak için hazırlanmıştır. Bu eserin kısa ve hemen ulaşılabilir olmasına önem verdik.”¹²⁴

Söz konusu çalışma çok kısa olmasına rağmen hemen hemen belâgatın tüm konuları ele alınmıştır. Bu açıdan fazla uzun olmaması güzel görünse de bazı yerlerin anlaşılmaması sorunu ortaya çıkmaktadır. Örnekler ağırlıklı olarak ayet ve hadislerden verilmiştir. Eserin bir diğer özelliği verdiği bilgiler için dipnota yer vermemesidir. Çoğu eserde yer almayan “ibda‘, tefrî‘ ve selb-îcâb” gibi bazı konuları ele alması da dikkat çeken özelliklerindendir.

Eserin yararlandığı kaynaklara bakıldığında klasik ve modern dönemlerde yazılan eserlerin olduğu görülür. Toplamda 24 kaynaktan yararlanılmıştır. İstifade edilen bazı önemli eserler şunlardır:

1. *Esrârü'l-Belâga*: Abdulkahir el-Cürcânî
2. *el-Belâgatü'l-'Arabiyye Usesuhâ ve 'Ulûmuhâ ve Fünûnühâ*: Abdurrahman b Hasan Habenneke el-Meydânî
3. *'Urûsü'l-Efrâh fî Şerhi Telhîsi'l-Miftâh*: Bahauddîn es-Subkî
4. *el-Kinaye ve't-Ta'rîz*: Ebû Mansûr es-Se'âlibî
5. *el-Bedî' fî'l-Bedî'*: Ebu'l-Abbâs Abdullah b. Muhammed el-Mu'tezzü billah
6. *el-Belâga ve 'ilmü'l-Meânî*: Fazıl Abbâs
7. *el-Îzâh fî 'Ulûmi'l-Belâga*: Hatîb el-Kazvînî
8. *Î'câzü'l-Kur'ân ve'l-Belâgatü'n-Nebeviyye*: Mustafa Sadık er-Rifâ'î
9. *Miftâhü'l-'Ulûm*: Yûsuf b. Ebî Bekr
10. *es-Sûratü'l-Edebiyye fî'l-Kur'ân*: Selâhüddîn Abduttevvâb

yapmaktadır. Arapça, Farsça ve İngilizce bilen yazarın Hakemli Dergisi'nde birçok makale ve tebliğleri yayınlanmıştır. İhtiyâr-Kırkız, *El-Muktezab fî'l-Belağati 'Arabiyyeti*, 4.

¹²⁴ Kırkız - İhtiyâr, *El Muktezab fîl Belağati 'Arabiyyeti*, 5.

Eser, “mukaddime” ile başlanmıştır. Daha sonra “belâgat tarihi” konusu işlenmiştir. Bu kısımdan sonra da “fesâhat ve belâgat” konuları ele alınmıştır. Eserlerin birçoğunda olduğu gibi bu çalışmada da belâgat ilminin üç ana bölümü ele alınmıştır. Birinci bölümünde “İlmü’l-Meânî” başlığı altında haber ve inşâ, kasr ve fasl, müsâvat, îcâz ve itnâb, takdim ve te’hîr, zikr ve hazf konuları ele alınmıştır. İkinci bölümde de “İlmü’l-Beyân” başlığı altında teşbih, mecâz ve kinaye konuları işlenmiştir. Üçüncü bölüm olan “İlmü’l-Bedî” başlığı altında ise muhassinât-ı lafziyye ve muhassinât-ı maneviyye başlıkları ele alınmıştır. Bu çalışmada “el-mesâdir ve’l-merâci” başlığı altında kaynakçalar gösterilmiştir. En sonunda da kitabın içindekiler kısmı ile tamamlanmıştır.

1.14. İlahiyat Fakültesi Öğrencilerine Yönelik Arapça Belâgati, Sehil Derşevî-Muhammed Raşid Derşevî¹²⁵

¹²⁵ Bu eser temin edilemediği için hakkında bir bilgi verilmemiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE BELÂGAT İLMİNİN ÖĞRETİLMESİ MAKSADIYLA YAZILMIŞ ESERLERİN DETAYLI İNCELENMESİ

Birinci bölümde konu ile alakalı eserlerin her biri hakkında kısa bir bilgi verildi. İkinci bölümde ise bu eserlerin detaylı bir şekilde incelemesi yapılacaktır. Burada eserlerin tek tek ele alınmasından ziyade aşağıda verilecek başlıklar bağlamında eserlerin değerlendirilmesi yapılacaktır.

2.1. Muhteva

Daha önce de hakkında bilgi verdiğimiz Hikmet Akdemir'in *Belâgat (meanî, beyân, bedî')* adlı çalışmasının ön söz kısmında eserin telif öyküsü ve son baskısının ilk baskıdan farklı olan yönlerinden bahsedilmektedir. Giriş kısmında ise belâgat ve fesâhat kavramlarının tarifi, ortaya çıkışı ve tedvini, belâgat ilmine dair önemli kaynaklar işlenmiştir. Daha sonra fesâhatin tarifi, kelimenin fesâhati ve onu engelleyen tenâfürü'l-hurûf, kıyasa muhalefet, garabet, kelamın fesâhati ve fesâhatini engelleyen faktörler olan kelimelerin tenâfürü, za'f-ı te'lîf, ta'kîd, tekrarın çokluğu, izafetlerin peş peşe olması, mütekellimin fesâhati gibi konular ve belâgat ilminin Kur'ân tefsirindeki yeri ve önemi ele alınmıştır.

Müellif, girişten sonra belâgatin ana bölümlerinden olan meânî ilmi ile başlamıştır. Meânî ilminin önemi, haberin tarifi, çeşitleri, tekit edatları, haberin gayeleri, haberin fiil ve isim cümlesi olması, haberin zahirin muktezasından çıkması meseleleri zikredilmiştir. Daha sonra inşânın tarifi, çeşitleri, istifham edatlarının anlamları, emir kipinin anlamları, nehyin anlamları, nida edatları ve yan anlamları, inşâ makamında haber kullanılması meseleler ele alınmıştır. Müsnedün ileyh başlığında ise müsnedün ileyh'in tarifi, zikrinin ve hazfinin sebepleri, zamir, özel isim, işaret ismi, ism-i mevsul olmasının, harf-i tarif almasının ve izafetle marifelik kazanmasının sebeplerine değinilmiştir. Müsnedün ileyh'in nekre olmasının gayesi, sıfat almasının sebepleri, müsnedün ileyhe atıf yapılmasının maksatları, müsnedün ileyh'in müsnetten önce zikredilmesinin sebepleri işlenmiştir. Müsnette ise müsnedin tarifi, hazfinin ve zikrinin sebepleri, marife ve nekre olmasının gayeleri, müsnedin

müsnedün ileyhten önce getirilmesinin sebepleri, müsnedin müsnedün ileyhten sonra zikredilmesi, müsnedin cümle olması, zarf olması veya harf-i cerle mecrurundan meydana gelmesi konularından bahsedilmiştir. Fiilin mütealliklerinin halleri, kasrın tarifi, yolları, çeşitleri, faslın tarifi, yerleri, vaslın tarifi, yerleri, cihet-i câmia, îcâzın tarifi, çeşitleri, ıtnâbın tarifi, tatvîl, haşv, ıtnâbın çeşitleri, müsâvât, kelâmın zahirin muktezasından çıkması ve şekilleri, bazı meânî terimleri konuları ele alınmıştır.

İkinci bölümde beyân ilmine yer verilmiştir. Burada öncelikle beyân ilminin öneminden ve hangi anlama geldiğine değinilmiştir. Bu bölümde teşbih, teşbihin rükünleri, müşebbeh ve müşebbehun bihin çeşitleri, vech-i şebihin çeşitleri, teşbih edatları, teşbihin gayeleri, teşbihin çeşitleri, teşbihin dereceleri, hakikatın tarifi, çeşitleri, mecâzın tarifi ve çeşitleri, istiârenin tarifi, rükünleri ve çeşitleri, kinayenin tarifi, rükünleri ve çeşitleri, delâlet ve kısımları işlenmiştir.

Üçüncü bölümde bedî' ilmi yer almaktadır. Burada öncelikle bedî' hakkında bilgi verilmektedir. Daha sonra bedî'in iki kısma ayrıldığı ifade edilmiştir. Manayla ilgili edebi sanatlar kısmında tevriye, tevriyenin rükünleri ve çeşitleri, tıbâk, tıbâkın kısımları, çeşitleri, mükabele, murâât-ı nazîr, tedbîc ve çeşitleri, istihdâm ve şekilleri, istitrâd, iftinân, tefvîf, irsâd, idmâc, mezheb-i kelâmî, hüsn-i ta'lîl ve kısımları, tecrîd ve kısımları, müşâkele, müzâvece, leff neşr ve kısımları, cem' ve dört kısmı, taksim ve kısımları, tefrik, sıfatların sıralanması, sayıların siyakati, ittîrâd, müblağa ve üç kısmı, mügâyere, istidrâk ve iki kısmı, istitbâ', îhâm ve çeşitleri, rücu', i'tilâf ve iki kısmı, tefrî', hezl, tehzil, kavî-i bi'l-mûcib ve iki kısmı, tecâhül-i ârif ve nükteleri, ibdâ', üslûb-ı hakîm, teşâbüh-i etrâf ve iki kısmı, aks, irdâf, müracaat, nezahet konuları işlenmiştir. Lafızla ilgili edebî sanatlar başlığı altında cinâs ve iki kısmı ve bu iki kısma bağlı diğer kısımlar, reddü'l-acüz ale's-sadr ve üç kısmı, nesir ve nazım bakımından çeşitleri, sec' ve dört kısmı, tasrî', müvâzene, mümâsele, mülevven, teşrî', lüzûmu ma la yelzem, muvârebe, tesmît, insicâm, iktifâ, ahz ve serika, iktibas ve üç kısmı, ayrıca kendi manasında kullanılması veya başka bir manaya nakledilmesi cihetinden iki kısmı, tazmin, akd, hal, telmîh, hüsn-i ibtidâ, berâat-i istihlâl, hüsn-i beyân, hüsn-i matlab, hüsn-i nesak, hüsn-i tahallus, iktidâb, hüsn-i intihâ konuları ele alınmıştır. Diğer bazı bedî' terim ve konuları başlığı altında asâlet, belîğ sükût, cezâlet, ebced, ebced hesabı, ferâid, geometrik şiir, hayfa, iktidar, irâd-ı mesel, iştikak, kat', lugaz,

muamma, mu‘cem, mukata‘, muvassal, mühmel, mülemma, raktâ, sehl-i mümteni, sihr-i helal, terdîd, tevşîh ve unvân konuları ele alınmıştır. Bibliyografya ile eser son bulmuştur.

Nusrettin Bolelli’nin *Belâgat (Beyân-Meânî-Bedî‘ İlimleri)* adlı eseri; giriş, üç ana bölümden ve bir sonuçtan ibarettir. Girişte belâgat ilminin en önemli kavramları olan “fesâhat”, “belâgat” ve “üslûb” konuları, fesahate ve belâgate engel olan özellikler işlenmiştir. Son olarak da istişhâdın ne olduğu açıklanmıştır. “Fesâhat” başlığı altında kelimenin fesâhati, kelâmın fesâhati ve mütekellimin fesâhatından bahsedilmiştir. Kelimenin fesâhati açıklanırken de tenâfûr-i hurûf, kıyasa aykırı olma, garabetten ve kulağa hoş gelmeme gibi nitelikleri ele alınmıştır. Kelâmın fesâhati başlığı altında ise tenâfûr-i kelimât, atıfsız fiillerin art arda gelmeleri, za‘f-ı te‘lîf, tekrarın çokça yapılması, zincirleme isim tamlaması sıfatların peş peşe gelmesi ve ta‘kîd gibi vasıfları zikredilmiştir. Ta‘kîd vasfı da lafzi ve manevi diye iki kısma ayrılmıştır. Belâgat kavramına gelince o da kelâmın ile mütekellimin belâgati diye iki kısma ayrılarak izah edilmiştir. Kelâmın belâgati bağlamında hâl ve muktezâ kavramları açıklanmıştır. Üslûb kavramı da ilmî üslûb, edebî üslûb, hitapta kullanılan üslûb kısımları incelenmiştir.

Kitabın ana bölümleri olan birinci bölümünde beyân ilmi, ikinci bölümünde meânî ilmi ve son bölüm olarak da bedî‘ ilmi işlenmiştir. İlk bölüm olan beyân ilminde, teşbih, istiâre, hakikat-mecâz, mecâz-ı mürsel ve alakaları, mürekkeb mecâz, mecâz-ı aklî ve kinayeden bahsedilmiştir.

Teşbih, üç ana bölümde incelenmiştir: teşbihin unsurları, teşbihin kısımları ve teşbihin gayeleri. Teşbih; mürsel, mücmel, belîğ, hissî, aklî, teşbihü’t-temsîl, teşbihü’z-zimnî ve teşbihü’l-maklûb gibi kısımlara ayrılmıştır. Daha sonra teşbihin gayelerini altı başlık altında değerlendirilmiş ve örneklendirilmiştir.¹²⁶

Beyân ilminin önemli konularından olan istiâre, iki ana bölümde incelenmiştir: istiârenin rûkûnleri ve istiârenin kısımları. Alakası müşâbehetin dışında olan mecâz-ı mürsel’in birçok alakası zikredilmiştir. Kinaye, mekniyyün ‘anha (asıl maksut olan

¹²⁶ Bolelli, *Belâgat*, 68.

mana) göre üç kısıma ayrılmıştır: Birincisi mekniyyün ‘anh sıfat olan kinayeler, ikincisi de mevsuf olan kinayeler, üçüncüsü ise nisbet olan kinayeler.

Asıl mana ile kinaye yolu ile maksut olan mana arasındaki vesilelerin azlığı, çokluğu veya kapalılığı ve açıklığı açısından dört kısıma ayrılmıştır. Kısımları şunlardır: telvîh, remz, îmâ veya işâret, ta’rîz.

İkinci bölüm olan meânî ilminin altında öncelikle haber ve inşâ cümleleri hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra ayrı ayrı her biri değerlendirilmiştir. Haber cümlesi ve kuruluş maksatlarından bahsedilmiş ve örneklendirilmiştir. Daha sonra haber cümlesi, fiil cümlesi ve isim cümlesi diye iki kısıma,¹²⁷ muhatabın haline göre haber cümlesi ibtidaî haber, talebî haber ve inkârî haber diye üç kısıma¹²⁸ ve inşânın ne olduğu açıklandıktan sonra inşâ kipi, talebî ve gayr-ı talebî diye ikiye ayrılmıştır. İstek esnasında mevcut olmayan bir şeyin yapılmasını gerektiren demek olan inşâ, emir, nehy, soru, temenni ve nidâ ile istek manasını taşımayan talebî olmayan inşâ, teaccübî övme, yerme, yemin, recâ fiilleri ve akitlerde kullanılan ifadelerle yapılabildiğini ifade edilmiştir.¹²⁹ Emir için dört ayrı kip vardır. Emir ifadesi bazen hakiki anlamı dışında kullanılmaktadır.

Nehy, emirde olduğu gibi bazen kendi özelliği olan işi yapmama hakiki anlamı dışında kullanılmaktadır. İstifham için kullanılan birçok edat olsa da en çok kullanılan (أ) ve (هَلْ) olduğu zikredilmiştir. İstifham bazen hakiki manasının dışında başka manalarda da kullanılmıştır. Temenni için kullanılan asıl kelime (لَيْتَ) dir. Ancak bazen edebi bir maksat için “هَلْ، لَوْ، لَعَلَّ” harfleri de kullanılmıştır.¹³⁰

Nida için; yakınlık, uzaklık orta bir mesafe açısından “وَا-هَيَا- أَيَا-آي-آي-آي-آي-” harfleri vaz edilmiştir.¹³¹ Bazen nida siyak sıbaka göre asıl manasının dışında kullanıldığı zikredilmiştir.

Bir şeyi başka bir şeye tahsis etmek demek olan kasrın rükünleri maksur ve maksur aleyhtir. Bu iki unsura göre de sıfatı mevsufta kasretmek ve mevsufu sığata

¹²⁷ Bolelli, *Belâgat*, 204.

¹²⁸ Bolelli, *Belâgat*, 208.

¹²⁹ Bolelli, *Belâgat*, 229.

¹³⁰ Bolelli, *Belâgat*, 290.

¹³¹ Bolelli, *Belâgat*, 297.

kasretmek şeklinde iki kısma ayrılır. En çok kullanılan ve meşhur olan kasr yöntemlerinin altı tane olduğu zikredilmiştir. Kasr'ın hakiki ve izafi şeklinde kısımlarından bahsedilmiştir. Aynı şekilde izafi kasrın da muhatabın durumuna göre üç kısma ayrıldığı söylenmiştir. Vasl ve faslın tanımı ve nerelerde yapıldıkları açıklanmıştır. Beş yerde faslın yapılması gerektiği ifade edilmiştir. Vaslın yapılması gereken üç yer olduğu söylenmiştir.

Müellif akla gelen tüm fikirleri üç şekilde ifade edilebileceğini söylemiştir: îcâz, itnâb ve müsâvât. Îcâz iki kısma ayrılmıştır: îcâz-ı kısar ve îcâz-ı hazif. İtnâb ise yedi şekilde yapılabileceği ifade edilmiştir. Takdîm ve te'hîr den bahsedilmiştir. Müsnedün ileyhin başta gelmesini gerektiren on bir neden zikredilmiştir. İkinci bölümün son konusu olarak da söylenmesi gereken sözün cümlede bulundurulması demek olan zikretmek ve söylenmesi gerekmeyen sözün cümlede zikredilmemesi demek olan hazftır.¹³² Daha sonra zikri gerektiren sebepler sekiz, zikri gerektirmeyen sebepler ise altı başlık altında anlatılmıştır.¹³³

Üçüncü ve son bölüm olan bedî' ilminin tanımı yapılmıştır. Öncelikle manevî güzelleştirici sanatlar ve lafza ait süsleyici sanatları olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. Lafza ait süsleyici sanatlar başlığı altında da cinâs ve kısımları olan tam cinâs, nakıs cinâslar; tam cinâsın da üç kısmı olan mümasil cinâs, müstevfa cinâs ve cinâs-ı mürekkeb işlenmiştir. Tam olmayan cinâs-ı nakısların kısımları olan cinâs-ı müzari, cinâs-ı lahik, cinâs-ı mütarraf, cinâs-ı müzeyyel, cinâs-ı müharref, cinâs-ı musahhaf, kalb-i küll, kalb-i ba'z, kalb-i mücenneh, kalb-i müstevi, cinâs-ı iştikak, cinâs-ı müleffak, cinâs-ı müzdevic, cinâs-ı müşabehe konularından bahsedilmiştir. İktibâstan ve onun üç kısmından bahsedilmiştir. Akd, tazmin, seci' ve secinin dört kısmı, raeddü'l-'acüz 'la's-sadr anlatılmıştır.

Mana ile ilgili mühassinât-ı maneviyye sanatlarından tevriyeden, rükünlerinden, terviyenin çeşitleri olan mücerrededen, muraşşahadan, mübeyyeneden, mühey'eden bahsedilmiştir. Tıbak'ın tanımı ve örnekleriyle beraber onun yedi kısmı zikredilmiştir. Örnekleriyle mukabele, mürâ'âtü'n-nazîr, istihdam, kısımları ile

¹³² Bolelli, *Belâgat*, 397.

¹³³ Bolelli, *Belâgat*, 399-403.

beraber cem', kısımlarıyla beraber tefrik, taksim işlenmiştir. Te'kidü'l-medh bima yüşbihü'z-zemm kısımlarıyla, te'kidü'z-zemm bi ma yüşbihü'l-medh kısımlarıyla anlatılmıştır. Hüsnü't-ta'lîl, şibh-i hüsn-i ta'lîl, kısımlarıyla i'tilâf, iki kısımla üslûbü'l-hakîm ve son olarak da hüsnü'l-ibtidâ, hüsnü'l-intihâ konuları işlenerek bedî' ilmi tamamlanmıştır. Belâgat ilminin kaidelerinin hulasası ve ana konuları bu kitapta bir araya getirilmiştir.¹³⁴

Tacettin Uzun ve diğer müelliflerin telif ettikleri *Anlatımlı Belâgat* adlı eserinde ön söz kısmında belâgatın önemi ve eserin telif edilmesinin nedenine değinilmiştir. Kısaltmalar kısmından sonra giriş kısmı gelmektedir. Burada belâgat ve fesâhat konuları zikredilmiştir. Belâgat çok kısa bir şekilde ele alınmışken fesahat başlığında kelimenin fesâhati için gerekli şartlar, kelâmın fesâhati için gerekli şartlar, mütekellimin fesâhati ele alınmıştır. Bununla birlikte burada belâgatın tarihçesinden ve belâgat ile ilgili kaynak eserlerden bahsedilmiştir.

Eserde konular üç ana bölümde ele alınmıştır. Birinci bölümde meânî ilmi işlenmiştir. Haber ve inşâ kipleri, haberin gayeleri, çeşitleri, tekid edatları, inşâ çeşitleri, emir, emrin siğaları, emir bazen asli anlamından başka anlamlara gelmesi, nehy, nehyin asli manasının dışında kullanılması, istifham, istifham edatları, istifhamda tasavvur ve tasdik, temenni, temenni edatları, nidâ, nidâ edatları, nidânın asli manasından başka manalara gelmesi gibi konular işlenmiştir. Fasl ve vasl, fasl ve vaslın yapıldığı yerler, zikr ve hazf, zikrin ve hazfın sebepleri, takdim ve te'hir, müsnedün ileyh ve müsnedin takdiminin sebepleri, mefulün bih, car mecrur ve halin takdiminin sebepleri, kasır, kasrın tarafları, yolları, iki tarafı bakımından kasrın taksimi, hakikat bakımından taksimi, müsâvât, îcâz ve itnâb, îcâzın kısımları, itnâbın iki kısmı ve şekillerinden bahsedilmiştir.

İkinci bölümde ise beyân ilmi ele alınmıştır. Burada teşbîh, teşbihin dört unsuru, teşbih edatları, teşbihin çeşitleri, teşbihin gayeleri, hakikat ve mecâz, karinenin kısımları, istiâre, istiârenin iki tarafına göre ve istiârenin yapıldığı kelime bakımından

¹³⁴ Bolelli, *Belâgat*, 9.

farklı kısımları, mecâz-ı mursel, murselin alakaları, aklî mecâz, kinaye, meknâ anı bakımından kinayenin üç kısmından bahsedilmiştir.

Üçüncü bölümde bedî' ilmi, muhassinât-ı lafziyye başlığı adı altında cinâs ve kısımları, seçi', iktibas konuları ele alınmışken muhassinât-ı maneviyye başlığı altında ise tevriye tıbak ve kısımları, mukâbele, husnu't-ta'lîl, te'kidü'l-medhi bimâ yuşbihu'z-zemm ve iki kısmı, te'kidü'z-zemmi bimâ yuşbihu'l-medh ve iki kısmı, üslûbu'l-hakîm ve iki kısmı zikredilmiştir.

Alıştırmaların çözümleri başlığı altında konularda geçen soruların çözümleri yer almıştır. Daha sonra yazarların hazırladıkları bölümler ve bibliyografya ile eser tamamlanmıştır.

Cüneyt Eren-Vecih Uzunoğlu *Hulâsatü'l-Belâga* adlı eserinde Ön Söz kısmında eserin telif edilmesindeki gaye ve içeriği hakkında kısa bir bilgi verilmiştir. Daha sonra belâğatin tarifi, belâğatin konuları ve gayesi, fesâhat ve fesâhatin üç kısmı, kelimenin fesâhatine engel olacak tenâfuru'l-hurûf, garabet, muhalefetu'l-kıyas, kulağa hoş gelmemesi gibi faktörler, kelâmın fesâhati ve ona engel olacak da'fu't-te'lîf, tenâfuru'l-kelimât, ta'kid ve diğer engelleyici faktörler, mütekellimin fesâhati, kelâmın belâgati, mütekellimin belâgati, belâğatin amacı ve vasıtaları ele alınmıştır.

Eser üç ana bölüme ayrıldığını söyledikten sonra birinci bölümde meânî ilmi ele alınmıştır. Burada haber, haber cümlesinin maksatları, bazı maksatlara binaen olması gerekenin dışına çıktığı durumlar, haber cümlesinin durumları/çeşitleri, haberi pekiştiren amiller, haber cümlesinin durumlarının değişmesi, inşâ, inşâ cümlesinin durumları ve kısımları, emir sigasının durumunun değişmesi, nehiy, nehiy sigasının durumunun değişmesi, istifham edatlarının üç tasnifi, istifham sigasının durumunun değişmesi, temenni ve edatları, nidâ ve edatları, nidâ harflerinin asıl manasının dışına çıkması, cümlelerin kısımları, müsned, müsned olan kelimeler, müsnedün ileyhi ve müsnedün ileyh gelen kelimeler, müsned ve müsnedün ileyhın durumları, müsnedün ileyhın hazfedilmesi ve sebepleri, müsnedin hazf edilmesi ve sebepleri, mefulü bihin hazf edilmesi ve sebepleri, müsnedün ileyhın zikredilmesi ve sebepleri, müsnedin zikredilmesi ve sebepleri, takdim ve tehir, müsned ve müsnedün ileyhın takdim ve tehirinin sebepleri, kasr ve yolları, kasrın farklı yönlerden çeşitleri, fasl ve vasl, vaslın

ve faslın durumları, îcâz, itnâb ve müsavât, îcâzın kısımları, itnâbın çeşitleri, müsnedün ileyhın zahirin muktezasından çıkması, iltifat şekilleri başlıkları ele alınmıştır.

İkinci bölümde beyân ilmi ve alt disiplinler başlığı altında beyân ilminin bölümleri, teşbih, teşbihin unsurları, teşbihin edatları, teşbihin iki tarafının yapısı, teşbihin iki tarafının durumları, ana unsurlarının sırasına göre teşbihin çeşitleri, ana unsurlarının sayısına göre teşbihin çeşitleri, edatlar açısından teşbih, teşbihin diğer çeşitleri, mecâz, mecâzın çeşitleri, istiâre, istiârenin ana unsurları, istiârenin çeşitleri, mecâzı mursal ve alakaları, mecâzı aklî ve alakaları, kinaye, kinayenin rûkunleri, kinayenin çeşitleri, vasıta ve vesilelere göre kinaye çeşitleri konuları ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde bedî' ilmi ve alt disiplinleri başlığı altında bedî' ilminin bölümleri, muhassinât-ı lafziyye, cinâs ve cinâsın kısımları, iktibâs, akd, tazmin, seci', secinin kısımları, reddu'l-'acuz 'ala's-sadr, kalb, aks, aliterasyon, muhassinât-ı maneviyye, tıbâk ve çeşitleri, tevriye ve kısımları, murâ'âtü'n-nazîr, istihdâm, cem', cem' sanatının belli başlı kısımları, te'kidü'l-medh bima yuşbihu'z-zem, te'kidü'z-zem bima yuşbihu'l-medh ve yolları, muşâkele, tensik, leff-ü neşr ve kısımları, teşri', tecâhül-i ârif ve nükteleri, teshîm, nezâhet, mezheb-i kelâmi, iftinân, irsâlu'l-mesel, uslûbü'l-hakîm, hüsn-i ibtidâ, hüsn-i intihâ konuları ele alınmıştır. Eser sonuç ve bibliyografya ile tamamlanmıştır.

M. Sadi Çöğenli'nin *Ayet ve Hadis Örnekli Arapça Belâgat* adlı eserinin ön söz kısmında eserin kısaca içeriğinden bahsedilmiştir. Daha sonra fesâhat ve belâgat konuları ele alınmıştır. Kelimenin fesâhatine ve kelâmın fesâhatine engel olan özellikler ile belâgat bahsi işlenmiştir. Üç ana bölümde konulara yer verilmiştir.

Birinci bölümde meânî ilmi ele alınmıştır. Haber, haberin gayeleri, haberin amaç dışı kullanıldığı yerler, haberin çeşitleri, tekid edatları, haber cümlesinin gerekenin dışına çıkması, inşâ, inşânın kısımları, talebî inşânın kısımları, emir sigaları, emrin asıl anlamının dışına çıkması, nehy, nehyin asıl manasının dışına çıkması, istifham ve edatları, temenni, temenni edatları, nidâ ve edatları, nidanın asıl manasının dışına çıkması konuları işlenmiştir. Cümlelerin öğeleri, müsned ve müsnedün ileyhi olan öğeler, zikr ve hazf, zikri ve hazfi gerektiren sebepler, takdim-tehir, takdim ve

tehirin en önemli sebepleri, marife ve nekre, müsnedün ileyhın birçok sebeplerinden bazıları, müsnedün ileyhın nekra gelmesinin birçok sebeplerinden bazıları, kasr-hasr, kasr edatları, kasrın kısımları, vasl-fasl, vaslın ve faslın yapıldığı yerler, îcâz, itnâb, müsâvât, îcâzın kısımları, itnâb ve türleri, esâlîbü'l-keâm, iltifatın çeşitleri, tağlîbin maksatları, açık ismi zamir isimin yerine koyma ve maksatlarından bahsedilmiştir.

İkinci bölümde beyân ilmi ele alınmıştır. Burada teşbih, teşbihin unsurları, teşbihin kısımları, teşbihin gayesi, mecâz, mecâzın iki kısmı, istiâre ve unsurları, istiârenin çeşitleri, mecâzü'l-mürsel ve alakaları, mecâz-ı aklî ve alakaları, kinaye işlenmiştir.

Üçüncü bölümde bedî' ilmi ele alınmıştır. Burada cinâs ve kısımları, cinâs-ı nakısın kısımları, cemi ve kısımları, sec', mukabele, müşakele, tıbak, aks ve tebdil, reddü'l-acuz ala's-sadr, el-mezhebü'l-keâmî, tevriye, tecâhülü'l-ârif, irsâd, mübâlağa, lef ve neşr, muraâtü'n-nazîr, hüsnü't-ta'lîl, tekîdü'l-medh bima yüşbihü'z-zem, iktibâs, tekîdü'z-zem bima yüşbihü'l-medh, istihdâm konularına yer verilmiştir. Kaynaklar kısmı ile bitmiş olsa da hemen ardından Arûzu'l-Endelusî başlığı gelmektedir. Burada aruz ilmi ile ilgili olan Endelûsî'nin aruzu adlı eseri işlenmiştir.

Ali Bulut'un *Belâgat (Meânî-Beyân-Bedî')* adlı eseri, içindekiler kısmı ile başlamıştır. Daha sonra ön söz kısmı gelmektedir. Burada belâgatin kısaca geçmişinden bahsedilmiş ve eserin temel özelliklerine değinilmiştir. Ayrıca altıncı baskının ön sözüne yer verilmiştir. Giriş kısmında belâgat ilminin kısa tarihçesi, fesâhat ve belâgat kavramları ele alınmıştır. Kelimenin fesâhatinden, fesâhatine engel olan tenâfur-i hurûf, garâbet, kıyasa aykırılık, kulak tırmalayıcı gibi faktörlerden bahsedilmiştir. Kelâmın fesâhatinden, fesâhatine engel olan tenâfur-i kelimât, za'f-ı telîf, ta'kîd ve kısımlarından, tetâbu-i izâfât, kesret-i tekrar gibi faktörlerden ve mütেকellimin fesâhatinden bahsedilmiştir. Belâgattan, kısımları olan kelâmın ve mütেকellimin belâgatinden bahsedilmiştir.

Belâgatin ana bölümlerinden olan meânî ilminden, isnâd, müsnedün ileyhi, müsned, haber-inşâ, fiilin mütেকallakları, kasr, fasıl-vasıl, îcâz-itnâb, müsavattan bahsedilmiştir. Isnâd kısmında müsned ve müsnedün ileyhın bulunduğu yerler, umde, kayıt, hakikî ve mecâzî isnâd gibi konular işlenmiştir. Müsnedün ileyh bahsinde

müsnedün ileyhın zikredilmesinin ve hafzedilmesinin gerekçelerinden, zamir, âlem, ism-i işaret, ism-i mevsul, izafetle marife ile nekra olmasından, (أل) takısı alması, izâfetle marife olması, nekra olması tekit edilmesi, atf-ı beyân alması, ona atfın yapılması, takdim ya da tehir edilmesi, sonrasında fasıl zamiri gelmesi ve bütün bu sayıların kullanımındaki maksatlardan bahsedilmiştir. Müsnedin bahsinde ise zikredilmesinin ve hafzedilmesinin gayeleri, fiil olarak gelmesi, ma‘mullerle ve şartla sınırlandırılması, إِنْ، إِذَا، إِذًا edatlarının kullanıldığı yerlerden ve إِنْ، إِذَا، إِذًا edatları arasındaki farklar, isim olarak gelmesin, nekra ve marife olmasının başta ve sonda gelmesi zikredilmiştir. Sözün zahiri duruma uygun gelmediği durumlardan ve bunların gayelerinden bahsedilmiştir. Haber-inşâ konularından, haber cümlesinin gayelerinden olan faide-i haber, lazım-ı faide-i haber, üzüntüyü dile getirme, güçsüzlüğü dile getirme, istirham, alay etme, övme, uyarı, kınama ve öğüt verme gibi gayeleri anlatılmıştır. Haber cümlesinin çeşitleri olan ibtidaî, talebî ve inkarî ele alınmıştır. Tekit edatlarından, sözün muktezâ-yı zahire uygun gelmediği şekilleri anlatılmıştır. İnşâ, inşânın kısımları olan talebî ile gayr-i talebî, talebî inşânın beş kısmı ve amaçları anlatılmıştır. İstifham edatlarından, edatların soru haricinde hangi manalarda kullanıldığından, temenni ve nidâ için kullanılan edatlardan, nidânın çağrı dışı kullanıldığı yerlerden, haber cümlesinin inşâ anlamında kullanılmasından bahsedilmiştir. Fiilin müteallakları, geçişli fiilin geçişsiz olarak kullanılması, ma‘mulun hazfi ve sebepleri, ma‘mulun takdimi ve sebebi, ma‘mullerin kendi arasında birbirinin önüne geçmesi ele alınmıştır. Kasr, kasrın öğeleri, kasrın çeşitleri, kasrın yolları; fasl ve faslın yapıldığı beş durum işlenmiştir. Vasıl, vasılın yapıldığı üç yer, vasıl güzelleştiren unsurlar ele alınmıştır. Îcâz ve îcâzın iki kısmından, itnâb, itnâbın kısımları olan izah, tevşî‘, atıf, tekrar ve amaçlarından, tezyîl ve kısımlarından, tekmîl, tetmîm, i‘tirâz ve gayelerinden, müsavattan bahsedilmiştir.

Belâğatin ana bölümlerinden olan ikinci bölümde beyân ilmi yer almaktadır. Bu bölümde teşbih, mecâz ve kinaye konuları işlenmektedir. Teşbih kısmında unsurları, edatları, müşebbeh- müşebbehün bihe ait özellikler, müşebbeh ve müşebbehün bihe, vech-i şebehe, edata ve maksadı ifade edip etmemesine göre teşbihin kısımları, teşbihin gayeleri, teşbihin dereceleri, teşbih yapılan unsurlar işlenmiştir. Mecâz kısmında koyucusuna göre hakikat ve mecâzın çeşitleri, mecâz-ı aklî, mecâz-ı lugavî, mecâz-ı aklînin alakaları, istiâre, istiârenin unsurları, istiârenin

çeşitleri işlenmiştir. Kinaye kısmında ise kinayenin unsurları, kısımları, çeşitleri işlenmiştir.

Belâgatın üçüncü bölümde ise bedî' ilmi işlenmektedir. Muhassinât-ı maneviyye kısmında tıbâk ve şekillerinden, kısımlarından, tedbîc, mukâbele, ihâm-ı tezat, murâât-ı nazîr, teşâbüh-i etrâf, îhâm-ı tenâsüb, irsâd, müşâkele, terdîd, müzâvece, akis, rücu, tevriye ve unsurları, şartları, tevriyenin mecâz ve kinayeden farkı, çeşitleri, istihdâm, tensîku's-sıfât, ta'dîd, leff-ü neşir ve kısımları ele alınmıştır. Cem', tefrik, taksîm, cem' maa't-tefrîk, cem' maa't-taksîm, cem' maa't-tefrîk ve't-taksîm, tecrîd, mübâlağa ve kısımları, mezheb-i kelâmî, hüsn-i ta'lîl, tefrî', istitrâd, te'kidü'l-medh bimâ yüşbihü'z-zem ve şekilleri, te'kidü'z-zem bimâ yüşbihü'l-medh ve şekilleri, istitbâ', idmâc, tevcih, tevcihin tevriyeden farkı, hezil, tecâhül-i ârif ve maksatları, üslûb-i hakîm ve şekilleri, el-kavlu bi'l-mûcab, ittirâd konuları işlenmiştir. Muhassinât-ı lafziyye kısmında ise cinâs ve kısımları, reddü'l-acûz ale's-sadr ve çeşitleri, seci ve kısımları, müvâzene, mümâsele, teşri', lüzûmü mâ lâ yelzem ve şekilleri, iktibâsi, tazmin ve kısımları, hüsn-i ibtidâ, hüzn-i tahallus, iktidâb, hüsn-i intihâ konuları zikredilmiştir. Eser, sonuç ve kaynakça ile son bulmuştur.

M. Edip Çağmar'ın *Alıştırmalarla Belâgat* adlı eseri ise giriş kısmı ile başlamıştır. "Önemli Not" kısmında eserin içeriği hakkında kısa bir bilgi verilmiştir. Ön söz kısmında ise belâgatın geçmişinden ve belâgatın gerekliliğine değinilmiştir. Giriş kısmında da fesâhat ve belâgat kavramları ele alınmıştır. Kelimenin ve kelâmın fesâhati için ayrı ayrı üç özelliğe değinilmiştir. Ayrıca mütekellimin fasihliğinden bahsedilmiştir. Kelime ve ıstılah olarak belâgat, bunların tanımının tahlili, belîğ mütekellim, belâgat hakkında genel bilgiler, belâgat dönemleri, belâgat ekolleri, diğer bazı konular, üslûb ve kısımları, sonunda da alıştırmalar kısmı yer almaktadır. Eser iki ana bölüme ayrılmaktadır.

Birinci bölümde meânî ilmi yer almaktadır. Burada kelam hakkında genel bilgi, muhatabın durumuna göre kelamın üç kısmı, sözün tekit edilmesinin üslûbü ve edatları, kelamın maksatları, kelamın farklı durumlara göre mukteza-yı zahirin dışına çıkması, iltifatın faydaları, alıştırmalar kısmı ele alınmıştır. Kelamın kısımları olan yalan-doğru, haberi-inşâi, hakiki-mecâzi, alıştırmalar kısmı zikredilmiştir. Müsnedün ileyhi, müsnedün ileyhin zikredilmesinin, hazfedilmesinin, marife olmasının

sebepleri; mûsned, mûsnedin zikredilmesinin, hazfedilmesinin, mûsnedin marife olmasının sebepleri, mûsnedin öne alınması konularından bahsedilmiştir. İnşâ ve inşâ cümlesinin çeşitleri, talebî inşânın kısımları, emrin geliş şekilleri, emir kipinin anlamları, nehiy kipinin anlamları, istifham edatları, edatların kullanımları, nidâ harfleri ve mecâzî anlamları, kasr, kasrın rûkûnleri, yapılış şekilleri, kasrın tarafları bakımından, vakıa bakımından ve muhatab bakımından çeşitleri, kasrın yapılış gayesi işlenmiştir. Vasl-fasl, vaslın ve faslın yapıldığı yerler, câmi‘, câminin çeşitleri, mûsâvat, icâz ve itnâb, icâzın amacı, güzel görüldüğü yerler ve çeşitleri, itnâbın tercih edildiği durumlar ve itnâbın kısımları ele alınmıştır.

İkinci bölümde beyân ilmine yer verilmiştir. Bu kısımda teşbih, mecâz-ı lügavi ve kinaye işlenmiştir. Teşbihin rûkûnleri, teşbihin tarafları, vech-i şebah ve edatları açısından teşbihin çeşitleri, teşbihin maksatları, alıştırmalar ele alınmıştır. Mecâz-ı mürsel, mecâz-ı mürseldeki alakalar, istiârenin tanımı, unsurları, müstearün minh ve müstearün leh açısından çeşitleri zikredilmiştir. Yazar istiâreyi iki kısma ayırmıştır. Birinci kısmı az önce ele alınan konuydu. İkinci kısım ise istiârenin olduğu lafız açısından çeşitleri ele alınmıştır. Kinaye, kinayenin rûkûnleri, meknîyyu anı ve intikal açısından çeşitleri, kinayenin sebepleri ve gayeleri, alıştırmalar işlenmiştir. Kaynakça bölümü ile de eser son bulmuştur.

Teysîr ez-Ziyâdât-Yaşar Acat’ın *Yabancılar için Arap Dili Belâgati* adlı eserinin muhtevası şu şekildedir: Mukaddime kısmında eserin telif edilmesindeki gaye ve eserin içeriği hakkında bilgi verilmiştir. Giriş kısmında fesâhat ve belâgat konuları ele alınmıştır. Belâgatin lûgat ve ıstılah tanımları yapılmıştır. Fesâhat kelimesinin lûgat ve ıstılah tanımı verilmiştir. Kelimenin fasih olmasının şartları, kelimeyi kusurlu yapan etkenler zikredilmiştir. Eser dört ana bölümden meydana gelmektedir.

Birinci bölüm beyân ilmi hakkındadır. Beyânın sözlük ve terim anlamı, beyân ilminin kısımları, teşbih, teşbihin unsurları, teşbihin kısımları, istiâre ile teşbih farkı, mecâz-ı mürsel, mecâz-ı mürsel alakaları, istiârenin kısımları, kinaye, kinayenin öğeleri, faydaları, çeşitleri, kinaye ile istiâre arasındaki fark bu bölümde ele alınmıştır.

İkinci bölümde meânî ilmi yer almaktadır. Meânî ilmi ve kısımları, haber ve inşâ, haberin maksatları, inşânın kısımları, kasr, kasrın unsurları, kasrın yolları, icâz

ve gayeleri, îcâzın uygun görüldüğü yerler, îcâzın kısımları, itnâb ve şekilleri, itnâbın en çok yapıldığı yerler burada işlenmiştir.

Üçüncü bölümde bedî' ilmi ele alınmıştır. Burada bedî' ilminin sözlük ve terim anlamları, bedî' ilminin kısımları, muhassinât-ı maneviyye başlığı altında tıbâk ve kısımları, mukâbele, tevriye, tevriyenin kısımları işlenmiştir. muhassinât-ı lafziyye başlığı altında cinâs ve kısımları, muvâzene, sec' konularından bahsedilmiştir.

Dördüncü bölümde çözümlere yer verilmiştir. Daha sonra kaynakça ile eser tamamlanmıştır.

Fatma Serap Karamollaoğlu'nun *Kur'ân Işığında Belâgat Dersleri* adlı eserinin muhtevasına geçmeden önce eserin üç kitap şeklinde basılmış olduğuna daha önce değinilmişti. Her bir kitabı bir ilmi ihtiva etmektedir. Birinci cildi meânî ilmi hakkındadır.

Eser; müellifin özgeçmişi ile başlamakta, daha sonra içindekiler kısmı ve mukaddime kısmı gelmektedir. Mukaddime eserin telif edilmesinin gayesi ve konuları ele alış şekli yer almaktadır. Bu cilt üç bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde Arapça önemi, belâgatın öneminden ve gerekliliğinden bahsedilmiştir. Bu kısımda fesâhat ve belâgat konuları işlenmiştir. Kelimenin ve kelâmın fasih olabilmesi için nelerden beri olması gerektiği, mütekellimde fesâhat, belâgat, kelâmın ve mütekellimin belâgati, üslûb ve çeşitleri ele alınmıştır.

İkinci bölümde isnad meselesi iki kısım halinde işlenmiştir. Birinci kısımda haberi isnad ve inşâî isnad arasındaki fark, haberi isnad, kısımları, amaçları, muktezây-ı zahirin hilafına gelen haberi isnadlar, haberi isnadın çeşitleri, muhatabın halleri, tekid lafızları, tekid yolları, ان edatının özellikleri, kelâmın muktezây-ı zahirin hilafının sebepleri, hakikat-ı aklî ve mecâz-ı aklî, kısımları, mecâzî isnad, mecâz-ı aklî alakaları, mecâzî isnad nisbetleri, mecâzın karinesi, mecâzî isnadın şekilleri, mecâzî isnadın hakikatı, mecâzî isnadın belâgat açısından önemi ele alınmıştır. İkinci kısımda ise talebî ve gayr-ı talebî inşâ ve kısımları, emrin, nehyin manaları, temenni edatları, istifham ve kısımları, edatları, istifhamın manaları, nidâ ve manaları zikredilmiştir. Üçüncü bölümde de cümlelerin ve cümlelerin cüzlerinin halleri, müsnedün ileyhin zikri

ve sebepleri, müsnedin zikri ve sebepleri, müsnedün ileyhin hazfî ve sebepleri, müsnedin hazfî ve sebepleri, müteallakların hazfî ve sebepleri, müsnedün ileyhin takdimi ve manaları, müsnedin takdimi ve sırları, müteallakların takdimi ve sebepleri, müsnedün ileyhin marife olması ve manaları, müsnedin marife gelmesi ve hikmetleri, müsnedün ileyhin tenkiri ve sebepleri, müsnedin tenkiri ve sebeplerinden bahsedilmiştir. Kelâmın muktezay-i zahirin hilafına olması, halleri ve hikmetleri, kasr, kasrın rükünleri, kısımları, hakiki ve izafî kasr, hakiki kasrın kısımları, izafî kasrın kısımları, başlıca kasr yolları, diğer kasr yolları, kasr yolların arasındaki farklar, aralarında kasrın yapıldığı kelimeler, cümlelerin halleri, fasl-vasl, vaslın şartları, vasl yerleri, fasl, faslın yapıldığı yerler, itnab ve itnabın çeşitleri, îcâz ve iki kısmı, îcâzın karinesi, müsâvât konularına değinilmiştir. En sonunda da telhis başlığı altında söz konusu eserin özeti yapılmıştır. Müracaat ve ayet fihristi ile kitap son bulmuştur.

Beyân ilminden oluşan ikinci cildin içeriği şu başlıklardan müteşekkildir: Mukaddime başlığı altında eserin telif edilmesinin gayesi ve eserin konuları ele alış şekli yer almaktadır. Beyân kısmı üç bölümden meydana gelmektedir. Giriş kısmında beyân ilmi hakkında kapsayıcı bir bilgi verilmiştir. Birinci bölümde teşbih, teşbihin rükünleri, tarafları, tarafların hissi ve akli olması, tarafların müfred, mürekkeb veya mukayyed olması, teşbihin vahid veya müteaddid olması, vech-u şebek konuları, tarafların hakikatından hariç olmayan ve hariç olan vech-u şebek, vech-u şebekhin kısımları, vech-u şebekhin akli, hissî vâhid, mürekkeb ve müteaddid olma bakımından kısımları ele alınmıştır. Vech-ı şebekhin oluşturulması, tazadlar arasında teşbih oluşturulması, mufassal ve mücmel teşbih, karîb-i mübtezel ve garîb-i baîd teşbih, garîb teşbihin sanatsal kıymeti, karîb teşbihin garîb teşbihe dönüşmesi, temsîlî ve gayrı temsîlî teşbih, teşbih edatı, Mürsel ve müekked teşbih, teşbihin amacı, güzel ve çirkin teşbih, teşâbüh, zımnî teşbih, teşbihin dereceleri, Kur'ân -ı Kerim'de teşbih şeklinde konulara yer verilmiştir.

İkinci bölümde hakikat ve mecâz, mecâz çeşitleri, mecâz-ı müfred, mecâz-ı mürsel, mecâz-ı mürselin alakaları, mecâzın belâğati ve güzelliği, Kur'ân-ı Kerim'de mecâz-ı mürsel ayetleri, istiâre, istiârenin rükünleri, kısımları, karinesi, özellikleri ve belâğî meziyetleri, Kur'ân-ı Kerim'de istiâre, mecâz-ı mürekkeb ve kısımları ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde kinaye, kinayenin rükünleri, alakası, kısımları, belâgati ve güzelliğinin sırları, Kur'ân'da kinaye konuları ele alınmıştır. Sonuç, telhis, müracaat ve ayet fihristi ile eser tamamlanmıştır.

Bedî' ilminden oluşan üçüncü cildin içeriği şu şekildedir: Mukaddime başlığı altında eserin telif edilmesinin gayesi ve eserin konuları ele alış şekli yer almaktadır. Giriş kısmında ise bedî' ilminden bahsedilmiştir. İki bölüm şeklinde konular ele alınmıştır. Birinci bölümde manevi güzellikler başlığı altında tıbâk, tıbâkın şekilleri, mukâbele, tıbâk ile mükâbele arasındaki fark, murâatu-n nazîr ve şekilleri, irsâd, aks ve tebdil, tevriye ve kısımları, tevriye, mecâz ve kinayenin birbirinden farkı, tevcihin istihdam ve tevriyeden farkı, istihdâm, tevcih, müşâkele, mübâlağa ve kısımları, tecrîd ve şekilleri, leff-u neşr ve iki kısmı, taksîm ve kısımları işlenmiştir. Cem, tefrik, cem mea-t tefrik, cem mea-t taksîm, cem mea-t tefrik ve-t taksîm, cem'u-l mu'telif ve'l muhtelif, tecâhülü-l ârif, zemme benzeyen bir şeyle medhi te'kîd ve iki şekli, medhe benzeyen bir şeyle zemmi te'kîd ve iki şekli, mezhebu'l-keâmî, rücu, müzâvece, kendisiyle ciddiyet murad edilen hezl, hüsnü't ta'lîl, ibtidâu'l-keâm, hüsnü-t tehâllüs, intihâ, iktidâb, istitrâd, istitbâ', idmâc, istiksâ, istidrâc, tevfiif, iktibâs, tazmîm, telmih, kavlu bi'l mûcib, tekrar, terdîd, ibdâ', ittirâd konuları ele alınmıştır.

İkinci bölümde lafzî güzellikler başlığı altında seci', seci'in şatları, çeşitleri, terkinin, mısranın veya ayetin uzunluğu bakımından seci'nin kısımları, reddu-l aczi ale-s sadri, lüzum ma la yelzem, cinâs ve kısımları, cinâsa mülhak olanlar konuları zikredilmiştir. Sonuç, telhis, müracaat ve ayet fihristi ile eser son bulmuştur.

Süleyman Gür'ün *Anlatımlı Kur'ân Belâgati* adlı eserin ön söz kısmında Kur'ân'ın belîğ yönüne ve eserin telif nedenine değinilmiştir. Giriş bölümünde belâgat ilminin ortaya çıkışı, Kur'ân ve belâgat, fesâhat ve belâgat konuları ele alınmıştır. Kelimenin fesâhatine engel olan tenâfûr-i huruf, garabet, kıyasa aykırılık, kulak tırmalayıcı olmak gibi faktörlerden, kelâmın fesâhatine engel olan tenâfûr-i kelimat, za'fı te'lif, ta'kid, tetâbu'-i izâfât gibi faktörlerden ve mütekellimin fesâhatinden bahsedilmiştir. Belâgat, kelamda belâgat, mütekellimde belâgat konuları ele alınmıştır.

Üç ana bölümün konuları işlenmiştir. Birinci bölümde meânî ilmine yer verilmiştir. Burada haber, haber cümlesi ve kısımları, haber cümlesinin kuruluş

gayeleri, haber kullanılması, nehy, nehyin farklı anlamlarda kullanılması, istifham, istifhamın farklı anlamlarda kullanılması, temenni, temenni edatları, nidâ, zikretmek ve hazfetmek, zikri gerektiren sebepler, hazfî gerektiren sebepler, hazfin çeşitleri konularına değinilmiştir. Takdim ve tehir, cümlelerin unsurlarının takdim ve tehiri, maksatları, aralarında mana bağıntısı olan lafızların takdim ve tehiri, marifelik ve nekrelik, kelâmın muktezâ-i zahirin dışına çıkması, iltifat, zahir ismin zamir yerinde kullanılması, zahirin zahir isim yerinde kullanılması, belâgî bir nükteden dolayı nazmın değişmesi, kasr sanatı, kasrın kısımları ve yolları, fasl ve vasl, faslın ve vaslın yapıldığı yerler, müsâvat, îcâz ve itnâb, îcâzın kısımları, îcâz-ı hazif, itnâb, itnâbın çeşitleri izah edilmiştir.

İkinci bölümde beyân ilmi ele alınmıştır. Bu bölümde teşbih, teşbihin unsurları, benzetme yönü ve benzetme edatına göre teşbih türleri, istiâre, istiâre çeşitleri, hakikat ve mecâz, mecâz çeşitleri, mecâz-ı mursal alakaları, kinaye ve ta'riz konuları işlenmiştir.

Üçüncü bölümde bedî' ilmi ele alınmıştır. Muhassinât-ı maneviyeye başlığı altında tıbâk, tıbâkın kısımları, mukâbele, mukâbeleden dönülmesi, müşâkele, müzâvece, istitrad, leffü neşr, tecrîd, tevriye, üslûb-i hakîm, te'kidü'l-medh bima yüşbihü'-zem, te'kidü'z-zem bima yüşbihü'l-medh, idmac, mübalağa, muhassinât-ı lafziyye başlığı altında cinâs, cinâsın iki kısmı, fasıla/seci konuları işlenmiştir. Sonuç ve kaynakça ile eser tamamlanmıştır.

Fatih Akbaş'ın *Arapça Belâgat* adlı eseri, ön söz kısmında kısaca belâgatin oluşum süreci ve teknik bakımından içeriğinden bahsedilmiştir. Giriş kısmında ise belâgat ilminin konuları ve gayesi, belâgat, kelâmın ve mütekellimin belâgati, fesâhat, kelimenin ve kelâmın fesâhati için gerekli şartlar, mütekellimin fesâhati işlenmiştir. Belâgatin asıl konuları üç bölümde izah edilmiştir.

Birinci bölümde meânî ilmi ele alınmıştır. Bu bölümde isnâd, cümlelerin öğeleri, müsnedün ileyhi ve müsnedün ileyh olan öğeler, müsned, müsned olan öğeler, cümle çeşitleri, haber cümlesi, haber cümlesinin maksatları, haberin amacının dışına çıkması, haber cümlesinin çeşitleri, haber cümlesinin gerekenin dışına çıkması, pekiştirme edatları inşâ-i cümle ve iki kısmı, emir kipinin siğaları, emir fiilinin asıl manasının

dışına çıkması, nehy, nehyin asıl manasının dışına çıkması, istifham, istifham edatlarının üç kısma ayrılması, istifham edatları, istifhamın asıl manasının dışına çıkması, temenni, temenni için edatlar, nidâ, nidâ edatları, nidâ'nın asıl anlamının dışına çıkması konuları ele alınmıştır. Gayri talebî inşâ, müsned ve müsnedün ileyhi, müsnedün ileyhin ve müsnedin marife gelmesi ve sebepleri, müsnedün ileyhin ve müsnedin nekre gelmesi ve sebepleri, ifrâd-cem', çoğul lafzın yerine tekil kullanmanın belâgat açısından maksatları, tekil yerine çoğul kullanmanın belâgat açısından maksatları, hazf-zikr, hazfîn çeşitleri, hazfîn sebepleri, müsnedün ileyhin hazf sebepleri, müsnedin hazfedilmesinin sebepleri, müsnedün ileyhin zikredilmesi ve sebepleri, müsnedin zikredilmesinin sebepleri, takdim ve te'hir, müsnedün ileyhin takdimi ve gayeleri, müsnedin takdimi ve gayeleri, takyîd ve iki kısmı şeklinde zikredilmiştir. Kasr ve yolları, kasrın çeşitleri, kasrın iki unsuruna göre ve muhatabın durumuna göre kasrın çeşitleri, fasl-vasl, fasl yapılan yerler, vasl yapılan yerler, fiilin müteallaklarının durumu, sözün, zahiri duruma uygun gelmediği durumlar, iltifat ve altı şekli, zamir yerine zahir isim koymak ve sebepleri, zahir ismin yerine zamir koymak ve gayeleri, geçmiş ve geniş zamanı birbirinin yerine kullanmak, tağlîb, tercih sebepleri, musâvat, îcâz, itnâb, îcâz ve kısımları, itnâb, itnâbın çeşitleri, tezyîl ile tekrarın farkı, tezyîl i'tiraz farkı konuları işlenmiştir.

İkinci bölümde beyân ilmi yer almaktadır. Burada teşbih, teşbihin unsurları, teşbihin edatları, müşebbeh ve müşebbeh bihin hissî veya aklî olması, müşebbeh ve müşebbehün bihin müfret veya murekkeb olması, müşebbeh ve müşebbehün bihe göre, teşbih edatı yönünden ve vech-i şebek açısından teşbihin çeşitleri ve faydaları, hakikat ve mecâz, hakikat ve mecâzın kısımları, mecâzın türleri, mecâzı aklînin alakaları, mecâzı lugavî'nin kısımları, mecâzı murselin en önemli alakaları şeklinde konular izah edilmiştir. İstiâre, taraflardan birisinin zikredilip zikredilmemesine göre, istiârede kullanılan kelimenin türüne göre, benzeyenle benzetilene ait özelliklerin zikredilip zikredilmemesi açısından, iki tarafın bir şeyde birleşip birleşmemesine göre istiârenin çeşitleri, kinaye, kinayenin kısımları, kinaye türleri konuları işlenmiştir.

Üçüncü bölümde bedî' ilmine yer verilmiştir. Burada muhassinât-ı lafziyye başlığı altında cinâs, tam cinâs ve kısımları, cinâs-ı gayr-ı tam ve çeşitli açılardan kısımları, seci' ve çeşitleri, uzunluk ve kısalık açısından seci' türleri, muvâzene, teşri',

lüzumu mâ yelzem, reddü'l-acuz ala's-sadr, iktibâs, tazmin, telmiḥ, aks, aks başlıkları işlenmiştir. muḥassinât-ı manevîyye başlığı altında ise tevriye, tevriyenin kısımları, tevriyenin mecâz ve kinayeden farkı, istiḥdam, tıbâk ve çeşitleri işlenmiştir. Mukâbele, tedbîc, murââtü'n-nazîr, irsâd, idmâc, mezheb-i kelâmî, ḥüsnü ta'lîl, muşâkele, müzâvece, leff ile neşr ve kısımları, cem', tefrîk, taksîm ve kısımları, mübâlağa ve kısımları, te'kîd'ul-medḥ bima yüṣbihu'z-zem, te'kîd'uz-zem bima yüṣbihu'l-medḥ, istitba', üslûbü'l-hakîm ve iki şekli, el-kavlu bi'l-mûceb, teşâbuh-i etrâf, tecâhül-i ârif ve amaçları, rücû (istidrâk), tevcîḥ, ḥüsn-i ibtidâ, ḥüsn-i intihâ konuları ele alınmıştır. Sonuç ve kaynakça ile eser tamamlanmıştır.

Abdulhalim Abdullah'ın *Takrîbu'l-Belâgati'l-'Arabiyye* adlı eserde üç ana bölümde konular ele alınmıştır. İçindekiler'den hemen sonra mukaddime gelmektedir. Daha sonra ana bölümlerden olan bedî' ilmi ile başlamıştır. Burada muḥassinât-ı lafziyye başlığı altında sec', cinâs, cinâsın kısımları, muvâzene, iltifat, iktibas konuları yer alırken muḥassinât-ı manevîyye başlığı adı altında ise tıbâk ve çeşitleri, mukabele, tıbâk ile mukabele farkı, tevriye, müşâkele, tecâhul-i arif, üslûbü'l-hakîm, genel tekrar konuları ele alınmıştır.

İkinci bölümde beyân ilmi yer almaktadır. Teşbîḥ ve unsurları, edatları, çeşitleri, faydaları ve belâgî yönü, istiâre ve iki tarafına nazaran taksimi, istiârenin belâgî yönü, kinaye, kinayenin tanımı ve çeşitleri, faideler, beyân ilminin manaları eda etmedeki rolü ve etkisi ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde meânî ilmi gelmektedir. Mukaddime, fiil ile isim cümlesinin delâleti, haber ve inşâ, haberin gayeleri, muḥatabın durumuna göre haberin çeşitleri, kelâmın zahirin hilafına gelmesinin şekilleri, ḥazif ve çeşitleri, ḥazfî gerektiren faktörler, zikr ve belâgî gayeleri, takdîm ve te'hîr, takdimin gayeleri, tenkîr ve nekre gelmesinin gayeleri, tarif ve marife gelmesinin gayeleri, inşânın çeşitleri, talebî inşânın kalıpları ve kullanım maksatları, emir ve nehy sîğaları, kullanım maksatları, istifham ve edatları, kullanım maksatları, temenni ve edatları, nidâ ve edatları, kullanım maksatları, kasr, kasrın yolları, çeşitleri, gayeleri işlenmiş ve eser böylece tamamlanmıştır.

Mustafa Kırkız-Usame İhtiyar'ın *el-Muktezab fi'l-Belâgati'l-'Arabiyye* adlı eserinin muhtevası şu şekildedir. Önce mukaddime başlığı altında eserin telif edilmesindeki gayeler, belâgatin önemi ve eserin içeriğine yer verilmiştir. Daha sonra belâgatin tarihinden ve kökeninden bahsedilmiştir. Fesâhat ve belâgat kısmında bunların tarifleri yapıldıktan sonra kelimenin ve kelamın fasih olabilmesinin şartları, kelamın fasih olmasının şartları, belâgatin şartları ve uygulamalar işlenmiştir.

Söz konusu eser, meânî, beyân ve bedî' şeklinde üç bölümden oluşmaktadır. Yazar meânî ile başlamıştır. Burada temhîd başlığında bu ilmin öneminden, kurucusundan, konularından bahsedilmiştir. Kelam; haber ve inşa olarak iki kısma ayrılmıştır. Haberin rükünleri, haberin gayesi, haberin kısımları, haberin zahirin hilafına gelmesi ve maksatları, uygulamalar, inşâ, inşânın kısımları, emrin sigaları, başka manalara gelmesi, nehy, nehyin başka manalara gelmesi, istifham ve edatları, istifham edatlarının başka manalara da gelmesi, temenni ve edatları, nidâ ve edatları, nidâ edatlarının başka manalara da gelmesi konuları ele alınmıştır. Kasr, kasrın iki tarafı, kasrın yolları, kasrın iki tarafına göre, hakikat ve izafet yönünden, muhataba göre kısımları, vasl ve fasl, vaslın ve faslın yapıldığı yerler, müsâvat, îcâz ve itnâb, îcâzın kısımları, itnâb, itnâbın çeşitleri, tezyîlin kısımları, takdim ve te'hîr, müsnedün ileyhin takdiminin sebepleri, müsnedin takdiminin sebepleri, fudlanın takdiminin sebepleri, zikr ve hazf, zikredilmeyi gerektiren faktörler, hazf gerektiren faktörler işlenmiştir.

İkinci bölüm olarak da beyân ilmi ele alınmıştır. Temhîd başlığından sonra teşbih, teşbihin rükünleri, teşbihin kısımları, teşbihin gayeleri, mecâz, mecâzın çeşitleri, mecâz-ı aklînin çeşitleri, mecâz-ı lugavî, mecâz-ı müfred mursel ve alakaları, mecâz-ı mufred bi'l-istiâre, istiârenin rükünleri, istiârenin değişik itibarlarla kısımları, mecâz-ı murekkeb bi'l-istiâre/ temsiliyye, mecâz-ı murekkeb mursel, mecâzın faydaları, kinaye, kinayenin kısımları işlenmiştir.

Üçüncü bölüm olarak bedî' ilmi ele alınmıştır. Burada temhîd başlığından sonra muhassinât-ı lafziyye başlığı altında cinâs ve kısımları, cinâs-ı tam ve cinâs-ı nakısın kısımları, cinâs ba'd, cinâs ma'nâ, sec' ve kısımları, tevâzun, izdivaç, et-tersî' ve't-tesrî', iktibas ve tadmîn, ma la yestehîlu bi'l-in'ikâsi, luzûm ma la yelzem, reddul 'acuzi 'ala sadr, îtilâfu lafz ma'a lafz, insicâm, iktifâ, muvârabe, tesmît, tatrîz, teşrî'

konuları işlenmiştir. Muhassinât-ı maneviyye başlığı altında da tevriye ve kısımları, tıbâk ve mukâbele, tıbakın kısımları, husnu ta'lîl, te'kîdu'l medh bima yuşbihu zem ve 'aksuhu, müşâkele, üslûbu hakîm, mezhebu kelâmî, istihdâm, tecrîd, irsâd, murââtü nazîr, istitrâd, müzâvece, el-matiyyu ve'n-neşru ve kısımları, cem', tefrik, taksîm, cem' me'a tafrik, cem' me'a taksîm konularına yer verilmiştir. Muğâyera, mubâleğa ve kısımları, nefyu şey'i bi îcâbihi, el-kavl bi'l-mûceb, îtilâfu lafz ma'a manâ, tevcih, takrî', istitba', selb ve îcâb, ibdâ', idmâc, tecâhul 'ârif, teşâbuh etrâf ve kısımları, aks ve tabdîl ve çeşitleri, iltifât, telmih konuları ele alınmıştır. Kaynakça ve içindekiler kısmı ile eser tamamlanmıştır.

2.2. Metot

Metot, belli bir hedefe varmak ya da belli bir amaca erişmek için takip edilen yol olarak bilinmektedir. Planlı bir şekilde gerçekleşir ve metot kişinin hedefine ulaşması için yol gösterici bir etki sağlar.¹³⁵ Bilindiği gibi her eserin bir metodu vardır. O metot doğrultusunda eserin içeriği yazılmaktadır. Burada da yukarıda bahsi geçen eserlerin metodolojisine değinilecektir. Yukarıda izlenilen sıralama doğrultusunda eserlerde takip edilen metot ele alınacaktır.

Hikmet Akdemir'in *Belâgat* adlı eserinin metodu şu şekildedir: Müellif önce ön söz kısmında hamdele ve salvele ile başlamıştır. Bu kısımda eserin telif öyküsüne ve özelliklerine değinmiştir. Giriş kısmında belâgat ve fesâhat konuları ele alınmıştır. Ele alınan her başlık ve kavramın mutlaka Türkçesi ve Arapçası verilmiştir. Bazen aynı kavramın veya konunun birden fazla tanımı yapılmıştır. Nakilde bulunan âlimlerin veya şairlerin ilk geçtikleri yerde isimleri ile beraber ölüm tarihleri verilmiştir. Müellifin kullanmış olduğu ifadeler bazen kesinlik arz ederken bazen de ihtimalli olmaktadır. Kipler genellikle geniş zamanlı olarak kullanılmıştır. Bilgilerin, örneklerin kaynağı dipnot ile gösterilmiştir. Dipnotlarda müelliflerin ismi ve eserlerin ismi ilk geçtiği yerde tam olarak verilmişken daha sonraki dipnotlarda ise sadece eserin ismi kısa bir şekilde verilmiştir. Müellife ait görüşler, çıkarımlar genellikle “buradan

¹³⁵ Milliyet. “Metot” (Erişim 14 Aralık 2023). <https://www.milliyet.com.tr/egitim/sozluk/metot-nedir-metot-tdk-sozluk>.

anlaşıyor ki,¹³⁶ yani,¹³⁷ Türkçemizde de, görüldüğü gibi,¹³⁸ açıkça”¹³⁹ gibi ifadeler ile ortaya konmuştur. Giriş bölümünde direkt konulara başlanmamıştır. Başta belâgat ilminin ortaya çıkışı ve tedvini, belâgata dair kaynaklar işlenmiştir. Örnek olarak getirilen şiirlerde sadece ilgili kısım değil, beytin kendisi kullanılmıştır. Şiir veya ayetler zikredilmeden ilgili kelimeler üzerinde izah yapıldıktan sonra örnekler verilmiştir.¹⁴⁰ Müellifin de ifade etmiş olduğu gibi ekseri klasik ve güncel eserlerde geçen örnekler getirilmiş olsa da yeni örnekler de verilmiştir. Özellikle Türkçeden olabildiğince örnekler verilmiştir. Bunun yanında Azeri Türkçesi ile örnekler verilmiştir.¹⁴¹ Cümle içinde yabancı kelimeler kullanılmışsa parantez içinde karşılığı da verilmiştir.¹⁴² Örneklerin manası verilirken genellikle lafza bağlı kalınmıştır. Şiirlerin tercümesi nazım şeklinde yapılmıştır. Bazen yanlış anlaşılmalara neden olmasın diye gereken uyarılar, dikkat çekmeler yapılmıştır.¹⁴³ Kanaatimizce yeri olmamasına rağmen bazı konular zikre konu olmuştur. “Belâgat ilminin Kur’ân tefsirindeki yeri ve önemi”¹⁴⁴ başlığı buna örnek olarak verilebilir. Yeri geldiğinde dipnotlarda gerekli izahlar da yapılmıştır.¹⁴⁵ Ana giriş kısmının yanında her ilmin başında hatta bazı konuların başında da¹⁴⁶ ilmin kurucusundan, öneminden ve konularından bahsedecek bir giriş yer almaktadır. Bazı yerlerde konular örnek verilerek izah edildikten sonra “diğer örnekler” diyerek yeni örnekler sıralanmaktadır.¹⁴⁷ Kanaatimizce ayetler ve hadisler dipnot haricinde konu içerisinde ayet veya hadis olduğu belirtilseydi daha yerinde olurdu. Bazı konular var ki aşırı detaylandırılmıştır. Örneğin tekit edatlarından bahsederken nahvî yönüne aşırı bir şekilde yer verilmiştir.¹⁴⁸ Bazen birçok eserde tanımı verilmeyen bazı kavramların tarifi söz konusu eserde yapılmıştır. Örnek olarak da taaccüb sigaları verilebilir.¹⁴⁹

¹³⁶ Akdemir, *Belâgat*, 20.

¹³⁷ Akdemir, *Belâgat*, 28.

¹³⁸ Akdemir, *Belâgat*, 30.

¹³⁹ Akdemir, *Belâgat*, 31.

¹⁴⁰ Akdemir, *Belâgat*, 23.

¹⁴¹ Akdemir, *Belâgat*, 69.

¹⁴² Akdemir, *Belâgat*, 25.

¹⁴³ Akdemir, *Belâgat*, 38-43.

¹⁴⁴ Akdemir, *Belâgat*, 31.

¹⁴⁵ Akdemir, *Belâgat*, 37.

¹⁴⁶ Akdemir, *Belâgat*, 180.

¹⁴⁷ Akdemir, *Belâgat*, 45.

¹⁴⁸ Akdemir, *Belâgat*, 47.

¹⁴⁹ Akdemir, *Belâgat*, 64.

Örnekler harekeli olarak verilmiştir. Tanımlar açık ve net olsa da bazı yerlerde izahı fazla uzatılmıştır.

Nusrettin Bolelli'nin *Belâgat Beyân Me'ânî Bedî' İlimleri Arap Edebiyatı* adlı eserinin metodu şu şekildedir:

Eserine hamdele ile başladıktan sonra eserde takip edilen yöntemden ve eserin içeriğinden, en fazla yararlandığı kaynaklardan kısaca bahsedilmiştir. Müellifin de ifade ettiği gibi kolay ve rahatça anlaşılan bir eserdir. Bıktırıcı uzatmalardan ve manaya hâlel getirecek şeklinde olan kısaltmalardan uzak durulmuştur.¹⁵⁰ Öncelikle tanımları açık ve nettir. Yer yer anlaşılсын diye birkaç tanıma yer verilmiş, tanımlar uzatılmıştır. Yeri geldiğinde illetlendirerek tanımları ve konuları izah etmiştir. Kavramlar Arapça olarak verilmiş olsa da varsa Türkçe karşılığı da verilmiştir. Şiirlerin ve önemli sözlerin sahipleri ilk geçtiği yerde isimleri ölüm tarihleri ile birlikte gösterilmiştir. Şiirler örnek olarak verildiğinde iki dizede zikredilmektedir. Örnekler olabildiğince anlaşılır olması için izah edilmiştir. Örnek vermeye gerek duymadığında bunu sebebini açıklayarak ifade etmiştir.¹⁵¹ İzah ettiğinde “yani, başka bir ifade ile¹⁵² açıklayalım, ayrıca”¹⁵³ gibi ifadeler kullanılmıştır. İfade uslubu genellikle kesinlik arz etmektedir. Zaman kipi olarak da geniş zamanı genellikle kullanmaktadır. Bazı konuların sonunda “özetle,¹⁵⁴ hülâsa”¹⁵⁵ gibi ifadeler kullanılarak konunun özeti yapılarak zihne yaklaştırılmıştır. Getirilen örneklerin lafzına bağlı kalınarak tercüme edilmiştir. Konunun içerisinde yabancı kelimeler varsa parantez içerisinde açıklaması ya da eş anlamlısı olan bir kelime verilmiştir. Şiirlerin sahibi belli ise sahibinin ismi verilmektedir, ismi belli değilse hangi kaynaktan geçtiği dipnotta izah edilmiştir.¹⁵⁶ Bazı yerlerde “not” başlığıyla bazı bilgiler verilmiştir.¹⁵⁷ Ana konuları olan üç ana ilimden beyân ve bedî' ilimlerinin kurucularından bahsederken meânî ilminin kurucusundan bahsetmemesi dikkat çekicidir. Konu açıklandıktan sonra direkt örnek vermek yerine başlık verilerek örnekler verilmektedir. Bazen bu başlık konu ismi

¹⁵⁰ Bolelli, *Belâgat*, 9.

¹⁵¹ Bolelli, *Belâgat*, 31.

¹⁵² Bolelli, *Belâgat*, 30.

¹⁵³ Bolelli, *Belâgat*, 30.

¹⁵⁴ Bolelli, *Belâgat*, 26.

¹⁵⁵ Bolelli, *Belâgat*, 31.

¹⁵⁶ Bolelli, *Belâgat*, 20.

¹⁵⁷ Bolelli, *Belâgat*, 29.

zikredilmeden bazen de konu ismi verilerek zikredilmektedir. Teşbih unsurları konusunda “Konu ile ilgili bazı misaller”,¹⁵⁸ teşbihin kısımları konusunda da “teşbihin kısımları ile ilgili bazı misaller”¹⁵⁹ örnek olarak verilebilir. Eserde konu tahlilleri de yapılmaktadır. Konuların belli bir tertip ve taksim ile sunulması eserin güzel yanlarından biridir. Bazı yerlerde misaller şiir, ayet ve hadis başlıkları ile müstakil olarak verilmektedir. Örnekler harekeli olarak verilmiştir. Müellifin de ifade etmiş olduğu gibi kitabın hacmi büyük olmasın diye Türkçeden çok az örnek verilmiştir. Aynı şekilde dipnotlarda ilk geçtiği yerde müellif ve kitap ismi eksiksiz verilmiş ve dipnot numarası her konuda müstakil olarak verilmiştir. Dipnotlardaki kaynaklar, müelliflerin vefat tarihlerine göre kronolojik olarak verilmiştir.¹⁶⁰

Tacettin Uzun ve diğer müelliflerin te’lif etmiş olduğu *Anlatımlı Belâgat* adlı eserin metodu aşağıda anlatıldığı gibidir:

Ön söz kısmında belâgat ilminin önemine ve te’lif nedenine değindikten sonra giriş kısmına başlamıştır. Burada belâgat ve fesahat bahisleri işlenmiştir. Bu bölümde konular önce Arapça metin olarak verildikten sonra metne bağlı kalınarak tercümesi yapılmıştır. Daha sonra “Anlatım” başlığı adı altında bir nevi şerhi verilmiştir. Diğer bazı eserlerde olduğu gibi konuların alt başlıkları, kısımları maddeler halinde verilmemiştir. Bu bölümdeki örneklerin özellikle beyitlerin tamamı değil de ilgili kısmı verilmiştir. Bu beyitlerin tamamı ise şairin ismi ve vefat tarihi ile dipnot kısmında verilmiştir. Beytin kime ait olduğu bilinmediği durumlarda dipnot kısmında bu durum izah edilmiştir.¹⁶¹ Konuların tamamı zikredilmemiş ve konular fazla uzatılmamıştır. Öyle ki bazı yerler var ki açıklamaya gerek duyulmaktadır. Konular bazen kesin bazen de ihtimalli anlatımla işlenmiştir. Genel olarak geniş zaman kipi kullanılmıştır. Girişin son kısmında da belâgatın tarihçesinden ve önemli bazı kaynaklarından bahsedilmiştir.¹⁶² Belâgat ve fesâhat bölümlerinden farklı olarak ilimlerin bahsinde konular farklı işlenmiştir. Öncelikle örnekler tercümeleriyle verilmiştir. Daha sonra “Anlatım” başlığı adı altında zikredilen örnekler üzerinden

¹⁵⁸ Bolelli, *Belâgat*, 37.

¹⁵⁹ Bolelli, *Belâgat*, 41.

¹⁶⁰ Bolelli, *Belâgat*, 10-18.

¹⁶¹ Uzun vd., *Anlatımlı Belâgat*, 16.

¹⁶² Uzun vd., *Anlatımlı Belâgat*, 18-19.

konular izah edilmiştir. Ardından “el-Kava‘id” başlığıyla ana metin Arapça olarak verildikten sonra tercümesi verilmiştir. Genellikle konuların sonunda alıştırma kısmı yer almaktadır. Örnekler harekelenerek zikredilmiştir. Bir de lafzına bağlı kalınarak tercümeleri yapılmıştır. Kitapta sadece ayetlerin, hadislerin dipnotu ve sahibi varsa şiirin dipnotu verilmiştir. Dipnotta şairin ismi, doğum ve vefat yeri gibi bilgiler yer almaktadır. Başlıklar ve kavramlar Arapça ile bereber Türkçe de gösterilmiştir. Önemli bazı bilgilere de değinilmiştir. Mesela istifham konusu işlenirken “كَمْ (kem’in) ancak tekil, nekra ve mansub bir temyiz ile anlam kazanır ancak anlam bozulmuyorsa temyiz hazfedilebilir.” cümlesi örnek olarak verilebilir.¹⁶³ Kitabın sonunda konularda geçen alıştırma kısmının çözümü de dikkat çekmektedir.

Cüneyt Eren, Vecih Uzunoğlu’nun *Hulâsatu’l- Belâga* adlı eserinde takip edilen metoda gelince ön söz kısmında belâgatın tanımına, belâgatın geçmişten günümüze kadarki serüvenine, eserin te’lif nedenine ve içeriğine, kısaca metoduna değinilmiştir. Müellifin de ifade ettiği gibi okuyucular tarafından kolay bir şekilde anlaşılabilir diye üslûbun akıcı olmasına çalışılmıştır.¹⁶⁴ Kavramlar genellikle Arapça olmasının yanında yer yer hem Arapça hem de Türkçe olarak verilmiştir. Tenâfuru’l-huruf تَنَافُرُ الحُرُوف ¹⁶⁵ kulağa hoş gelmemesi ve النَّقْلُ عَلَى السَّمْعِ ¹⁶⁶ gibi örnek olarak verilebilir. Müellif kavramları örneklerle izah etmiştir. Yeri geldiğinde örnekleri de izah etmeye çalışmıştır. Genellikle örnek olarak getirilen şiir ve ayet, konu ile alakalı olan kısmı kadar zikredilmiştir. Örnek olarak da tenâfuru’l-hurûf için verilen şiirin غَدَائِرُهُ مُسْتَشْرِزَاتٌ إِلَى الْعُلَى ¹⁶⁷ kısmı örnek olarak verilebilir.¹⁶⁸ Tartışmalı bir durum varsa ona da değinmiştir.¹⁶⁹ Tanımlar genellikle kısa ve nettir. Ancak tanımlar bazı yerlerde sadeleştirilmiş bir Türkçe ile söylenmiş olsaydı daha güzel olurdu. Nahvî bir mesele varsa ondan da kısaca bahsedilmiştir.¹⁶⁹ Genellikle bir konu anlatılırken sonunda müellif “kısaca, yani, o halde, diğer bir ifade ile” ifadelerini kullanarak izah etmeye çalışmıştır. Başkasından bir söz aktarılacaksa o kişi eğer bilinen bir kişi ise ismi de

¹⁶³ Uzun vd., *Anlatımlı Belâgat*, 47.

¹⁶⁴ Uzunoğlu - Eren, *Arapça Belâgat*, 7.

¹⁶⁵ Uzunoğlu - Eren, *Arapça Belâgat*, 11.

¹⁶⁶ Uzunoğlu - Eren, *Arapça Belâgat*, 12.

¹⁶⁷ Uzunoğlu - Eren, *Arapça Belâgat*, 11.

¹⁶⁸ Uzunoğlu - Eren, *Arapça Belâgat*, 12.

¹⁶⁹ Uzunoğlu - Eren, *Arapça Belâgat*, 13-33-46.

vefat tarihi de zikredilmiştir.¹⁷⁰ Eğer aktarılan bilginin sahibi bilinmiyorsa “İddia edilmiştir.” gibi tamriz ifadeleri kullanılmıştır.¹⁷¹ Kavramların başka isimleri varsa onlar da söylenmiştir.¹⁷² Müellifin izah etmeye çalıştığı bazı yerler ile izahı arasında olması gereken uyumluluk gözden kaçırılmıştır.¹⁷³ İzah yapılan yerlerin bir kısmında illetlendirilerek konular zihne yaklaştırılmıştır.¹⁷⁴ Bazen bir mesele, konunun özünden olmasa da zikredilmiştir. Mesela ه harfinin Kur’ân-ı Kerim’de hangi manalarda kullanıldığı ile ilgili kısım.¹⁷⁵ Müellif aktarmış olduğu bilgilerin kaynağını dipnotlarda belirtmiştir. Dipnotlarda eserlerin ve müelliflerin ismi ilk geçtiği yerde genellikle tam olarak zikredilmiştir. Her mesele için mutlaka ayet veya hadis örnek olarak getirilmiş, beyitlerin tercümesi verilmiş ve kaynakları gösterilmiştir. Örneklerin tamamı harekeli olarak zikredilmiştir. Şiirler verilirken şairlerin ismi ve ölüm tarihleri de verilmiştir. Genel olarak örnek olarak getirilen ayetlerin, hadislerin ve şiirlerin terümesinde metne bağlı kalınmıştır. Konular açıklanırken genellikle net ve kesin ifadeler kullanılmıştır. Eserin konuları tertipli ve taksim metodu ile yazılması da dikkat çekicidir.

M. Sadi Çögenli’nin *Ayet ve Hadis Örnekli Arapça Belâgat* adlı eserinde, tanımlar ve konular çok sade ve anlaşılır işlenmiş olsa da örneklerin izahı kanaatimizce tam yapılmamıştır. Kavramlar ve başlıklar Arapça ve Türkçe olarak verilmiştir. Hadis olsun ayet olsun tamamı verilmemiş, sadece konu ile ilgili kısmı zikredilmiştir. Sadece fesâhat ve belâgat kısmında şiirler örnek olarak getirilmiştir. Örneklerin lafzına bağlı kalınarak tercümesi yapılmıştır. Beyitlerdeki yabancı kelimelerin manası, yeri geldiğinde örneklerde olması gerekeni dipnotta izah etmiştir. Şiirler, bazen şair ismi verilmişken bazen de sadece “şair” ifadesi kullanarak zikredilmiştir. Müellif bir çıkarım, yorum yapmak istediğinde “anlaşıldığı üzere,¹⁷⁶ diğer bir ifadeyle”¹⁷⁷ tabirini kullanmıştır. Ayetlerin numarası ve bulunduğu sûre ile hadislerin kaynağı dipnotta gösterilmiştir. Verilen bilgiler ve konuların kaynağı ise dipnotta yer almamıştır. Nahiv ile ilgili bir konuya hiç değinilmemiştir. Üç ilme giriş yapılmadan hangi ilimde hangi

¹⁷⁰ Uzunoğlu - Eren, *Arapça Belâgat*, 77.

¹⁷¹ Uzunoğlu - Eren, *Arapça Belâgat*, 25.

¹⁷² Uzunoğlu - Eren, *Arapça Belâgat*, 27.

¹⁷³ Uzunoğlu - Eren, *Arapça Belâgat*, 26.

¹⁷⁴ Uzunoğlu - Eren, *Arapça Belâgat*, 32.

¹⁷⁵ Uzunoğlu - Eren, *Arapça Belâgat*, 34.

¹⁷⁶ Çögenli, *Ayet ve Hadis Örnekli Arapça Belâgat*, 17.

¹⁷⁷ Çögenli, *Ayet ve Hadis Örnekli Arapça Belâgat*, 14.

konular işleneceğine dair izah yapılmıştır. Anlatılan konu için birden fazla isim kullanılmışsa ona da değinilmiştir.¹⁷⁸ Bazı tanımlar tam izah edilmemiştir.¹⁷⁹

Ali Bulut'un te'lif etmiş olduğu *Belâgat (Meânî-Beyân-Bedî')* adlı eserin metoduna gelince aşağıda anlatıldığı gibidir.

Hamdele ve salvele ile başladıktan sonra fazla uzatmadan belâgatın öneminden ve geçmişinden bahsedildikten sonra metoduna değinilmiştir. Giriş kısmında tarihçesi fesâhat ile belâgat konuları ele alınmıştır. Tanımlar açık, net ve anlaşılırdır. Az da olsa aynı konuda ve kavramda birden fazla tanım yapılmıştır. İfadeler bazen kesinlik arz ederken bazen de ihtimalli olmuştur. Kullanılan kipler geniş zamanlı kiplerdir. Verilen bilgilerin kaynağı dipnotta belirtilmiştir. Verilen bilgiler bazen izaha muhtaç olmuştur, dolayısıyla müellif tarafından izah edilmiştir. Kendisine ait ifadeler genellikle “diğer bir deyişle,¹⁸⁰ edebiliriz, yapabiliriz,¹⁸¹ başka bir ifadeyle”¹⁸² şeklinde kullanılmıştır. Örnekleri daha çok ayetlerden, hadislerden ve Arap şiirlerinden getirmiştir. Ancak bazen atasözlerinden ve Türkçe şiirlerinden de verildiği görülmüştür. Örnekler harekeli ve lafza bağlı kalınarak tercüme edilmiştir. Beyitlerin sahibi belli ise vefat tarihiyle ismi zikredilmiştir. Örneklerde konu ile ilgili kısım altı çizilerek belirtilmiştir. Bazı yerlerde örneklerde konu ile ilgili kısım örneklerden önce izah edilmiş daha sonra örnekler verilmiştir.¹⁸³ Not başlığı altında önemli hususlar izah edilmiştir. Sanatların birbirinden farklı noktalarına değinilmiştir.¹⁸⁴ Konular yeri geldiğinde illetlendirilerek izah edilmiştir. Örnek olarak verilen özellikle beyitlerin varsa bir hikâyesi dipnot kısmında anlatılmıştır.¹⁸⁵ Ayet ve hadisler özel bazı simgelerle gösterilmiştir. Yanlış anlaşılmalara sebep olmasın diye dikkat çekici izahlarda bulunulmuştur.¹⁸⁶ Konuların izahı esnasında yabancı kavramlar geçmişse ayrı bir yerde kareler içerisinde izah edilmiştir.¹⁸⁷ Belâgatın ana konularına başlanırken önce maksatları ve önemlerinden bahsedilmiştir. Daha sonra işlenecek konular belirtilmiştir. Bir kısım örnekler işaret ve

¹⁷⁸ Çögenli, *Ayet ve Hadis Örnekli Arapça Belâgat*, 101-103.

¹⁷⁹ Çögenli, *Ayet ve Hadis Örnekli Arapça Belâgat*, 118.

¹⁸⁰ Bulut, *Belâgat*, 64.

¹⁸¹ Bulut, *Belâgat*, 60.

¹⁸² Bulut, *Belâgat*, 60.

¹⁸³ Bulut, *Belâgat*, 47.

¹⁸⁴ Bulut, *Belâgat*, 47.

¹⁸⁵ Bulut, *Belâgat*, 49.

¹⁸⁶ Bulut, *Belâgat*, 52.

¹⁸⁷ Bulut, *Belâgat*, 56.

şekillerle anlatılmaya çalışılmıştır. Daha sonra işlenecek bir konu varsa izahı yapılmamış, dipnot kısmında “Daha sonra anlatılacaktır.” notu koyulmuştur.¹⁸⁸ Kavramlar ve konular daha çok Türkçe olarak verilmiş olsa da gerekli olan yerlerde Arapçası da verilmiştir. Müellifin de ön söz kısmında ifade etmiş olduğu gibi edebî sanatların en yaygın adı başlıkta kullanılmış olup diğer adları da konunun girişinde zikredilmiştir.¹⁸⁹ Nahvî bir mesele varsa tanımı, izahı yapılmıştır. Atf-ı beyân, bedel, atıf örnek olarak verilebilir.¹⁹⁰

Mehmet Edip Çağmar’ın *Alıştırmalarla Belâgat* adlı eserin metoduna gelince o da şu şekildedir:

Eserin ön sözünde belâgatın kısaca tarihinden, belâgatın gerekliliğinden ve eserin te’lif edilmesindeki nedeninden bahsedilmiştir. Giriş kısmında fesâhat ve belâgat kavramlarına, belâgat ile ilgili genel bir bilgiye yer verilmiştir. Eser incelendiğinde sade, anlaşılır ve teferruata inmemiş bir özelliğe sahiptir. Eserde geçen bazı kavramların sarf yönüne değinilmiştir.¹⁹¹ Konular örneklerle izah edilmiştir. Müellifin de ifadesi ile üç aşamalı bir anlatım tarzı tercih edilmiştir. Önce kurallar örneklerle birlikte izah edilmiştir. Konuların sonunda farklı farklı alıştırmalar verilerek öğrencinin zihnini canlı tutulmuştur. En fazla örneklerle izah edilmiş bir eser olarak nitelendirilebilir. Örnekler daha çok ayetlerden, hadislerden ve şiirlerden verilmiş olsa da bunların olmadığı yerlerde günlük konuşmalardan da örnekler verilmiştir. Eserde dipnotlara yer verilmemiştir. Sadece ayetlerde meal kısmından sonra ayet numarası ve sûre ismi verilmiştir. Zikredilen beytin kime ait olduğuna değinilmemiştir. Tüm örneklerin Türkçe tercümesi lafzına bağlı kalınarak ve harekelenerek verilmiştir. Gerekli görüldüğü yerlerde örnekler, kareler içinde kelime kelime izahı yapılmıştır.¹⁹² Dikkat edilmesi gereken, önemli bulunan yerler olduğunda “açıklama” kısmı ile verilmiştir. Müellif yeri geldiğinde kendi düşüncesine, kanaatine de yer vermiştir.¹⁹³ Yukarıda alıştırmalara yer verildiğine dair bilgi verilmişti. Bu alıştırmaların diğer eserlerde yer alan alıştırmalardan ayıran bir farkı, sanat içeren Türkçe örnekler

¹⁸⁸ Bulut, *Belâgat*, 63.

¹⁸⁹ Bulut, *Belâgat*, 18.

¹⁹⁰ Bulut, *Belâgat*, 78-79.

¹⁹¹ Çağmar, *Alıştırmalarla Belâgat Arapça Dilbilgisi*, 23.

¹⁹² Çağmar, *Alıştırmalarla Belâgat Arapça Dilbilgisi*, 24.

¹⁹³ Çağmar, *Alıştırmalarla Belâgat Arapça Dilbilgisi*, 25.

verilerek Arapçaya çevrilmesi istenmiştir. Bir diğer özellik de işlenen konular ile ilgili bu bilginin doğru olup olmamasının sorulmuş olmasıdır.¹⁹⁴ Müellif, genel olarak tekrardan kaçınmıştır.¹⁹⁵ Her ilmin başında hangi konuların işleneceğine değinilmiştir. Yukarıda ifade edildiği gibi müellif çok sade ve detaya inmeden konuları anlatmıştır. Mesela sözü tekit eden edatlardan bahsedilirken zamiru’l-faslın, zamiru’s-şe’nin ne olduğuna hiç değinilmemiştir.¹⁹⁶ Bazen belâgat ile nahvin ortak olduğu bazı kavramlarda müellif karşılaştırarak açıklama yapmıştır.¹⁹⁷ Verilen bir kısım örneklerde genel ve kısa bir açıklama yapılarak izah edilmiştir. Dolayısıyla bu esere başlayanların mutlaka Arapça altyapılarının sağlam olması gerekir. Bu tespit eser için bir noksanlık değil, aksine bir artıdır. Zira belâgat eserinde tefsir veya nahiv işlendiğinde belâgat eseri olmaktan çıkar ve talebeyi usandırabilir. Bir kavramın veya konunun tanımı yapılacakken en yaygın tanım hangisi ise önce Arapça sonra Türkçe tercüme edilerek izah edilmiştir.¹⁹⁸ Kavramlar ve konular bazen Arapça isimleri ile bazen de Türkçesi ile verilmiştir.

Teysîr az-Ziyâdât ve Yaşar Acat’ın te’lif etmiş oldukları *Yabancılar için Arap Dili Belâgati* adlı eserin metoduna gelince şu şekildedir:

Mukaddime kısmında hamdele ve salveleden sonra eserin te’lif nedeninden ve özelliklerinden bahsedilmiştir. Daha sonra giriş kısmında fasâhat ve belâgat konuları ele alınmıştır. Diğer eserlerden farklı olarak, belâgat ilimlerinin ele alınırken farklı sıralamaya gidilmesidir. Zira sırasıyla beyân, meânî ve bedî’ ilimleri ele alınmıştır. Konular çok basit ve anlaşılır şekilde izah edilmiştir. Daha sonra örnekler verilmiştir. Konular önce Arapça olarak verilmiş, daha sonra tercümesi ve yerine göre açıklaması yapılmıştır. Müellif “netice olarak, bir başka ifade ile” gibi ifadeleri kullanarak kendisine ait izahlarda bulunmuştur. Kavramlar ve konuların başlığı hem Arapça hem de Türkçe olarak gösterilmiştir. İlginç olan şu ki Arapça kısmında verilen örnekler ve izahlar bazen Türkçe kısmında verilmemiştir. Bazen Türkçe kısmında yer alan örnekler Arapça kısmında verilen örneklerden farklı olmaktadır. Ayet, şiir, anlam

¹⁹⁴ Çağmar, *Alıştırmalarla Belâgat Arapça Dilbilgisi*, 38.

¹⁹⁵ Çağmar, *Alıştırmalarla Belâgat Arapça Dilbilgisi*, 39.

¹⁹⁶ Çağmar, *Alıştırmalarla Belâgat Arapça Dilbilgisi*, 47.

¹⁹⁷ Çağmar, *Alıştırmalarla Belâgat Arapça Dilbilgisi*, 52.

¹⁹⁸ Çağmar, *Alıştırmalarla Belâgat Arapça Dilbilgisi*, 198.

içerikli (atasözü) nesir gibi farklı türden örnekler getirilmiştir.¹⁹⁹ Kısımları, çeşitleri, alt başlıkları veya konuları olan konular önce tablo şeklinde zikredilmiştir.²⁰⁰ Ayetlerin numaraları ve bulundukları sûre ismi, hadislerin kaynağı metin içinde belirtilmiştir. Konu sonlarında genellikle alıştırmalar ve konunun özeti kutucuklar içinde verilmiştir. Ayetlerin harekeli olarak, metin içindeki şiirlerin ise harekesiz olarak verilmesi dikkat çekicidir. Bazen karşısında talebe varmışçasına konuların izahı yapılmıştır.²⁰¹ Bazen ise, kavramların Türkçedeki karşılığının ne olduğuna da değinilmiştir.²⁰² Eserin dört bölümden müteşekkil olduğu söylenmişti. Son bölümde tüm konular hakkında çözümlü sorular ele alınmıştır. Bu da talebenin konulara daha hâkim olmasına vesile olacağı için güzel bir metottur.

Fatma Serap Karamollaoğlu'nun *Kur'an Işığında Belâgat Dersleri* eserinin metoduna gelince birinci bölümde eserin üç cilt şeklinde te'lif edildiği söylenmişti. Her cilt müstakil bir kitap gibi ayrı bir mukaddime ve girişle yazılmıştır. Mukaddime; besmele, hamdele ve salvele ile başlanmıştır. Burada eserin te'lif gayesine ve özelliklerine değinilmiştir. Eserin dili kolay, tanımları rahat anlaşılır ve lüzum görüldüğü yerlerde tablolarla ve en önemlisi de Kur'an'dan örneklerle desteklenmiş bir kitaptır.²⁰³ Eserin konuları Kur'an-ı Kerim'in içinde geçen sanatlarla belirlenmiştir. Bununla beraber eserde hemen hemen tüm konular işlenmiştir. Anlaşılması güç olan bazı konularda örneklere daha çok yer verilmiş ve konu ile alakaları açıklanmıştır. Bu gibi zor konular da iyi anlaşılсын diye genellikle tablolarla desteklenmiştir. Her meselenin sonunda çok kısa bir şekilde özeti verilmiş ve kitabın sonunda telhis başlığı altında bu kısa özetler bir araya getirilerek talebenin daha iyi bir şekilde istifade etmesi için kolaylık sağlanmıştır. Gerekli görüldüğü yerlerde konu ve örnek tekrarı yapılmıştır. Örnekler Arapça olarak verilmiştir. Müelifin de ifade ettiği gibi örnekler hep aynı kaynaklardan verildiği için dipnota yer verilmemiştir.²⁰⁴ Ayetlerin geçtiği sure ve numarası, ayetlerin hemen ardında gösterilmiş olsa da şiirlerde şiirlerin kime ait olduğu ve nerde geçtiği belirlenmemiştir. Ayetlerin Türkçe mealleri ayetlerin

¹⁹⁹ Az-Ziyadat - Acat, *Yabancılar İçin Arap Dili Belâgatı*, 18.

²⁰⁰ Az-Ziyadat - Acat, *Yabancılar İçin Arap Dili Belâgatı*, 17-20.

²⁰¹ Az-Ziyadat - Acat, *Yabancılar İçin Arap Dili Belâgatı*, 36.

²⁰² Az-Ziyadat - Acat, *Yabancılar İçin Arap Dili Belâgatı*, 37-39.

²⁰³ Karamollaoğlu, *Kur'an Işığında Belâgat Dersleri*, 10.

²⁰⁴ Karamollaoğlu, *Kur'an Işığında Belâgat Dersleri*, 10.

altında gösterilmiştir. Ayetlerde bulunan sanatlara rahatlıkla ulaşılsın diye kitabın sonunda ayet fihristine yer verilmiştir. Kavramların ve başlıkların ekserisi Arapça olarak zikredilmiştir. Müellif bunun gerekçesini de eserin belli bir seviyede Arapça bilenler tarafından okunacak olması şeklinde açıklamıştır.²⁰⁵ Mürâcaat başlığı altında istifade edilen kaynaklara yer verilmiştir. Açıklamalarla, illetlendirmelerle, uyarılarla eserin dili canlıdır. Öyle ki karşısında biri varmışçasına kullanılmış bir dili vardır. Bazı yerlerde konu izah edilir, uzatılır, sonunda “sözün özü” diyerek çok kısa bir şekilde konu toparlanmıştır. Genellikle örnek olarak getirilen ayetlerin ve şiirlerin tamamı verilmemiştir. İstışhad yeri neresi ise orası verilmiştir. Ayetler örnek olarak verilirken istışhad yerinin altı çizilerek belirtilmiştir. Müellifin kendisine ait birçok açıklaması olmuştur. Bunlar da genellikle “bir başka ifade ile²⁰⁶ yani,²⁰⁷ demek ki, diyebiliriz ki,²⁰⁸ başka bir deyişle²⁰⁹ gibi ifadelerle kullanılmıştır. Şiirlerde bazen ayetlerdeki sebeb-i vurud gibi izahlar yapılmıştır.²¹⁰ Bazen bir kavramın birçok tanımına yer verilmiştir.

Süleyman Gür’ün *Anlatımlı Kur’ân Belâğati* adlı eserin metoduna gelince şu şekildedir:

Müellifin dili sade, anlaşılırdır. Konular fazla uzatılmamıştır. Eser, isminden de anlaşıldığı gibi ayetler üzerinden konular işlenmiştir. Ancak izaha yardımcı olacak yerlerde şiirden istifade edilmiştir. Gerekeceği sürece ayetlerin tekrarı yapılmamıştır. Konular en az bir ayet üzerinden geniş bir şekilde detaylandırılmıştır. Bu ayetlerin izahı da genellikle Beyzâvî ve Zemahşerî adlı müfessirlerin eserleri bağlamında yapılmıştır. İstifade edildiği kaynaklar ilk geçtiği yerlerde eser ve müellif hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra söz konusu eserlerden istifade edilmesi durumunda kaynaklar kısaltılarak gösterilmiştir. Şair veya herhangi bir şahsiyet söz konusu olduğunda ismi ve ölüm tarihi belirtilmiştir. Şiirlerin tercümesi metnin lafzına bağlı kalınarak yapılmıştır. Türk edebiyatından da bol örnekler getirilmiştir. Kavramlar hem Arapça hem de Türkçe olarak ele alınmıştır. Genel olarak konuların sonunda “kısaca”

²⁰⁵ Karamollaoğlu, *Kur’an Işığında Belağat Dersleri*, 11.

²⁰⁶ Karamollaoğlu, *Kur’an Işığında Belağat Dersleri*, 19.

²⁰⁷ Karamollaoğlu, *Kur’an Işığında Belağat Dersleri*, 21.

²⁰⁸ Karamollaoğlu, *Kur’an Işığında Belağat Dersleri*, 27.

²⁰⁹ Karamollaoğlu, *Kur’an Işığında Belağat Dersleri*, 23.

²¹⁰ Karamollaoğlu, *Kur’an Işığında Belağat Dersleri*, 21.

ifadesi ile konu toparlanmıştır. Müellifin çıkarımları ve izahları genelde “kısaca, anlaşılacağı üzere veya yani” ifadeleri ile belirtilmiştir. Belâğatin üç ana konusuna giriş yapılmadan üç ilmin tanımı, amacı ve kurucusundan bahsedilmiştir. Konular bazen gereksiz uzatılmış bazen de bir konunun kısımları iç içe verildiği için ne oldukları tam anlaşılmamıştır.²¹¹ Bu eser kanaatimizce bir İlahiyat fakültesinde veya İmam-Hatip lisesinde ders kitabı olarak okutulacak bir eser değildir. Zira bu eser belâğî tefsirlerde geçen konular ele alınarak yazılmış ve ayetlerle tafsilatlı bir şekilde ele alınmıştır. Talebenin sıkılmaması için altyapısı iyi olmalı ve Kur’ân-ı Kerim’deki belâğî örneklerle vakıf olmak amacıyla eseri okumalıdır.

Fatih Akbaş’ın *Arapça Belâgat* adlı eserinde takip ettiği metoda gelince şu şekildedir:

Söz konusu eserin tanımları kısa ve nettir. Yabancı bir kelime varsa parantez içerisinde açıklaması yapılmıştır. Konuların birden fazla ismi varsa onlara da değinilmiştir. Nahiv ile ilgili bir kavram ya da bir konu geçerse kısaca açıklaması yapılmıştır. Mesela emir fiil yerine geçen mastar konusunda mefulün mutlakın nevilerine ve hangi nevilerinin amili hazfolunacağına değinilmiştir.²¹² Konu içerisinde önemli olan, değinilmesi gereken bir nokta varsa “not” başlığı ile gösterilmiştir. Hemen hemen her kavramın açıklaması ve tanımı yapılmıştır. Bazen birden fazla tanıma yer verilmiştir. Cümlede vurgulanması veya meselenin esası olan bir şey varsa altı çizilerek gösterilmiştir. Konuların veya kavramların tanımı yapıldıktan sonra çoğunluğu ayetlerden olsa da şiirlerden, hadislerden ve diğer günlük konuşmalardan da örnekler getirilmiştir. Şairin ve aktarılan bilginin sahibi kimse ismi ile beraber ölüm tarihleri gösterilmiştir. Her bilginin kaynağı dipnotta verilmiştir. Dipnot kısmında ilk defa zikredilen eserlerin isimleri ve müellifleri, tarihleri ile zikredilmiştir. Daha sonra zikredilmeleri durumunda müellifin soyadı ve eser tek gösterilmiştir. Örnekler fazla uzatılmadan izah edilmiştir. Örnekler, lafızlarına bağlı kalınarak tercüme edilmiştir. Yapılması muhtemel olan hataların önüne geçmek için “dikkat” başlığıyla farkındalık oluşturmuştur.²¹³ Önemli görülen yerlerde de “önemli” başlığı ile belirtilmiştir.²¹⁴

²¹¹ Gür, *Anlatımlı Kur’an Belâgatı*, 84.

²¹² Akbaş, *Arapça Belâgat Meani-Beyan-Bedî*, 26.

²¹³ Akbaş, *Arapça Belâgat Meani-Beyan-Bedî*, 151.

²¹⁴ Akbaş, *Arapça Belâgat Meani-Beyan-Bedî*, 160.

Karışık ve karıştırılması muhtemel olan konularda, özellikle çeşitleri ve kısımları olan konularda tablolar halinde bir araya getirilerek zihne yaklaştırılmıştır. Mesela, teşbih²¹⁵ ve mecâz²¹⁶ konuları örnek olarak verilebilir. Birbirine banzer konular olduğunda onların farkları örnekler üzerinden ortaya konulmuştur.²¹⁷

Abdulhalim Abdullah'ın *Takrîbü'l-Belâğati'l-'Arabiyye* adlı eserinin metodu ise şu şekildedir:

İkinci baskının mukaddimesinde müellif, ilk baskıdan sonra gelen öneriler doğrultusunda ikinci baskının ele alındığını ifade etmiştir. Burada eserin te'lif gayesine, klasik belâgat eserlerin aksine bir yönteme ve buna karşılık gelen eleştirilere, eserin içeriğine ve konuların nasıl işlendiğine değinilmiştir.

Bu eser, şimdiye kadar ele alınan eserlerden çok farklı bir şekilde ele alınmıştır. Önce müellifin de ifade etmiş olduğu gibi kolaydan zora, malumdan meçhule doğru bir metot izlendiği için sırasıyla bedî', beyân ve meânî ilmi ele alınmıştır.²¹⁸ Bu metod konular işlenirken de kullanılmıştır. Klasik belâgat eserlerinde bilinen konuların dizilişi bu eserde çok farklı işlenmiştir. Öyle ki bazı konular ele alınmamıştır. Müellif, öğrencinin ihtiyacı olmadığı ve şer'î ilimlerle alakası olmayan konuların ele alınmayacağını ifade etmiştir.²¹⁹ Mesela zimmî ve maktûb teşbihler, istiâre-i temsîliyye ve nisbetten kinaye konularından bahsedilmemiştir.

Konular işlenirken önce misaller verilmiş, sonra açıklaması yapılmış, hemen arkasında da bu şekilde bir durum varsa buna şu isim verilir diye tam tanım olmasa da tanıma yakın ifadeler kullanılmıştır. Mesela secî' konusunda, örnek ve açıklama verildikten sonra son tekrarlanan harfe secî' diye isimlendiririz denmiştir.²²⁰ En sonunda derli toplu bir tanım renklerle belirgin hale getirilmiş karenin içerisinde verilmiştir. Varsa bir detay, konu ile alakalı çeşitler ve kısımlar tanımdan sonra gösterilmiştir. Her konunun ardında "tedrîbât" kısmında sorular verilerek talebenin zihni canlı tutulmuştur. Konular ve kavramlar fazla uzatılmadan anlaşılır bir

²¹⁵ Akbaş, *Arapça Belâgat Meani-Beyan-Bedî'*, 163.

²¹⁶ Akbaş, *Arapça Belâgat Meani-Beyan-Bedî'*, 169.

²¹⁷ Akbaş, *Arapça Belâgat Meani-Beyan-Bedî'*, 194.

²¹⁸ Abdullah, *Takrîbü'l-Belâğati'l-'Arabiyye*, 15.

²¹⁹ Abdullah, *Takrîbü'l-Belâğati'l-'Arabiyye*, 16.

²²⁰ Abdullah, *Takrîbü'l-Belâğati'l-'Arabiyye*, 27.

mahiyettedir. Ayetlerden, şiirlerden, hadislerden ve başka nesir türünden örnekler verilmiştir. Sadece ayet ve hadislerin yeri belirtilmiştir. Bilgilerin ve şiirlerin kaynağı belirtilmemiştir. Misaller harekelenerek verilmiştir. Örnekler gerektiği gibi izah edilmiştir. Şiirlerde bazen şairin ismi verilmişken bazen de “şair” ifadesi ile şiir zikredilmiştir. Konular, müellifin karşısında öğrenci varmış gibi hitap usulü ile işlenmiştir. Bu tarz konu anlatış aslında talebeyi konunun içine çekerek onu canlı tutmuştur. Her ilmin başında ilmin konusuna, kurucusuna ve semeresine değinilmiştir. Bedî’ veya diğer ilimlerin konuları bittiğinde çoktan seçmeli ve klasik şeklinde genel sorular sorulmuştur. Eserin sonunda kaynakça kısmı ve sonuç kısmı ele alınmamıştır.

Mustafa Kırkız-Usâme İhtiyâr’ın *el-Muktezab fi’l-Belâgati’l-‘Arabiyye* adlı eserin metoduna gelince şu şekildedir:

Konular çok basit ve anlaşılır bir şekilde ele alınmıştır. Terimlerin kısa bir tanımı yapıldıktan sonra örnekler verilmiştir. Gerektiğinde örneklerin izahı yapılmıştır. Şiir bazen şairin ismi verilerek bazen de sadece “şair” ifadesiyle aktarılmıştır. Her konunun sonunda “tatbîkât” başlığı altında konu ile alakalı sorular verilmiştir. Müellif belirtmek istediği bir durum söz konusu olduğunda “maksadımız, ortaya çıktı ki” ifadeleri ile ortaya koymuştur. Eserde geçen bilgilerin, örneklerin kaynağına değinilmemiş ve dipnota yer verilmemiştir. Sadece ayetlerin numarası ve sure ismi metin içinde gösterilmiştir. “Mülâhaza” ve “tenbih” kısmında önemli görülen durumlar belirtilmiştir. Bu eserde bazı kavramların izahı ve bazı örneklerin istişhad noktasının belirtilmemesi kanaatimizce bir noksanlıktır. Kaynakça ile beraber eser tamamlanmıştır.

2.3. Örnekler

Burada başlığın “örnekler” olarak seçilmesinin nedeni daha önceki kaynaklarda anlatılan kurallar için defalarca istişhad olacak sözlerin zikredilmesidir. Ele alınan eserlerde geçen kurallar da önceki kaynaklardan alınmıştır. Bir kural anlatılmışsa daha önce ispatlanmıştır. Dolayısıyla getirilen örnekler ispatlayıcı mahiyetteki istişhadlar olarak kabul edilemez. Ayrıca günümüzde yazılan eserlerde verilen örnekler genelde kuralların izahı, anlaşılması ve öğrenilmesi maksadı ile verilmektedir.

Hikmet Akdemir'in *Belâgat* adlı eserinde, toplamda 1108 örnek bulunmaktadır. Bunların 370'i şiir, 363'ü ayet, 10'u hadis ve 365'i de diğer sözlerden oluşmaktadır. Bu verilere bakıldığında yazarın örnek verilebilirlik noktasında ayetlere ve şiirlere ağırlık verdiği anlaşılmıştır. Ancak hadislerden oldukça az örnek verdiği de müşahade edilmiştir. Örneklerin içinde tekrarlananlar olsa da farklı konulara örnek olarak getirilmiş olmasından dolayı herhangi bir mahzurunun olmadığı söylenilebilir. Eserde Türkçe olarak hem şiirden hem de nesirden örnekler verilmiştir. Sadece konu anlaşılсын diye az da olsa sıradan günlük konuşmalardan da örnekler getirilmiştir. Örnekler verilirken belli bir sıra gözetilmemiştir. Bakıldığında kimi zaman önce ayet örnek olarak verilmişken kimi zaman da sıradan bir söz örnek olarak verilmiştir. Örneklerin bir kısmı tam olarak verilmişken bir kısmı da sadece konu ile ilgili kısmı verilmiştir. Aynı şekilde örneklerin bir kısmında örnek olarak verilmesinin nedenine değinilmişken bir kısmında ise değinilmemiştir. Kanaatimizce örnekler yeterince izah edilmemiştir. Örneklerin lafzına bağlı kalınarak tercüme edilmiştir. Şiirlerde bazen şairin ismi ve nerde geçtiği ile ilgili bir bilgi verilmişken bazen verilmemiştir. Gerektiğinde şiirlerin manasını geniş bir şekilde dipnotta gösterilmiştir. Örnekler kolay ve yanlış okunmasın diye hareke verilerek zikredilmiştir.

Nusrettin Bollelli'nin *Belâgat (Beyân Me'âni Bedî' ilimleri) Arap Edebiyatı* adlı eserinde verilen örneklere bakıldığında şunlar söylenilebilir:

Örneklerle ilgili rakamsal bilgi vermekte yarar olacaktır. Söz konusu eserde toplamda 1930 adet örneğe yer verilmiştir. Bunların 961'i ayet, 83'ü hadis, 435'i şiir ve 451'i de sıradan günlük sözlerdir. Örneklerin içinde tekrarlananlar olsa da farklı konulara örnek olarak getirilmiş olmasından dolayı herhangi bir mahzurunun olmadığı kanaatindeyiz. Şüphesiz ayet, hadis ve şiir dışında Arap kelimelerinden Türkçe örneklere kadar örneklerle dolu bir eserdir. Burada genel olarak örnekler için Kur'ân, hadis ve şiirden sözler üzerinde duruldu. Bu istatistik bilgilere bakıldığında ayetleri birinci sırada, şiirleri ikinci sırada ve hadisleri de üçüncü sırada delil olarak kabul ettiği anlaşılmaktadır.

Örneklerin tamamı hareke ve tercümeleri ile verilmiştir. Konu ile ilgili kısmı üzerinde durularak izah edilmeye çalışılmıştır. Örnek olarak verilen söze bakıldığında bazen tamamı bazen de konu ile ilgili kısmı verilmiştir. Bazen ayetler, hadisler ve diğer

örnekler ayrı başlıklar altında verilmişken bazen de karışık olarak verilmiştir. Mesela istiâre-i temsîliyyede sırasıyla “konu ile ilgili bazı misaller, konu ile bazı diğer misaller, istiâre-i temsîliyye ile ilgili bazı ayetler, istiâre-i temsîliyye ile ilgili bazı hadisler” başlıkları altında örnekler getirilmiştir. Mecâz-ı mürsel ve alakaları konusunda ise sırasıyla “alakalarla ilgili bazı misaller, mecâz-ı mürsel ile ilgili bazı ayet-i kerimeler” başlıkları altında örnekler verilmiştir. Birinci konuda örnekler ayrı başlıklar altında verilmişken ikinci konuda ise önce karışık, daha sonra sadece ayetler başlığı altında ayetlerden örnek verilmiştir. Bunlara bakıldığında örneklerin dizilişinde öncelik olmasa da istatistiksel olarak bir öncelik vardır. Ayetlerin, hadislerin ve şiirlerin dışındaki örneklerin geneli hikmetli manalar içeren veciz sözlerden oluşmaktadır.

Tacettin Uzun ve diğer müelliflerin te’lif etmiş oldukları *Anlatımlı Belâgat* adlı eserin örneklerinin tahlili şu şekildedir:

Öncelikle örneklerin 130’u şiir, 79’u ayet, 4’ü hadis ve 131’i diğer sözlerden olmak üzere toplamda 344 adet örnek zikredilmiştir. Bu verilerden de açık bir şekilde de görüleceği gibi yazar, şiirden örnek getirmeyi önemsemiştir. Bunların içinde tekrar edilenler varsa da çok azdır. Bunların dışında konular anlaşılсын diye sıradan örnekler az da olsa verilmiştir.

Konu izahı yapılmadan örnekler zikredilmiştir. Örnekler arasında belli bir sıra veya bir öncelik verilmemiştir. Bakıldığında kimi zaman önce ayet örnek olarak verilmişken kimi zaman da sıradan bir söz örnek olarak gösterilebilmiştir. Örneklerin birçoğunun uzatılmadan izahı yapılmıştır. Ancak bazen örnekler için teker teker değil, topluca bir izah yapılmıştır.²²¹ Örnekler, tercümesi ile beraber hareke verilerek gösterilmiştir. Şiirlerin kime ait olduğu hususu ve kaynağı dipnotta zikredilmiştir. İlk başta verilen örneklerin ayet veya şiir olup olmadıkları gösterilmemiştir. Bunların bilgisi dipnotta verilmiştir.

Cüneyt Eren ve Vecih Uzunoğlu’nun *Hulasatu’l-Belâga* adlı eserin örneklerinin tahliline gelince öncelikle örneklerin rakamsal verilerine bakmak gerekir.

²²¹ Uzun vd., *Anlatımlı Belâgat*, 57.

Bakıldığında örneklerin toplamı 412 adettir. Bunların 256'sı ayetlerden, 65'i şiirlerden, 4'ü hadis ve 87'si de diğer sözlerden oluşmaktadır. Bu verilere bakıldığında bariz bir şekilde yazarın ayetlerden örnek getirmeye gayret ettiği görülmektedir. İkinci sırada şiir getirilmişken, hadislerden yok denecek kadar az örnek verilmiştir. Bunların dışında sıradan örneklerden de az da olsa getirilmiştir.

Örnekler arasında belli bir sıra veya bir öncelik verilmemiştir. Bakıldığında kimi zaman önce ayet örnek olarak verilmişken kimi zaman da sıradan bir söz örnek olarak verilmiştir. Konu veya kavram açıklandıktan sonra örnekler zikredilmiştir. Bunların az da olsa izahı yapılmıştır ama ifade edildiği gibi yeterli değildir. Bazı örneklerin getiriliş nedenine hiç değinilmemiştir ve bu kanaatimizce bir eksiklikler. Bakıldığında örneklerin tercümesi lafzına bağlı kalınarak verilmiştir. Beyitlerin birçoğunda şairi ve nerede geçtiği ile ilgili bilgiden bahsedilmiştir. Örneklerin bir kısmı sadece konu ile ilgili kısmı verilmiştir. Örneklerin içinde tekrarlananlar olsa da farklı konulara örnek olarak getirilmiş olmasından dolayı herhangi bir mahzurunun olmadığı kanaatindeyiz. Mesela istifhâm ve temenni konusunda aynı örnekler verilmiştir.

M. Sadi Çögenli'nin *Ayet ve Hadis Örnekli Arapça Belâgat* adlı eserine gelince, onda örneklerin toplamı 521 tanedir. Bunların 313'ü ayet, 199'u hadis, 9 tanesi de şiirden oluşmaktadır. Buradan da müellifin ağırlıklı olarak ayet ve hadislerden örnek getirdiği anlaşılmıştır. Ancak buradan şiirlere ehemmiyet verilmediği manası çıkmaz. Zira eserin isminden de anlaşılacağı üzere eser hadis ve ayet odaklı bir çalışmadır. Zikredilen şiirler de belâgat ve fesâhat bölümünde yer almaktadır. Onların çoğu da yanlış kullanıma dair örneklerden oluşmaktadır.

Örneklerin işlenişine bakıldığında konular izah edildikten sonra zikredilmiştir. Örnekler arasında belli bir öncelik sırası takip edilmiştir. Müellifin de ifade ettiği gibi varsa her konuda birer hadis ve ayet örnek olarak getirilmiştir.²²² Bir konuda hem ayetten hem hadisten örnekler getirilmişse önce ayet daha sonra hadis zikredilmiştir. Ayet ve hadisin dışında başka bir örneğe yer verilmemiştir. Ayet ve hadisin kaynağı

²²² Çögenli, *Ayet ve Hadis Örnekli Arapça Belâgat*, 7.

dipnotta gösterilmiştir. Örnekler harekeli ve tercümesiyle zikredilmiştir. Hadisler ve ayetler genellikle konu ile ilgili kısma kadar verilmiştir.

Ali Bulut'un *Belâgat (Meânî-Beyân-Bedî')* adlı eserinde geçen örneklerin tahlillerine gelince öncelikle bunların toplamı 1408 adettir. Bunların 585'i ayetlerden, 314'ü şiirden, 75'i hadisten ve geri kalanı da diğer sözlerden oluşmaktadır. Bu verilerden yazarın ayetlerden örnek getirmeyi önemseydiği anlaşılmaktadır. Diğer yazarlardan farkı, hadislerden de fazla örnek getirmesidir. Örneklerin içinde tekrarlananlar olsa da farklı konulara örnek olarak getirilmiş olmasından dolayı herhangi bir mahzurunun olmadığı kanaatindeyiz. Bunların dışında konular anlaşılсын diye sıradan örnekler az da olsa verilmiştir. Şiirler sadece Arapçadan değil, Türkçeden de getirilmiştir.

Ayet, hadis, şiir ve sıradan örnekler arasında belli bir sıra takip edilmiş değildir. Konular veya kavramlar izah edildikten sonra örnekler getirilmiştir. Yazarın da ifade ettiği gibi örnekler kolay ve anlaşılırdır. Arapça örnekler sunulmadan Türkçe örnekler sunulmaya çalışılmıştır.²²³ Bunların büyük bir kısmı uzatılmadan izah edilmiştir. Genellikle örneklerin konu ile ilgili kısım çizilerek belirtilmiştir. Beyitler tam olarak verilmiş olsa da ayetlerin büyük bir kısmı sadece konu ile ilgili kısmı getirilmiştir. Lafza bağlı kalınarak örnekler tercümeleri ile birlikte verilmiştir. Ayetlerin bulunduğu sure ve numarası, hadislerin ve beyitlerin ise kaynağı dipnot kısmında verilmiştir.

Mehmet Edip Çağmar'ın *Alıştırma ve Belâgat* adlı eserinde geçen örneklerin tahlillerine gelince şu tespitlerde bulunulmuştur:

Öncelikle eserde toplamda 1522 örnek bulunmaktadır. Bunlardan 468'i ayetten, 429'ü şiirden, 195'i hadisten ve geri kalanı da günlük sözlerden getirilmiştir. Burada yazarın ayet, hadis ve şiir arasında pek bir fark koymadığı görülmüştür. Söz konusu eserde deyimlerden ve düşündürücü sözlerden de örnekler getirilmiştir. Yazar ön söz kısmında olabildiğince ayet, hadis ve Arap şiirinden örnek getireceğinden

²²³ Bulut, *Belâgat*, 16.

bahsetmiştir. Bunlar bulunmadığı takdirde ise kelam-ı kibar denen sözlerden örnek verileceğini ifade etmiştir.²²⁴

Örneklerin işlenişine bakıldığında iki tür olduğu görülmektedir. Birincisi konu izahından hemen sonra genelde sırasıyla ayet, hadis ve şiir sırasına uyulmuş, çok kısa ve genel de olsa bir izah yapılmıştır. İkincisi ise “açıklamalı örnekler” başlığı altında örnekler arasında belli bir sıra tercih edilmiştir. İlk sırada ayetler, ikinci sırada hadisler, üçüncü sırada ise şiirler yer almaktadır. Her ne kadar yazar hepsinden de örnek getirmiş olsa da buradan yazar, dinin ana kaynaklarına hürmeten ayet ve hadislerle öncelik verdiği anlaşılmıştır. Bu örneklerin içinde birden fazla tekrarlananlar olsa da farklı konularda zikredildiği için bundan kaçınılmamıştır. Bakıldığında örneklerin izahı pek fazla uzatılmadan da konu anlaşılır kılınmıştır. Tüm örnekler tercümesi ile beraber hareke verilerek zikredilmiştir. Ayetler dışında diğer örneklerden hadisler bir kelime ile de olsa hadis olduğu belirtilmiştir. Hadisler, beyitler ve diğer nesir şeklindeki sözler için kaynak gösterilmemiştir. Ancak yazar istifade ettiği kaynakları kitabın sonunda zikretmiştir. Genellikle örnek olarak sözde ilgili kısmın altı çizilmiştir. Beyitler tam olarak verilmiş olsa da ayetlerin büyük bir kısmı sadece konu ilgili kısmı getirilmiştir. Eser incelendiği kadarıyla alıştırmalar kısmındaki örneklerin haricinde Türkçe örnek verilmemiştir.

Teysîr ez-Ziyâdât-Yaşar Acat adlı yazarlara ait *Yabancılar İçin Arap Dili Belâgati* adlı eserinde ise öncelikle eserin hacmi küçük olduğundan dolayı verilen örnekler o derece azdır. Örneklerin toplamı 161’dir. Bunlardan 52’si ayetten, 7 tanesi hadisten, 32 tanesi şiirden, 76’sı da diğer sözlerden meydana gelmektedir. Bu istatistikler “alıştırmalar” kısmındakilerin haricindeki örnekler içindir. Görüldüğü gibi müellifler ağırlıklı olarak ayet ve hadislerden örnekler vermiştir. Bunların dışında da örnekler mevcuttur.

Genel olarak örneklerin arasında belli bir sıra takip edilmemiştir. Yani bazı eserlerde olduğu gibi ilk sırada ayet, sonra beyit gibi bir sıralama söz konusu değildir. Yeri geldiğinde sıradan örnekler ilk sırada gösterilmiştir. Birinci bölümde ifade edildiği gibi eserde ilk önce konuların Arapçası verilmiş, daha sonra Türkçe açıklaması

²²⁴ Çağmar, *Alıştırmalarla Belâgat Arapça Dilbilgisi*, 10.

zikredilmiştir. Örnekler de farklı şekillerde gösterilmiştir. Bazen konu anlatılırken orada çok kısa bir şekilde bir veya iki örnek verilmişken bazen de hiç zikredilmemiştir. Bazen Türkçe kısmında örnekler verilmiştir. Bazen de Arapça ve Türkçe kısmından sonra “el-emsile” başlığı altında birden fazla örnek gösterilmiştir. Verilen birçok örneğin uzatılmadan izahı yapılmıştır. Ayetlerin dışında diğer örnekler hareke verilmeden zikredilmiştir. Arapça olarak verilen örneklerin tercümesi yapılmamıştır. Türkçe kısmında zikredilen örnekler ayet olsun hadis olsun Arapça metni kullanılmadan sadece Türkçe olarak verilmiştir. Ayette genellikle konu ile ilgili kısmı zikredilirken, şiirde ise genellikle tam olarak gösterilmiştir. Verilen örneklerin ayet, hadis veya şiir olduğu belirtilmiştir.

Fatma Serap Karamollaoğlu’nun *Kur’ân Işığında Belâgat Dersleri* adlı eser ise daha önceden üç ciltten meydana geldiği zikredilmişti. Müellifin de ifade etmiş olduğu gibi anlaşılması daha zor olan konularda daha fazla örnek verilmiştir.²²⁵ Şimdi ise her ciltte örneklerin adedine değinilecektir. Öncelikle şunu belirtmek gerekir: Eserin isminden de anlaşılacağı gibi ayetler üzerinde konular işlendiği için en çok ayetlerden örnekler getirilmiştir. Birinci ciltte yani meânî ilminden kabul edilen konulardan 1033’ü ayet, 36’sı beyit, 3’ü hadis ve 257’si diğer sözlerden olmak üzere toplamda 1329 örnek zikredilmiştir. İkinci ciltte ise yani beyân ilminden kabul edilen konulardan 616’sı ayet, 88’i şiir, 1’i hadis ve 114’ü diğer sözlerden olmak üzere toplamda 1119 örnek verilmiştir. Üçüncü ciltte ise yani bedî’ ilminden kabul edilen konulardan 471’i ayet, 27’si beyit, 8’i hadis ve 15’i diğer sözlerden olmak üzere toplamda 521 örnek zikredilmiştir. Ayet ağırlıklı olsa da hadis ve şiirden de örnekler getirilmiştir. Bunların yanında atasözlerinden ve diğer nesir çeşitlerinden de örnekler verilmiştir. Bütün bunlar, anlatılan kurallarla ilgili Kur’ân’ı Kerim’den örnek bulunmadığı ya da bulunsa bile anlamayı kolaylaştıracağı düşünülen yerlerde şiirden veya nesirden örnekler getirilmiştir.²²⁶ Örneklerin içinde tekrarlananlar olsa da farklı konulara örnek olarak getirilmiş olmasından dolayı herhangi bir mahzurunun olmadığı söylenebilir.

²²⁵ Karamollaoğlu, *Kur’an Işığında Belağat Dersleri*, 10.

²²⁶ Karamollaoğlu, *Kur’an Işığında Belağat Dersleri*, 10.

Örneklerin tamamı Arapça olarak verilmiştir. Müellif, bunu konunun Kur'ân olmasına bağlamıştır.²²⁷

Örneklerin işlenişine gelince aslında aralarında belli bir öncelik sırası takip edilmemiştir. Konular veya kavramlar izah edildikten sonra örnekler getirilmiştir. Ayetler tam olarak verilmiştir. Konu ile ilgili kısım belli olsun diye de altı çizilmiştir. Ayetler ve diğer örneklerin izahı ve tercümesi yapılmıştır. Ayetlerin izahı uzatılmış olsa da anlatılmak istenen noktalar tam olarak anlaşılmıştır. Ayetlerin dışındaki örneklerin ekserinde hadis veya şiir olduğu ile ilgili bir malumat verilmemiştir. Kanaatimizce bu bir eksikliktir.

Süleyman Gür'ün *Anlatımlı Kur'ân Belâgatı* adlı eserinde de kurallar örneklerle izah edilmiştir.

Eserdeki örneklerin toplam adedi 310'dur. Bunların 269'u ayet, 41'i şiirden oluşmaktadır. Buradan ayetlere ağırlık verilmiş olması yazarın hadis veya şiire önem vermediği anlamına gelmemelidir. Zira müellif eserin te'lif nedenini, sadece Kur'ân ayetlerinin ele alındığı müstakil bir belâgat eserine ihtiyaç duyulması şeklinde açıklamıştır.²²⁸ Dolayısıyla ayetlerin ağırlıklı olarak verilmesi olması gerekendir.

Konular izah edildikten sonra örnekler zikredilmiştir. Genellikle konular izah edilirken şiir veya günlük örnekler kısaca verilmiştir. Ancak hemen sonrasında ayetlerden örnekler gösterilmiştir. Örnek olarak verilecek olan ayet bir tane ise rakamsız bir şekilde direk ayet verilmiştir. Birden fazla ayet verilecekse sırayla rakamlarla örnek 1, örnek 2, örnek 3 şeklinde gösterilmiştir. Bir konu için en fazla beş örnek zikredilmiştir. Örneklerin içinde tekrarlananlar olsa da farklı konulara örnek olarak getirilmiş olmasından dolayı herhangi bir mahzurunun olmadığı kanaatindeyiz. Ayetlerin konu ile ilgili kısmı verilmiştir. Ayetler fazlasıyla izah edilmiştir. Örnek olarak verilen ayetlerin bir kısmında konu ile ilgili kısmı çizilerek belirtilmiştir.

Fatih Akbaş'ın *Arapça Belâgat* adlı eserinde örneklerin sayısı toplamda 848 adettir. Bunların 523'ü ayet, 187'si beyit, 5'i hadisten ve 133'ü diğer sözlerden

²²⁷ Karamollaoğlu, *Kur'an Işığında Belâgat Dersleri*, 10.

²²⁸ Gür, *Anlatımlı Kur'an Belâgatı*, 16.

oluşmaktadır. Buradan da görüldüğü gibi büyük çoğunluk ayetlerden, daha sonra şiirlerden getirilmiştir. Bunların dışında kanaatimizce daha iyi anlaşılсын diye az da olsa sıradan örnekler de kullanılmıştır.

Konular veya kavramlar tanıtıldıktan sonra örnekler verilmiştir. Örnekler arasında belli bir öncelik sırası takip edilmemiştir. Örnekler tercümesi ile birlikte hareke verilerek gösterilmiştir. Yazarın da ifade etmiş olduğu gibi örneklerin tamamının izahı yapılmıştır. Örneklerin bazısında altı çizilerek veya anlaşılması güç kurallarda örnekler kelime kelime altı küçük harflerle ne olduğu yazılarak verilmiştir. Örneklerin ayet, hadis veya şiir olduğu gösterilmiştir. Örneklerin hepsi Arapça olarak zikredilmiştir.

Abdulhalim Abdullah'ın *Takrîbu'l-Belâgati'l-'Arabiyye* adlı eserinde ise örneklerin sayısı toplamda 302 adettir. Bunların 91'i ayet, 137'si şiir, 7'si hadis ve 67'si sıradan sözlerdir. Buradan daha fazla şiirlerden yararlandığı anlaşılmıştır. Bunların dışında az da olsa sıradan örneklerden de istifade edilmiştir.

Zikredilen birçok eserin aksine bu eserde örnekler konu veya kavram izahından önce verilmiştir. Konu izahı yapıldıktan sonra da örnekler vermeye devam edilmiştir. Örnekler arasında belli bir öncelik sırası takip edilmemiş, öyle ki bazı yerlerde sıradan örnekler ayetlerden önce verilmiştir. Örneklerin birçoğu anlaşılır bir şekilde izah edilmiştir. Şiirlerde geçen yabancı kelimeler dipnotta açıklanmıştır. Daha iyi anlaşılсын diye bazen örnekler tablolar şeklinde izah edilmiştir. Örnekler harekeli bir şekilde verilmiştir. Örneklerin tamamı Arapça olarak zikredilmiştir.

Mustafa Kırkız-Usâme İhtiyâr adlı müelliflerin *el-Muktezab fi'l-Belâgati'l-'Arabiyye* adlı eserlerinde ele alınan örneklerin tahliline gelince, eserde toplamda 426 adet örnek bulunmaktadır. Bunların 166'sı ayet, 120'si ise şiir ve 140'da diğer sözlerden oluşturmaktadır. Bu veriler alıştırmalar kısmında zikredilen örnekleri kapsamamaktadır. Bakıldığında yazar sadece ayet ve şiirlerden örnek getirmiştir. Bunların dışında talebeye daha anlaşılır olsun diye sıradan örneklerden de az da olsa verilmiştir.

Konular veya kavramlar izah edildikten sonra örnekler getirilmiştir. Getirilen örneklerin bir kısmı için çok kısa bir şekilde izah yapılmıştır. Şiirleri söyleyen kişi belli ise ismi verilmiştir. Beyitler ve ayetler harekeli bir şekilde zikredilmiştir. Şiirde geçen kelimelerin çok azı için izah yapılmıştır. Bazı örneklerde konu ile ilgili kısım çizilerek belirtilmiştir. Şiirlerde beytin tamamı verilmişken ayetlerde konu ile ilgili kısmı zikredilmiştir.

2.4. Alıştırmalar

Konular ve kavramlar yeteri kadar izah edilse de bir süre sonra unutulabilmektedir. Talebelerin derslere daha vakıf ve zinde olmaları için derslerin ortasında veya yazılan eserlerin, konuların sonunda bazı uygulamaların ve alıştırmaların olması gerekmektedir. İşte bundan dolayı bu başlığın altında ele alınan eserlerde alıştırma mahiyetinde uygulamalar var mı, varsa nasıl işlenmiş olduğu ile ilgili malumat verilecektir. Kanaatimizce bu tür uygulamalar hedef kitle olan okuyucular için fayda sağlamaktadır.

Hikmet Akdemir'in *Belâgat* adlı eserinde alıştırma mahiyetinde herhangi bir uygulamaya yer verilmemiştir.

Nusrettin Bollelli'nin *Belâgat (Beyân Me'âni Bedî' ilimleri) Arap Edebiyatı* adlı eserinde konuların çoğunda alıştırma gibi uygulamalara yer verilmemiştir. Alıştırmalar tümü meâni ve beyân bölümlerinde işlenmiştir. Alıştırmalarda ele alınan örneklerin toplamı 205'dir. Şiirlerden 69, Kur'ân-ı Kerim'den 79, hadisten 2, sıradan ve özlü sözlerden de 55 örnek işlenmiştir.

Farklı başlıklarda alıştırmalar işlenmiştir. Aşağıda farklı başlıklar birer örnekle gösterilmiştir.

a- “Aşağıdaki beyitlerdeki teşbih ile ilgili tahlilleri yapınız.”

Bu başlığa *كَأَنَّمَا الْمَاءُ فِي صَفَاءٍ * وَقَدْ جَرَى دَائِبُ الْجَيْنِ* : “Su akarken, o duruluğunda erimiş gümüş gibidir.” Bu şiirde; الْمَاءُ = su, müşebbeh; دَائِبُ الْجَيْنِ

= erimiş gümüş, müşebbehün bih; كَانَ = gibidir, teşbih edatı; فِي صَفَاءٍ = duruluğunda, teşbih yönüdür²²⁹ örnek olarak verilebilir.

- b- “Aşağıdaki misalleri okuyunuz ve teşbih’in hangi kısma girdiğini belirtiniz.”

Bu başlığa أَلِيمٌ سِرَاجٌ أَمْتِهِ فِي الْهَدَايَةِ وَتَبْدِدَ الظَّلَامِ : “Âlim, hidayette ve karanlığı dağıtmada milletin lambasıdır.” (Müekked ve mufassal teşbihtir.)²³⁰ bu şiir örnek olarak verilebilir

- c- “Aşağıdaki beyitleri okuyunuz ve bu beyitlerde bulunan teşbih nevilerini tespit ediniz.”

Bu başlığa تَزْدَحِمُ الْفَصَادُ فِي بَابِهِ – وَالْمَنْهَلُ الْعَذْبُ كَثِيرُ الرَّحَامِ : “Kasdedenler (ihtiyaç sahipleri), onun kapısında izdiham meydana getirirler. Çünkü tatlı su kaynağı çok kalabalık olur.”²³¹ bu şiir örnek olarak verilebilir.

- d- “Aşağıdaki misallerdeki teşbihin niçin “teşbih-i maklub” olduğunu açıklayınız.”

كَانَ النَّسِيمَ فِي الرَّقَّةِ أَخْلَافُهُ : “Meltem rüzgârı, sanki incelikte onun ahlakıdır.”²³² Bu cümle örnek olarak verilebilir.

- e- “Aşağıdaki beyitlerde bulunan istiâreleri ve tahlillerini okuyunuz.”

عَضَّنَا الدَّهْرُ بِنَابِهِ – لَيْتَ مَا حَلَّ بِنَابِهِ : “Zaman, bizi köpek dişleri ile ısırды. Keşke başımıza gelen (onun) başına da gelseydi.”²³³ Bu şiir örnek olarak verilebilir.

- f- “Aşağıdaki ayetlerde ve diğer ibarelerde bulunan istifhamların manalarını öğreniniz.”

²²⁹ Bolelli, *Belâgat*, 38.

²³⁰ Bolelli, *Belâgat*, 44.

²³¹ Bolelli, *Belâgat*, 67.

²³² Bolelli, *Belâgat*, 78.

²³³ Bolelli, *Belâgat*, 109.

هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ : “İyiliğin mükâfatı, iyilikten başka bir şey olur mu?”²³⁴ Bu ayet örnek olarak verilebilir.

Bu uygulamaların bir kısmında müellif, genellikle bir veya iki örnekle izah yapmış ve gerisini talebeye bırakmıştır. Bir kısmında da müellif hepsini tahlil ederek vermiştir.

Tacettin Uzun ve diğer müelliflerin te’lif etmiş oldukları *Anlatımlı Belâgat* adlı eserde alıştırılmalara yer verilmiştir. Toplamda 30 ayrı konuda alıştırılmalara yer verilmiştir. Toplamda alıştırılmalarda yer alan örneklerin adedi 114’tür. Ayetlerden 22, hadislerden 6, şiirden 62 ve sıradan örneklerden de 24 adet örnek kullanılmıştır. Her konudan sonra alıştırılmalara yer ayrılmıştır. “Alıştırılmalar” başlığı altında örnekler verilerek çözümleri istenmiştir. En az iki, en fazla yedi soru sorulmuştur. Alıştırılmalar tam manasıyla karşı tarafa bırakılmıştır. Eserin sonunda verilen alıştırılmaların detaylı çözümlerine yer verilmiştir.

Farklı başlıklarda alıştırılmalar işlenmiştir. Aşağıda farklı başlıklardan birer örnek verilmektedir.

- a- “Aşağıdaki ibarelerde geçen haber ve inşa cümlelerinin; cümledeki mäsned ve mäsnedün ileyh’i belirtiniz.”

Bu başlığa, أَلَا لَيْتَ الشَّبَابَ يَعُودُ يَوْمًا “Keşke gençlik dönüp gelseydi.”²³⁵ örneği verilebilir.

- b- “Aşağıdaki ibarelerde hangi anlatım metodu takip edilmiştir? Açıklayınız.”

“Derken şeytan,²³⁶ فَوَسَّسَ إِلَيْهِ الشَّيْطَانُ قَالَ يَا آدَمُ هَلْ أَدُلُّكَ عَلَى شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَّا يَبْلَى onun aklını karıştırıp Ey Âdem! Sana eBedî’lik ağacını ve sonu gelmez bir saltanatı göstereyim mi?” Bu ayeti kerime örnek olarak verilebilir.

- c- “Aşağıdaki cümleleri harekeleyip tercüme ediniz. Seci’leri gösteriniz.”

²³⁴ Bolelli, *Belâgat*, 278.

²³⁵ Uzun vd., *Anlatımlı Belâgat*, 32.

²³⁶ Uzun vd., *Anlatımlı Belâgat*, 103.

Bu başlığa, *اللَّهُمَّ اَعْطِ مُنْفِقًا خَلْفًا وَاَعْطِ مُمْسِكًا تَلَفًا* “Allah’ım infak edilenin yerini doldur, tutulan ve harcanmayan malı da helak et!”²³⁷ hadisi örnek verilebilir.

Cüneyt Eren ile Vecih Uzunoğlu’nun *Hulâsâtu’l-belâga*, M. Sadi Çöğenli’nin *Ayet ve Hadis Örnekli Arapça Belâgat*, Ali Bulut’un *Belâgat (Meânî-Beyân-Bedî’)* adlı eserlerinde alıştırma mahiyetinde herhangi bir uygulamaya rastlanmamıştır.

Mehmet Edip Çağmar’ın *Alıştırmalarla Belâgat* adlı eseri isminden de anlaşılacağı gibi alıştırmalarla dolu bir eserdir. Eserde her başlıktan sonra değil, genel olarak konunun tam manasıyla bitiminden sonra alıştırmalara yer verilmiştir. Toplamda eserde 13 alıştırmaya yer verilmiştir. Her alıştırmada çeşitli başlıklarla bazen kırkı bulan uygulamalara yer verilmiştir. Alıştırmalar genellikle ayet, hadis ve şiir başlıklarıyla birbirlerinden ayrı bir şekilde verilmiştir. Toplamda 783 adet örnekten meydana gelmektedir. Bunların 183’ü ayetten, 142’si hadisten, 166’sı şiirden ve 292’si de normal sözlerden oluşmaktadır. Bazı yerlerde uzun Arapça bir metin verilerek onun tahlili istenmiş, bazen de müellif tarafından oluşturulan örnekler üzerinden tahliller istenmiştir. Bu uygulamalar genellikle Arapça verilmiştir. Bazen bunların açıklanması bazen incelenmesi bazen verilen metinleri konuya uyarlanması istenmiştir. Karşılaştırmalı, Türkçe verilen metinleri konuya uyarlayarak Arapçaya çevrilmesi, Türkçe olarak konu ile alakalı bazı kuralların doğru olup olmadığı şeklinde uygulamalar da mevcuttur. Boşlukları doldurma, cümle oluşturma, Arapça cümle kurma, hatalı cümleleri düzeltme kategorilerinde alıştırmalar da vardır.

Farklı başlıklarda alıştırmalar işlenmiştir. Şimdi bu başlıklar birer örnekle gösterilecektir.

a- “Fasih olmayan cümleleri altlarında belirtilen sebep ile birlikte düşünün.”

Bu başlığa, *كَرِيمُ الْجَرَشِيِّ شَرِيفُ النَّسَبِ* – *أَعَزُّ الْقَبْرِ* : “O; ismi mübarek, unvanı meşhur, nefsi cömert ve soyu şerefli.”

“(nefis) anlamında olup tenafürü ihtiva etmektedir.” *الْجَرَشِيُّ* ²³⁸

²³⁷ Uzun vd., *Anlatımlı Belâgat*, 149.

²³⁸ Çağmar, *Alıştırmalarla Belâgat Arapça Dilbilgisi*, 36.

- b- “Aşağıdaki belâgat kurallarının doğru olup olmadığını tespit ediniz.”

Buna, fesâhat ıstılahı kelim, mütekellim ve kelime kavramlarının tümü için geçerlidir.²³⁹ örnek olarak verilebilir.

- c- “Aşağıdaki cümlelerde geçen iltifat örneklerini aşağıda verilen bilgilere göre açıklayınız.”

سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَا الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا
“Bir gece, kendisine ayetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu Mescid-i Haram’dan, çevresini mübarek kıldığımız Meccid-i Aksa’ya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir; o, gerçekten işiten ve görendir.” Önce الَّذِي أَسْرَى gelmiş, sonra لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا daha sonra da هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ gelmiştir. Bu başlığa bu ayet örnek olarak verilebilir.

- d- “Gelecek cümleleri Arapça’ya tercüme ederek amaçlarını belirtiniz.”

Bu başlığa, “Gerçekten doğru yolda devam edersen hayatın düzelir.”²⁴⁰ cümlesi örnek olarak verilebilir.

- e- “Aşağıdaki ayetleri haberi, inşai ve mecâzi isnad ıstılahları açısından açıklayınız.”

(الْعَلَاَقَةُ: مَكَائِيَّةٌ) ²⁴¹ “Yer yüzü yükünü dışarıya çıkarttı.” وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا
Bu ayet, başlık için örnek olarak verilebilir.

- f- “Aşağıda verilen cümleleri altlarında verilen bilgilere göre, Arapçaya çevirerek onlarda bulunan müsned ve müsnedün ileyh hakkında bilgi veriniz.”

Bu başlığa, “Ey genç! Ömründen birçok gün boş geçti.” *müsnedün iley nekre olsun.*²⁴² örneği verilebilir.

- g- “Misalde olduğu gibi gelecek kelime gruplarından inşai cümleleri oluşturunuz.”

²³⁹ Çağmar, *Alıştırmalarla Belâgat Arapça Dilbilgisi*, 80.

²⁴⁰ Çağmar, *Alıştırmalarla Belâgat Arapça Dilbilgisi*, 82.

²⁴¹ Çağmar, *Alıştırmalarla Belâgat Arapça Dilbilgisi*, 103.

²⁴² Çağmar, *Alıştırmalarla Belâgat Arapça Dilbilgisi*, 152.

gibi.²⁴³ لا نَتَنَظَّرُ بَعْدَ ذَلِكَ عَفْوَاً : (نَتَنَظَّرُ, ذَلِكَ, بَعْدَ, عَفْوَاً, لا)

h- “Aşağıdaki cümleleri kasır halinden kasırsız hale dönüştürün.”

Bu başlığa, لا إِمَامَ سِوَى الْعَلِيِّ “Ali’den başka imam söz konusu olamaz.”²⁴⁴ cümlesi örnek olarak verilebilir.

i- “Aşağıdaki cümleleri uygun teşbih rükünleri ile tamamlayınız.”

Bu başlığa, الْعُمُرُ.....الضَّيْفُ²⁴⁵ bu cümle olarak verilebilir.

j- “Aşağıdaki kelimeleri vech-i şebek olarak cümlede kullanınız.”

(الشَّجَاعَةُ, الصِّدْقُ, النُّورُ, الْأَدَبُ, الْجُلْمُ) gibi.

k- “Aşağıdaki iki ayette olduğu gibi gelecek ayetlerdeki altı çizili kelimelerde bulunan mecâz-ı mürselleri açıklayınız ve onların anlamlarını öğreniniz.”²⁴⁶

“Ramazan ayına yetişen oruç tutsun. (Bakara 185)” ayeti buna örnek olarak verilebilir.

l- “Aşağıdaki örnekte olduğu gibi Türkçe cümlelerin altında yazılmış kelimeleri kullanarak verilen cümleleri Arapça’ya çeviriniz ve parantez içindekilerin kinaye sanatı ile ifade edilmesini sağlayın.” “Ona parmakla işaret edilir (değerlidir).”

الْبَنَانُ²⁴⁷ يُشَارُ

Teysîr ez-Ziyâdât-Yaşar Acat adlı müelliflerin *Yabancılar için Arap Dili Belâgati* adlı eserlerinde alıştırmalara yer verilmiştir. Eserde verilen uygulamalar konuların hemen ardında değil, dördüncü bölüm bu uygulamalara tahsis edilerek verilmiştir. Sadece bazı konular ile ilgili sorular sorulmuştur. Toplamda 70 örnek işlenmiştir. Yedi tanesi şiirden, iki tanesi hadisten, yirmi tanesi şiirden ve kırk bir tanesi de normal sözlerden meydana gelmektedir. Önce şıklı sorular sorulmuş, ardında

²⁴³ Çağmar, *Alıştırma ve Belâgat Arapça Dilbilgisi*, 193.

²⁴⁴ Çağmar, *Alıştırma ve Belâgat Arapça Dilbilgisi*, 225.

²⁴⁵ Çağmar, *Alıştırma ve Belâgat Arapça Dilbilgisi*, 323.

²⁴⁶ Çağmar, *Alıştırma ve Belâgat Arapça Dilbilgisi*, 344.

²⁴⁷ Çağmar, *Alıştırma ve Belâgat Arapça Dilbilgisi*, 415.

da cevapları verilmiştir. Daha sonra konu ile ilgili bazı bilgiler verilmiş, bunların doğru olup olmadığı sorulmuş, ardında da cevapları verilmiştir. Bazı yerlerde tabloda altı çizilmiş örnekler ile ilgili soru sorma şekilleri de mevcuttur. Soruların tamamı çözümlüdür. Soruların hepsi Arapça olarak verilmiştir. Aslında söz konusu eserde yer alan sorulara alıştırma olarak değerlendirilmez. Zira söylendiği gibi tüm soruların cevabı ve izahı yazarlar tarafından yapılmıştır. Ancak yine de sorulara ayrı bir bölüm açıldığı için alıştırma başlığı altında zikredilmesi uygun görülmüştür.

Farklı şekillerde olan alıştırmalar birer örnekle şöyle gösterilebilir.

- a- “ ضَعْ دَائِرَةً حَوْلَ رَمْزِ الْإِجَابَةِ الصَّحِيحَةِ ” yani doğru cevabı daire içine al.” Buna şu örnek olarak verilebilir:

تُعَدُّ لَفْظَةُ غُسْلُوجٍ وَهِيَ بِمَعْنَى غُصْنٍ :

(أ) فصيحة (ب) خفيفة على السمع (ج) غريبة (د) مألوفة²⁴⁸

- b- ضَعْ إِشَارَةً صَحَّحْ أَوْ خَطَّأً أَمَامَ كُلِّ عِبَارَةٍ مِنَ الْعِبَارَاتِ الْآتِيَةِ ” yani aşağıdaki bilgilerden doğru olana doğru işaretini, yanlış olana da yanlış işaretini koy.”

Buna, “Bir bayanın edepli olmasındaki güzellik, çiçeğin güzelliği gibidir.”²⁴⁹ örnek olarak verilebilir.

- c- “ مَا نَوْعُ الْإِسْتِعَارَةِ فِي مَا تَحْتَهُ خَطٌّ ” yani altı çizili kelimenin istiârenin hangi çeşididir?”

Buna “طلع البدر علينا من ثنية الوداع” “Ay doğdu üzerimize veda tepelerinde.” örnek olarak verilebilir.²⁵⁰

Fatma Serap Karamollaoğlu’nun *Kur’ân Işığında Belâgat Dersleri*, M. Sadi Çögenli’nin *Ayet ve Hadis Örneklî Arapça Belâgat*, Süleyman Gür’ün *Anlatımlı Kur’ân Belâgati* ile Fatih Akbaş’ın *Arapça Belâgat* adlı eserlerinde alıştırma mahiyetinde herhangi bir uygulamaya veya sorulara yer verilmemiştir.

²⁴⁸ Az-Ziyadat - Acat, *Yabancılar İçin Arap Dili Belâgati*, 88.

²⁴⁹ Az-Ziyadat - Acat, *Yabancılar İçin Arap Dili Belâgati*, 90.

²⁵⁰ Az-Ziyadat - Acat, *Yabancılar İçin Arap Dili Belâgati*, 91.

Abdulhalim Abdullah'ın *Takrîbu'l-Belâgati'l-'Arabiyye* adlı eserinde alıştırma mahiyetinde uygulamalar mevcuttur. Eserde farklı konularda 35 alıştırma bulunmaktadır. Bunların haricinde genel alışırmalar var ki bunların ise adedi dördttür. Her konunun arkasında alıştırma verilmiştir. Bir konunun alt başlıkları olduğunda alt başlıklardan hemen sonrasında alışırmalar verilmiştir. Genel olarak konu tamamlandığında “tedrîbâtun amme”, yani “genel alışırmalar” başlığı altında sorular sorulmuştur. Mesela teşbih başlığı altında muekked, mufassal, mursel gibi birçok konu işlenmiştir. Her birisinden sonra bir alışırmaya yer verilmiştir. Teşbih konusu tamamıyla bittiğinde ise teşbihin tüm konuları ile ilgili “tedrîbâtun amme” başlığı altında sorular sorulmuştur. Daha sonra istiâre konusu tam olarak bittiğinde de teşbihi ve istiâreyi içine alacak şekilde sorular sorulmuştur. Beyân veya diğer ilimler olsun konular tam manasıyla bittiğinde ise “numûzec imtihânî” başlığı altında test ve klasik sorular sorulmuştur. Toplamda alışırmalarda 475 adet örnek geçmektedir. Bunlardan 156'sı ayet, 9'u hadis, 146'sı şiir ve 164'ü de sıradan sözlerden oluşmaktadır.

Alışırmalar farklı şekillerde uygulanmıştır. Farklı olan başlıklar birer örnekle aşağıda gösterildiği gibidir.

a- “أَكْمَلُ الْجُمْلِ الْآتِيَّةِ بِسَجْعٍ مُنَاسِبٍ”²⁵¹

1. مَنْ عَاشَ مَاتَ

2. أَلَرَّجَالُ بِأَفْعَالِهِمْ

3. أَيْنَ الْأَبَاءُ وَالْأَجْدَادُ

b- “هَاتِ ثَلَاثَ جُمْلٍ مِنْ إِنشَائِكَ فِي كُلِّ مِنْهَا جِنَاسٌ تَامٌّ”²⁵²

c- “عَرَّفَ الْمَوَازِنَةَ”²⁵³

d- “بَيَّنَ التَّوْرِيَةَ فِيمَا يَأْتِي”²⁵⁴

قال تعالى (وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ)

²⁵¹ Abdullah, *Takrîbü'l-Belağati'l-'Arabiyye*, 30.

²⁵² Abdullah, *Takrîbü'l-Belağati'l-'Arabiyye*, 36.

²⁵³ Abdullah, *Takrîbü'l-Belağati'l-'Arabiyye*, 40.

²⁵⁴ Abdullah, *Takrîbü'l-Belağati'l-'Arabiyye*, 69.

قال تعالى (وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُم بِاللَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُم بِالنَّهَارِ)

e- ²⁵⁵ ”إِخْتَرُ نَوْعَ الْبَدِيعِ فِي الْجُمَلِ اللَّاتِيَّةِ“

1. الْبَدِيعُ فِي قَوْلِ شَاعِرٍ

فَدَارِهِمْ مَا دُمْتُ فِي دَارِهِمْ وَأَرْضِهِمْ مَا دُمْتُ فِي أَرْضِهِمْ

أ.سجع ب.جناس ج. ردّ عجز على الصدر د.إقتباس

f- ²⁵⁶ ”تَرْجَمُ ثَلَاثَ تَشْبِيهَاتٍ تُحِبُّهَا مِنْ لُغَتِكَ“

g- ²⁵⁷ ”حَلَّلَ التَّشْبِيهَ الْآتِي“

أَنْتَ مِثْلُ الْغُصْنِ لِينًا وَشَبِيهِ الْبَدْرِ حُسْنًا

h- ²⁵⁸ ”حَوْلَ التَّشْبِيهَاتِ اللَّاتِيَّةِ حَسَبَ الْمَطْلُوبِ بَيْنَ الْقَوْسَيْنِ“

كُلُّ الرِّيَاحِينَ جُنْدٌ وَهُوَ الْأَمِيرُ الْأَجَلُ

(حَوْلَ إِلَى تَشْبِيهِ تَامٍ)

I. ”رَكَّبَ اسْتِعَارَةً فِي الْجُمَلِ اللَّاتِيَّةِ كَمَا فِي الْمِثَالِ

أ.أَشْرَقَتِ الشَّمْسُ.....

ب.هَطَلَ الْمَطَرُ.....

ج.إِسْتَدَّ الْمَطَرُ.....

i- ²⁵⁹ ”أَكْمِلِ التَّعْرِيفَاتِ بِالْجَوَابِ الصَّحِيحِ“

اسْتِعْمَالُ اللَّفْظِ فِي غَيْرِ مَا وُضِعَ لَهُ أَوْ فِي غَيْرِ مَعْنَاهُ الْأَصْلِيِّ. هُوَ

Mustafa Kırkız ve Usâme İhtiyâr'ın *el-Muktezab fî 'l-Belâgatil- 'Arabiyye* adlı eserinde ise alıştırma yer verilmiştir. Toplamda 17 ayrı alıştırma bulunmaktadır.

²⁵⁵ Abdullah, *Takrîbü 'l-Belağati 'l-Arabiyye*, 82.

²⁵⁶ Abdullah, *Takrîbü 'l-Belağati 'l-Arabiyye*, 102.

²⁵⁷ Abdullah, *Takrîbü 'l-Belağati 'l-Arabiyye*, 108.

²⁵⁸ Abdullah, *Takrîbü 'l-Belağati 'l-Arabiyye*, 119.

²⁵⁹ Abdullah, *Takrîbü 'l-Belağati 'l-Arabiyye*, 164.

Meâni bölümünde 13, beyânda 3, bedî'de 1 alıştırma zikredilmiştir. Her konu bitiminde alışırtmalara yer verilmiştir. Toplamda 194 örneğe yer verilmiştir. Bunlardan 83'ü ayet, 2'si hadis, 194'ü şiir ve 83'ü de sıradan sözlerden oluşmaktadır. Alışırtmalar “Tatbîkât” başlığı ile gösterilmiştir.

Eserde yer alan alışırtmalar farklı şekillerde bulunmaktadır. Başlıkları birer örnekle şu şekildedir.

- a- “ ضَعَّ إِشَارَةَ الصَّحِّحِ أَمَامَ الْعِبَارَةِ الصَّحِيحَةِ وَإِشَارَةَ الْخَطَا أَمَامَ الْعِبَارَةِ غَيْرِ الصَّحِيحَةِ ” yani aşağıdaki bilgilerden doğru olana doğruluk işaretini, hatalı olana da yanlışlık işaretini koyunuz.

() (البلاغة وصف للكلمة المفردة

() (الفصاحة تكون وصفا للكلام, ولا تكون وصفا للكلمة

() (كل كلام فصيح يبلغ²⁶⁰

- b- “ لَخُنْتُ الْإِجَابَةَ الصَّحِيحَةَ لِأَعْرَاضِ الْخَبَرِ مِمَّا يَأْتِي ” Aşağıdaki doğru şıkkı işaretleyiniz
(رَبِّ إِنِّي وَضَعْتُهَا أُنْثَى (Ali İmran 36)

أ. التحسر ب. الخوف ج. السرور²⁶¹

- c- “ أَخْرَجَ الْكَلِمَةَ الْغَرِيبَةَ عَنِ السِّيَاقِ مِمَّا يَأْتِي ”²⁶² yani, aşağıdaki bilgilerden yanlış olanı çıkartınız.

الانشاء الطلبی :

امر ونهي وتعجب واستفهام ونداء

- d- “ أَكْتُبُ فِي كُلِّ فَرَاغٍ مَا يُنَاسِبُ الْإِجَابَةَ الصَّحِيحَةَ ” yani aşağıdaki boşluklara uygun olan cevabı yazınız.

النهي طلب عن الفعل علي وجه²⁶³

²⁶⁰ Kırkız - İhtiyâr, *El Muktedabu Fil Belağati Arabiyyeti*, 20.

²⁶¹ Kırkız - İhtiyâr, *El Muktedabu Fil Belağati Arabiyyeti*, 30.

²⁶² Kırkız - İhtiyâr, *El Muktedabu Fil Belağati Arabiyyeti*, 33.

²⁶³ Kırkız - İhtiyâr, *El Muktedabu Fil Belağati Arabiyyeti*, 39.

e- “أَذْكُرُ تَعْرِيفَ كُلِّ مِمَّا يَأْتِي”

.....الْإيجاز

.....الْمُسَاوَاةُ

.....الْإِطْنَابُ²⁶⁴

f- “صَحَّحَ الْخَطَأَ فِي الْعِبَارَاتِ الْآتِيَةِ حَيْثُ وَجَدَ” yani, aşağıda verilen bilgilerden varsa yanlış olanını düzeltin.

إذا أريد إفادة السامع بحكم فأي لفظ يدل عليه فالأصل حذفه .

أي لفظ علم من الكلام لدلالة باقية عليه فالأصل ذكره .²⁶⁵

g- “هَاتِ مِثْلًا لِكُلِّ مِمَّا يَأْتِي”²⁶⁶

1. مجاز مفرد مرسل.....

2. مجاز مفرد بالاستعارة.....

3. مجاز مركب مرسل.....

Arapça bir eser olduğu için Türçeden örnek verilmemiştir.

²⁶⁴ Kırkız - İhtiyâr, *El Muktedabu Fil Belağati Arabiyyeti*, 60.

²⁶⁵ Kırkız - İhtiyâr, *El Muktedabu Fil Belağati Arabiyyeti*, 68.

²⁶⁶ Kırkız - İhtiyâr, *El Muktedabu Fil Belağati Arabiyyeti*, 90.

SONUÇ

Ülkemizde ders kitabı olarak yazılan belâgat eserleri hakkında bir çalışma olmadığı için araştırmamız önem arz etmektedir. Çalışmamızda tarama yöntemiyle ders kitabı mahiyetindeki eserler tek tek muhtevası, metodu, örnekleri ve alıştırma ları açısından incelenmiş ve bu eserlerin birçok açıdan birbirinden farklı olduğu ortaya konulmuştur. Ortaya konulan farklılıklara aşağıda verilmektedir. Bazı yazarlar belâgatin üç ana bölümünü ele almışken bazıları ise sadece meânî ve bedî' bölümlerini işlemiştir. Her bölüme ait konuların tamamını ele alanlar olduğu gibi talebenin belâgatten haberdar olması mahiyetinde konuların sadece bir kısmını ele alan yazarlar da bulunmaktadır. Fatma Serap Karamollaoğlu'nun *Kur'ân Işığında Belâgat Dersleri* adlı eserinin diğer eserlere nisbeten konuları en fazla olan eser olduğu tespit edilmiştir. Aynı şekilde konuları en az olan çalışma da *Yabancılar İçin Arap Dili Belâgati* adlı eserdir. Eserlerin içinde en dikkat çeken olan Abdulhalim Abdullah'ın *Takrîbu'l-Belâgati'l-'Arabiyye* adlı eserinde klasik eserlerin metodu bırakılmış, yeni bir metot ile konuları ve örnekleri ele alınmıştır. Belâgat Kavramlarının Arapça ve Türkçesini verenler olduğu gibi sadece Arapça ya da sadece Türkçe verenler de olmuştur. Bazı eserlerde yer alan bilgilerin kaynağı dipnot kısmında belirtilmişken bazı eserlerde ise belirtilmemiştir. Kimi eserlerde yazara özgü düşüncelere rastlanmışken kimi eserlerde bu tür düşüncelere rastlanmamıştır.

Yazarların bir kısmı her kavrama doyurucu hatta fazlasıyla örnek getirmişken diğer bir kısmı bazı kavramlara örnek getirmemiş ya da çok az örnek getirmiştir. Bazı eserlerde getirilen örneklere herhangi bir açıklama yapılmamışken diğer eserlerde ise konuları, örnekleri talebenin zihnine yaklaştıracak şekilde izah edilmiştir. Bazı eserlerde konudan önce örnekler zikredilmişken bazı eserlerde ise konudan sonra zikredilmiştir. Bazı yazarlar örnekleri ayet, hadis, şiir vs. şeklinde belli bir sırayı takip edecek şekilde verirken, kimisi de karışık bir şekilde vermiştir. Bazı eserlerde sadece ayetlerden örnek getirilmiştir. Karamollaoğlu'nun *Yabancılar İçin Arap Dili Belâgati* ve Süleyman Gür'ün *Anlatımlı Kur'ân Belâgati* adlı eserleri bu konuda başta gelmektedir. Ele alınan eserlerde genellikle klasik eserlerde geçen örnekler verilmişken M. Edip Çağmar adlı yazarın eserinde ise klasik kitaplardaki örneklerin yanında diğer eserlerde geçmeyen örneklerin olduğunu söyleyebiliriz.

Talebenin zihnini canlı tutmak adına eserlerin bir kısmında konuların sonunda alıştırmalar, sorular kısmı zikredilmiştir. Söz konusu bu alıştırmalar da eserden esere değişiklik göstermektedir. Kimi yazarlar soru ile beraber cevabını vermişken kimisi de vermemiştir. Aynı şekilde tek bir çeşit soru soranlar olduğu gibi her çeşit soru soranlar da bulunmaktadır. Bu açıdan özellikle Mehmet Edip Çağmar'ın ve Mustafa Kırkız'ın eserlerinin faydalı olacağı tespit edilmiştir.

Bazı eserlerde konuların, örneklerin ve izahların fazlasıyla uzatılmış olmasının konuyu anlaşılaktan ziyade karmaşıktırdığı, kısa olmasının da anlaşılmasını güçleştirdiği görülmüştür.

Üniversitelerde okuyan öğrenciler için az ve öz olan; alıştırmaları bol olan eserlerin daha yararlı olacağı düşünülmektedir. Örneklerin ayet mi, hadis mi ya da şiir mi olduğu metin içinde veya dipnotta belirtilmesi daha yerinde olacaktır. İlahiyat fakülteleri veya İmam-hatip liseleri gibi kurumlarda öğrenciler için her konuyu ele alan, detaylandıran, birden fazla tanıma yer veren eserlerin de, mananın kapalı kalacağı şekilde kısa kesilen eserlerin de pek yararlı olmayacağı düşünülmektedir. İmam-hatip liseleri ve İlahiyat fakülteleri gibi kısa süreli kurumlarda öğrenciye lazım olabilecek konuları içeren, tanımları net olan, yabancı kelimelerin olması gerektiği yerlerde izahı yapılan, ihtilaflardan ziyade genel görüş belirten ve sadece klasik eserlerde geçen örnekler değil öğrencinin zihnine yaklaştıracak yeni örneklerin olduğu eserlerin okutulmasının daha faydalı olacağı düşünülmektedir. Aynı şekilde örneklerin belli bir sıra içerisinde verilmesi, örneklerin ayet mi hadis mi vs. olduğu belirtilmelidir. Yine de çalışmada ele alınan eserlerin büyük bir kısmının öğrenciler için mütalaa veya derse hazırlıklı olmak için yararlı olacağı söylenebilir. Bu çalışma sonucunda şunu söyleyebiliriz: M. Edip Çağmar, Abdulhalim Abdullah ve Mustafa Kırkız'ın eserleri talebelere yönelik ders kitabı mahiyetindeki eserlerdir. Alıştırmalar kısmı eksik olan eserler de ders kitabı niteliği taşımasa da yararlanılabilecek kaynaklardır. Zira herbirinin özgün ve diğerlerinden farklı bir yanı bulunmaktadır.

Sonuç olarak ülkemiz genelinde belâgat alanında bu kadar eserin yayınlanmış olması sevindiricidir. Farklılıkları ve özgün yanları olan bu eserlerin kıyaslamalı bir şekilde ele alındığı bu çalışma literatürdeki bir boşluğu da gidermek amacındadır. Araştırmamızda elde edilen veriler akademik camia ve Arap Dili ile ilgilenen

araştırmacılar için önemli katkı sağlayacaktır. Aynı zamanda çalışmada elde edilen veriler ışığında niversite ve lise ders kitaplarının şekillenmesi boyutunda eğitimciler araştırmamızın sonuçlarından istifade edebilecektir.

KAYNAKÇA

- Abdullah, Abdulhalim. *Takribü'l-Belağati'l-Arabiyye*. Akdem Yayınları, 2021.
- Akbaş, Y. Fatih. *Arapça Belâgat Meani-Beyân-Bedî'*. Cantaş Yayıncılık, 2017.
- Akdemir, Hikmet. *Belâgat Meani-Beyân-Bedî'*. İstanbul : Nizamiye Akademi, 2016.
- Altun, Ahmet. *Türklere Arapça Kelime ve Gramer Öğretim Yöntem ve Teknikleri Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. Yalova: Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.
- Aşılmacı, İbrahim. *Pakistan Medreselerine Bir Model Olarak İmam Hatip Okulları*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1. Basım, 2014.
- Aybey, Salih, Seyfullah Kara. *Klasikten Moderniteye Geçiş Bağlamında Türkiye'de Dini Eğitim*. İstanbul: İlahiyat Yayınları, 2022.
- Ez-Ziyâdât, Teysîr - Acat, Yaşar. *Yabancılar İçin Arap Dili Belâgatı*. Kitabı Yayınevi, 2013.
- Bağcı, Musa. "Medrese Eğitiminde Hadis Birikimi". *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi 1* (Nisan 2009), 45-59.
- Baran, Mehmet Taha. "Din Eğitiminde Şark Medreselerinin Dünü Bugünü ve Yarını", *Yecder III. Ulusal Din Görevlileri Sempozyum Tebliğleri*. 259-272. İstanbul: Pelikan Basım, 2013.
- Bolelli, Nusrettin. *Belâgat : Beyân-Meani-Bedî' İlimleri Arap Edebiyatı*. İstanbul : Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı (İFAV), 2001.
- Bolelli, Nusrettin. *Belâgat Tarihi*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2018.
- Bor, Adil. *Dünü ve Bugünüyle Haseki Dini Yüksek İhtisas Merkezi*. İstanbul: Haseki Mezunları ve Mensupları, 2020.
- Bulut, Ali. *Belâgat :Meânî-Beyân-Bedî'*. İstanbul : M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı, 2013.
- Bozkurt, Nebi. "Medrese". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 28/323-327. Ankara: TDV Yayın Matbaacılık, 2003.
- Çağmar, M. Edip. *Alıştırmalarla Belâgat Arapça Dilbilgisi*. Ensar Neşriyat, 2023.
- Çağmar, M. Edip. "Siirt ve Çevresindeki Medreselerde Eğitim". *Uluslararası Siirt Sempozyumu*. 668-681. İzmir: Birleşik Matbaacılık, 2007.

- Çiçek, Halil. “Yakın Dönemde Cizre Medreseleri”, *Hz Nuh’tan Günümüze Cizre Sempozyumu*; ed. Metin Tuncel vd. 125-134. İstanbul: Emin Matbaa, 1999.
- Çögenli, M. Sadi. *Ayet ve Hadis Örnekli Arapça Belâgat*. Cantaş Yayıncılık, 2018.
- DEU, Dokuz Eylül Üniversitesi. “Ali Cüneyt Eren”. Erişim 12 Aralık 2023. https://ilahiyat.deu.edu.tr/files/cuneyt_cv_ozet1.pdf
- Dini Yüksek İhtisas Merkezleri. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 2020.
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. İhtisas Eğitim Programı. Erişim 24 Nisan 2024. <https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr>
- Ekşi, Yakup. *Dini Yüksek İhtisas Merkezlerinin Eğitim Süreçlerinin Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi*. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- EE, Eski Eserler. “Mehmet Vecih Uzunoğlu”. Erişim 12 Aralık 2023. <http://www.eskieserler.net/yazardetayi.php?id=3920>
- Gür, Süleyman. *Anlatımlı Kur’an Belâgatı : Meani-Beyân-Bedî’*. İstanbul : Rağbet Yayınları, 2017.
- İNDYTURK, Independent Türkçe. “İmam Hatiplerin Tüm Okullar Arasındaki Oranı”. Erişim 23 Nisan 2024. <https://www.indyturk.com/node/554846>
- Işıkdöğün, Yıldız. "Güneydoğu Medreselerinde Eğitim-Öğretim Faaliyetleri: Mardin Örneği", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 53/2 (Ağustos 2012), 43-84.
- Kardaş, Abdurrahman. *Medrese Öğrencilerinin Eğitimsel Tercihlerine İlişkin Bir Araştırma*. Gaziantep: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Karamollaoğlu, Fatma Serap. *Kur’an Işığında Belağat Dersleri : Meani İlmi*. İstanbul : İşaret Yayınları, 2013.
- Kardaş, Abdurrahman. *Medrese Öğrencilerinin Eğitimsel Tercihlerine İlişkin Bir Araştırma*. Gaziantep: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.
- Kasım Koca, Hüseyin. “Medreseler ve Cumhuriyet Dönemi Medrese Eğitimi”, *Gök Medrese İlahiyat Araştırmaları* 5. ed. Ebubekir Sıddık Yücel. 85-109. Ankara: Sonçağ Akademi Yayınları, 2020.
- Kırkız, Mustafa - İhtiyâr, Usâme. *El Muktedabu Fil Belağati Arabiyyeti*. Rağbet Yayınları, 2017.

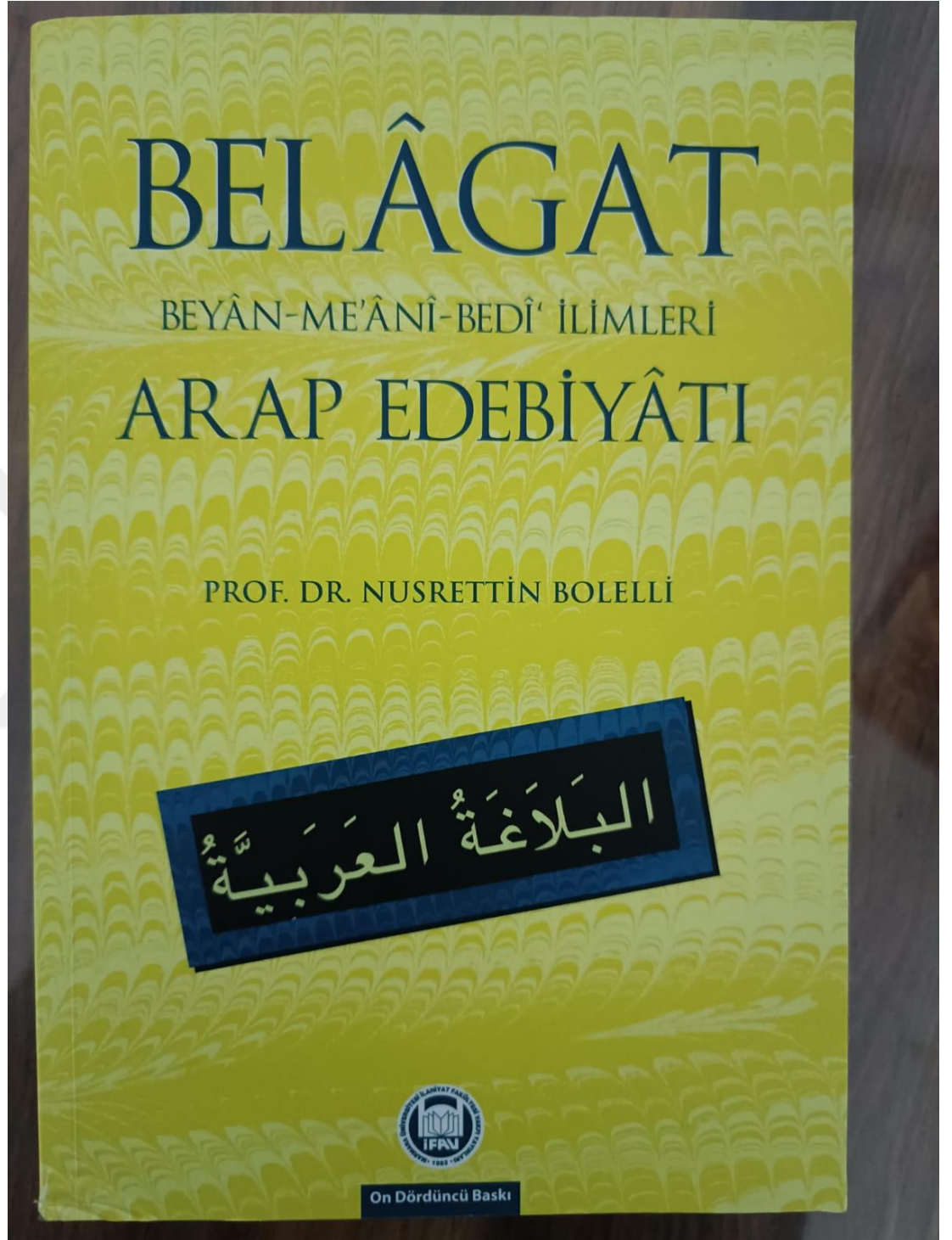
- MEB, Milli Eğitim Bakanlığı. “Din Öğretimi Genel Öğretimi”. Erişim 5 Mart 2024. <https://dogm.meb.gov.tr>
- Milliyet. “Metot” (Erişim 14 Aralık 2023). <https://www.milliyet.com.tr/egitim/sozluk/metot-nedir-metot-tdk-sozluk>.
- Öcal, Mustafa. “Cümhuriyet Döneminde Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7/7 (1998), 242.
- Özgeçmiş. “Nusrettin Bolelli”. Erişim 9 Kasım 2023. <https://www.bolelli.org/ozgecmis>.
- Şahin, Mehmet. *Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze İlahiyat Fakültelerinde Arap Dili Belâgatı Öğretimi*. İzmir: İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Taşdemirci, Ersoy. “Medreselerin Doğuş Kaynakları ve İlk Zamanlar”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2 (1988), 269-278.
- Topal, Şevket. “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Geçiş Dönemi Sonrası Kurulan İmam Hatip Liseleri Medreselerin Devamı Sayılabilir mi?”, *100. Yılında İmam Hatip Liseleri Uluslararası Sempozyumu*, ed. Recep Kaymakcan vd. 747-757. İstanbul: Ensar Neşriyat 2015.
- Uzun, Tacettin vd. *Anlatımlı Belâgat*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları, 2021.
- Uzunoglu, Vecih - Eren, A. Cüneyt. *Arapça Belâgat*. Cantaş Yayıncılık, 2012.
- Vikipedi. Erişim 14 Nisan 2024. <https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Medrese>
- Yakışık, Nizamettin. “İlim ve İrfan Aşıyanı Medreseler”, *Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler Uluslararası Sempozyum*; ed. Fikret Gedikli. 501-521. Muş: M.Ş.Ü. Yayınları 2013.
- Yalar, Mehmet. “Şark Medreselerine Analitik ve Eleştirel Bir Bakış”, *Medrese ilahiyat kavşağında İslami ilimler Uluslararası Sempozyum* ed. İsmail Narin 83-94. Bingöl: Bingöl Üniversitesi Yayınları 2013.
- Yaşam Öyküsü. “Hikmet Akdemir”. Erişim 7 Kasım 2023. <https://yasamoykusu.com/biyografi/hikmetakdemir>.
- Yıldız, Ahmet. “Türkiye’de Geleneksel Medrese Süreci ve Şark Medreseleri”, *Geçmişten Geleceğe İslam Medeniyetinde Bilgi Bütünlüğü Sempozyumu*, ed. Mehmet Bulut vd. 59-101. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Yayınları, 2018.

EKLER

EK.1. Hikmet Akdemir'in *Belâgat* Adlı Eserinin İlk Kapak Sayfası:

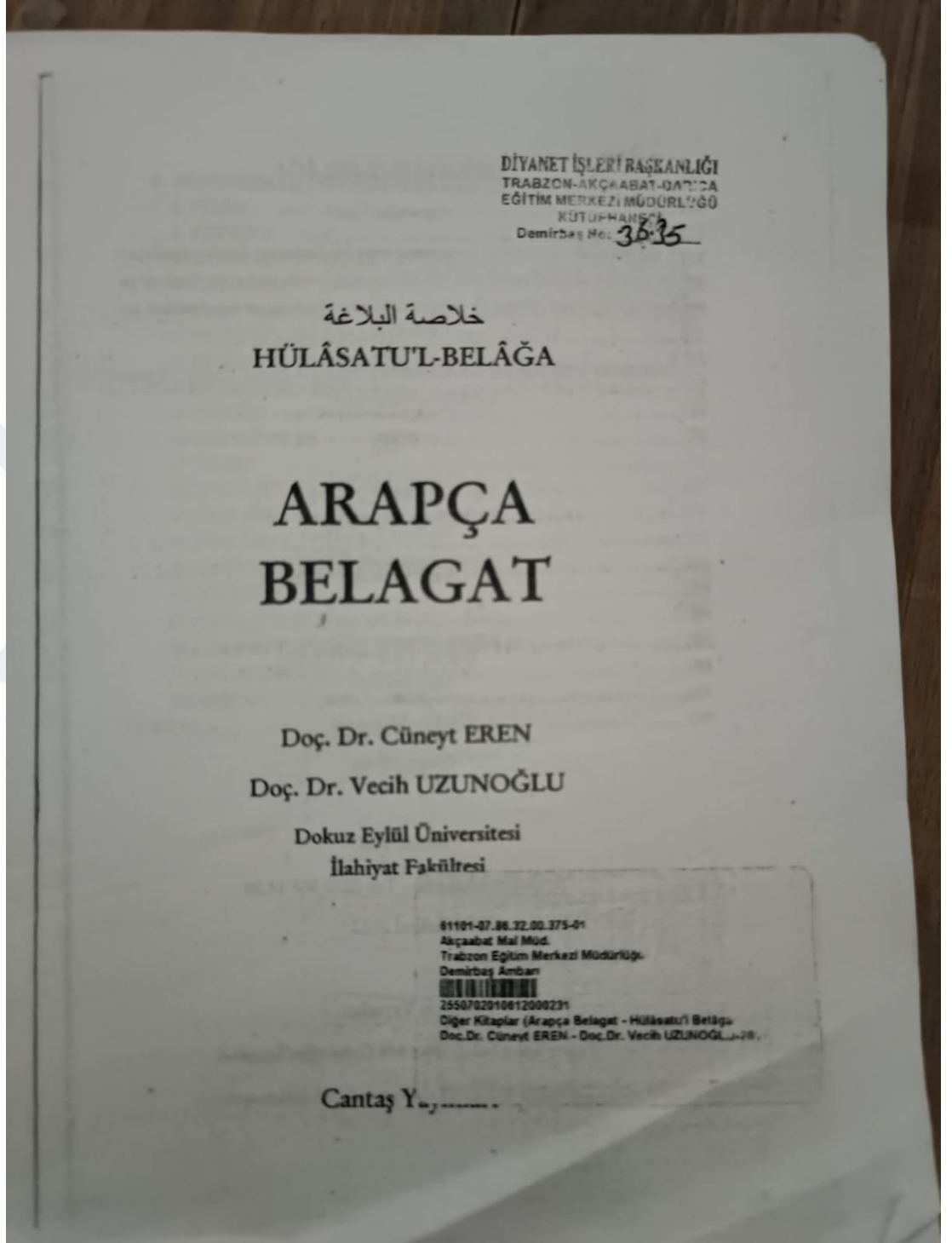
EK.2. Nusrettin Bolelli'nin *Belâgat* Adlı Eserinin İlk Kapak Sayfası:

EK.3. Tacettin Uzun vd. Müelliflerin *Anlatımlı Belâgat* Eserinin İlk Kapak
Sayfası:

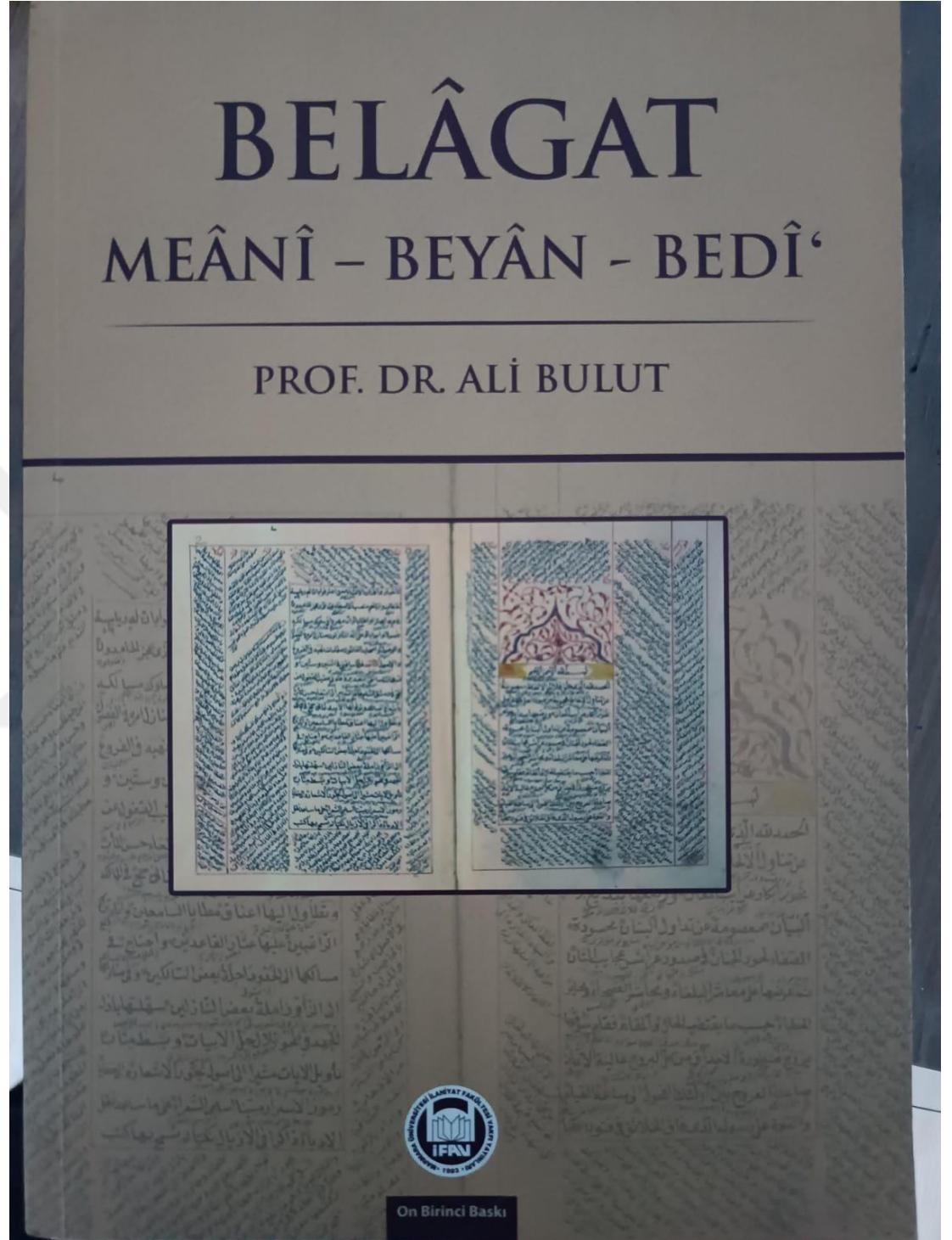
EK.4. Cüneyt Eren ve Vecih Uzunoğlu'nun *Hulâsatu'l-Belâga* Eserinin İlk Kapak Sayfası:

EK.5. Sadi Çögenl'nin *Ayet ve Hadis Örneklî Arapça Belâgat* Eserinin İlk Kapak Sayfası:

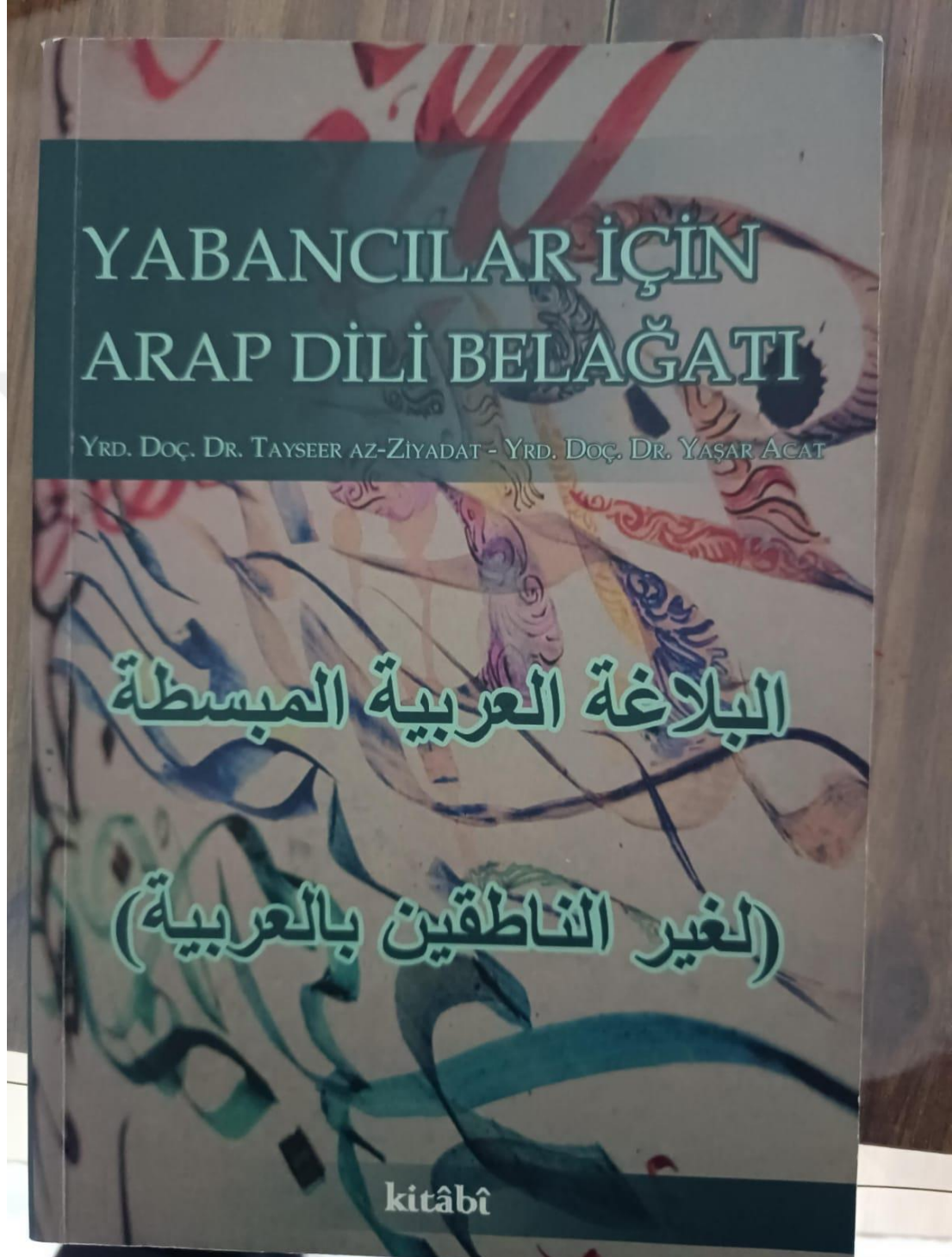
EK.6. Ali Bulut'un *Belâgat* Adlı Eserinin İlk Kapak Sayfası:

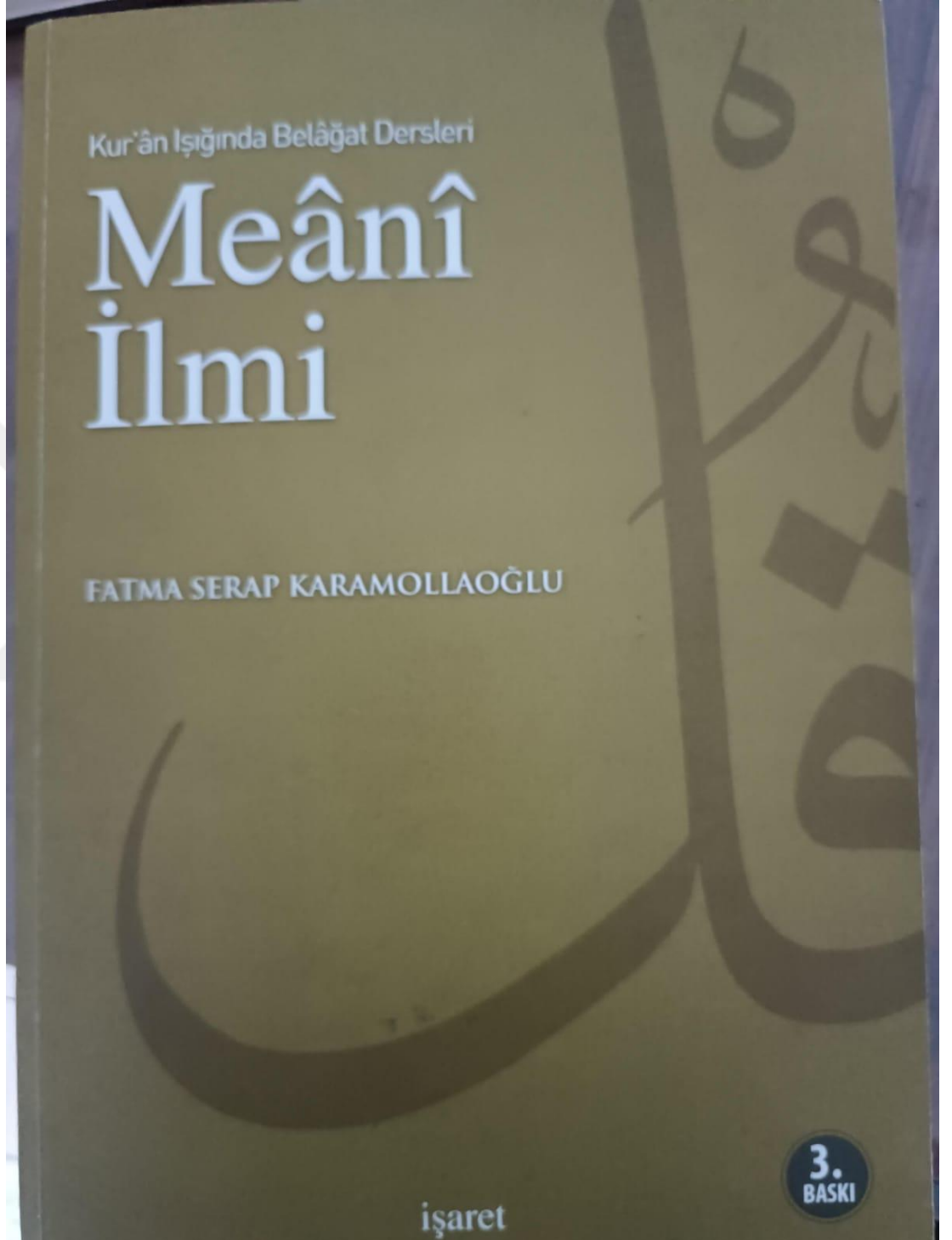
EK.7. M. Edip Çağmar'ın *Aliştirmalarla Belâgat* Adlı Eserinin İlk Kapak Sayfası:

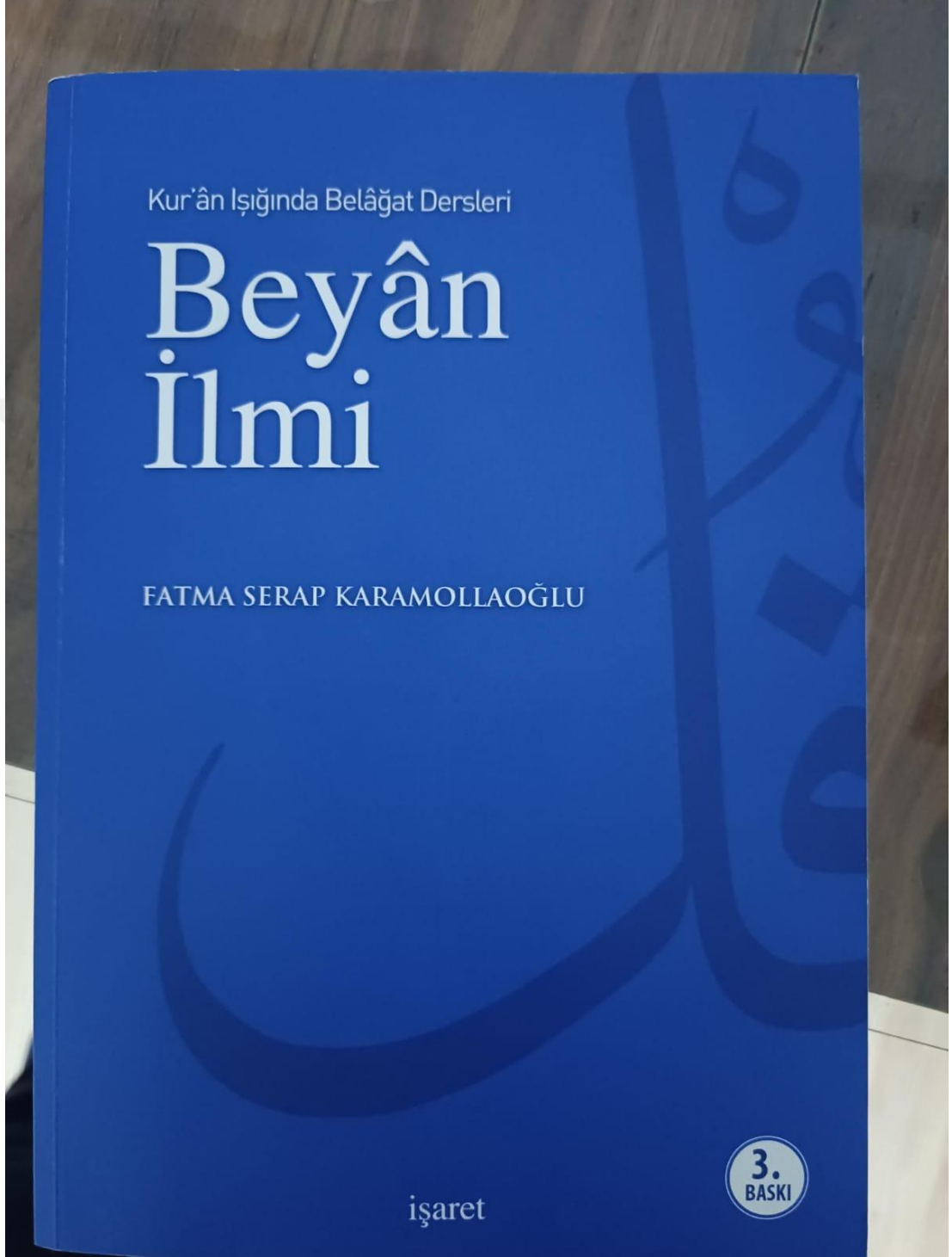
EK.8. Teysîr ez-Ziyâdât-Yaşar Acat'ın *Yabancılar için Arap Dili Belâgati* adlı eserinin İlk Kapak Sayfası:

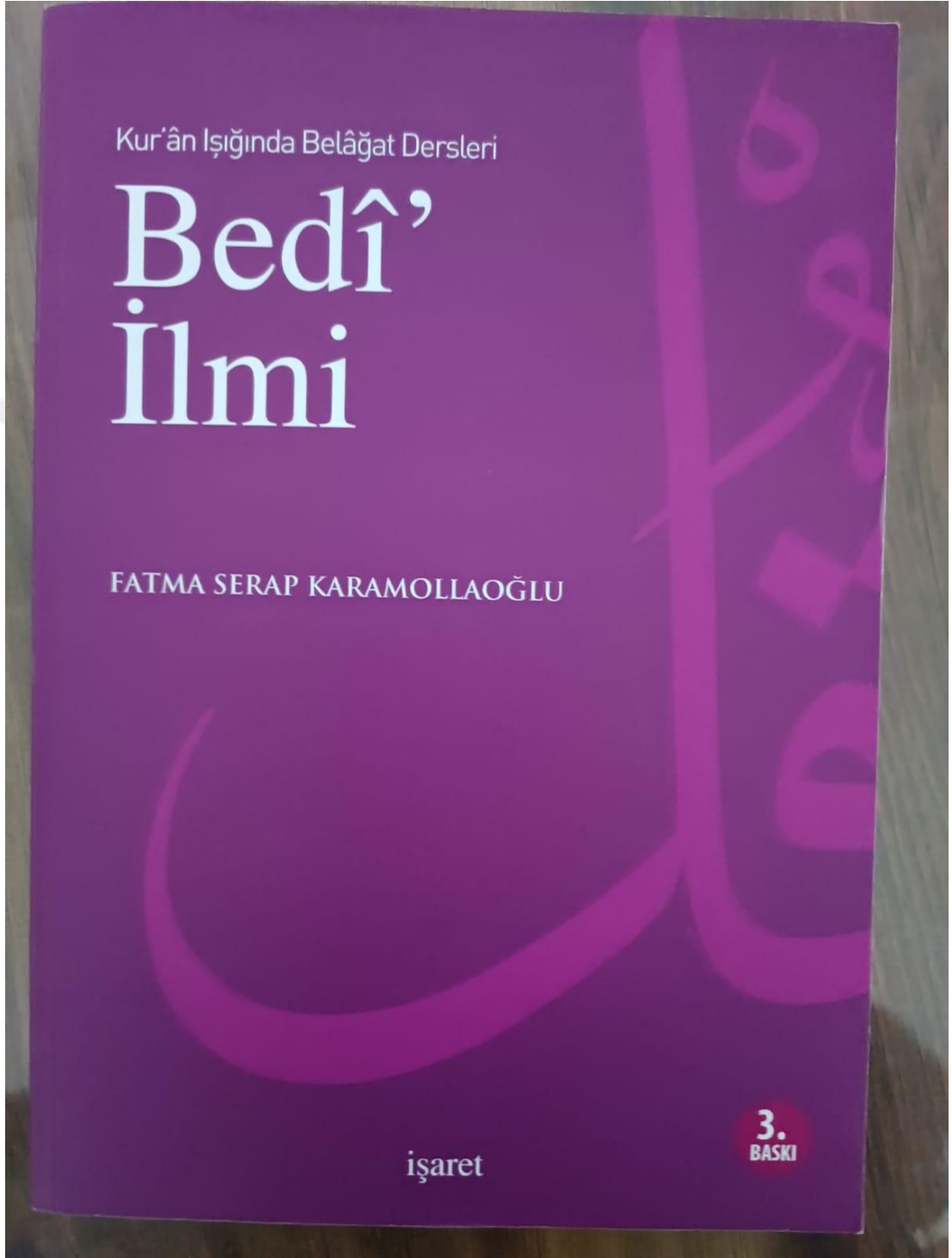
EK.9. Fatma Serap Karamollaoğlu'nun *Kur'ân Işığında Belâgat Dersleri*
(*Meânî İlmi*) Adlı Eserinin İlk Kapak Sayfası:

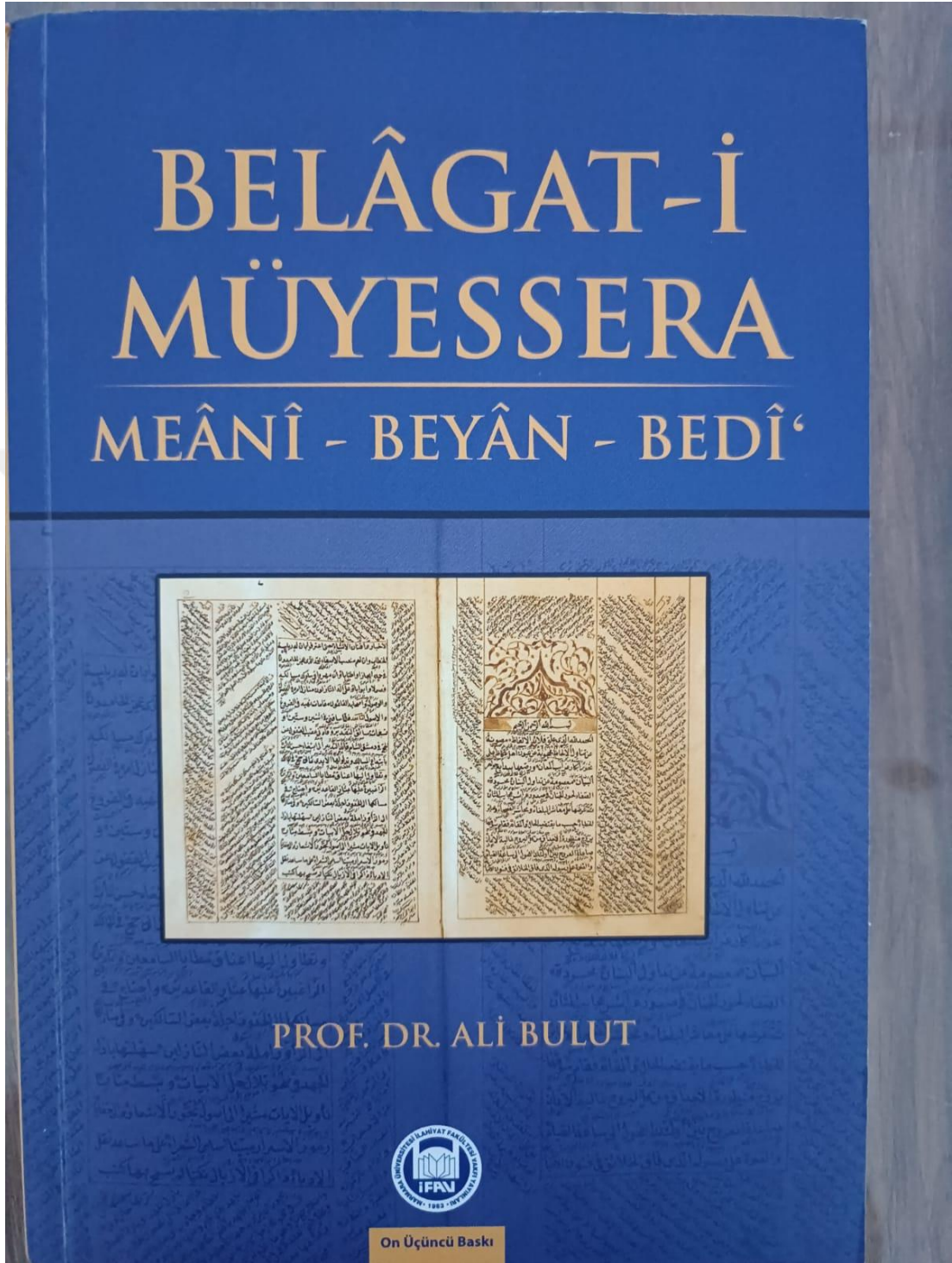
EK.10. Fatma Serap Karamollaoğlu'nun *Kur'ân Işığında Belâgat Dersleri* (*Beyân İlmi*) Adlı Eserinin İlk Kapak Sayfası:

EK.11. Fatma Serap Karamollaoğlu'nun *Kur'ân Işığında Belâgat Dersleri* (*Bedî' İlmi*) Adlı Eserinin İlk Kapak Sayfası:

EK.12. Ali Bulut ‘un *Belâgat-i Müyessera* Adlı Eserinin İlk Kapak Sayfası:

EK.13. Süleyman Gür'ün *Anlatımlı Kur'ân Belâgati* Adlı Eserinin İlk Kapak Sayfası:

EK.14. Fatih Akbaş'ın *Arapça Belâgat* Adlı Eserinin ilk Kapak Sayfası:

EK.15. Abdulhalim Abdullah'ın *Takrîbu'l-Belâgati'l- 'Arabiyye* Adlı Eserinin İlk Kapak Sayfası:

EK.16. Mustafa Kırkız-Usâme İhtiyâr'ın el-*Muktezab fi'l-Belâgatil-Arabiyye* Adlı Eserinin İlk Kapak Sayfası:

